

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Barbora Nováková

Norimberský proces a Československo

The Nuremberg Trial and Czechoslovakia

Praha 2014

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Mgr. Václav Horčíčka, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doc. PhDr. Mgr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D. za pomoc, cenné rady a ochotu při dohledu nad vznikem této práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za trpělivost a podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 15. 7. 2014

.....

Barbora Nováková

Klíčová slova:

Norimberský proces, 1945-1946, váleční zločinci, Československo, Konstantin von Neurath, Wilhelm Frick, Bohuslav Ečer, Fall Grün, českolovenská žaloba, Protektorát Čechy a Morava

Key words:

Nuremberg Trial, 1945-1946, war criminals, Czechoslovakai, Constantin von Neurath, Wilhelm Frick, Bohuslav Ečer, Fall Grün, czech indictment, Protectorat Bohemia and Moravia

Anotace

Bakalářská práce je věnována analýze Norimberského procesu a jeho spojitosti s československými dějinami. V úvodu se autorka zaměřila na postoje jednotlivých velmocí k ustanovení Mezinárodního vojenského tribunálu a na jejich společná jednání. Autorčiným cílem bylo vytvořit komplexní, a pokud možno objektivní, pohled na proces, proto se zabývala jak prací jednotlivých žalobních týmů, tak prací a zároveň problémy německé obhajoby. Hlavní část práce se týká německých útočných plánů vůči Československu a československé obžaloby proti bývalému říšskému protektoru Konstantinu von Neurathovi. Autorka analyzovala tzv. Hossbachův protokol z 5. listopadu 1937 a plán operace Fall Grün („Plán Zelený“). Autorka se také zaměřila na úlohu Sudetoněmecké strany při rozvratu československého státu a na zřízení Protektorátu Čechy a Morava. V případě Konstantina von Neuratha věnovala autorka pozornost jednak československé žalobě a její podrobné analýze, jednak vystupování Neuratha během procesu a jeho křížovému výslechu před soudem. Následuje analýza obvinění proti druhému dalšímu bývalému říšskému protektorovi Wilhelmu Frickovi a jeho chování během Norimberského procesu.

Annotation

This bachelor thesis is focused on the analysis of the Nuremberg Trial and its connection to the history of Czechoslovakia. In the introduction dedicated the author on attitudes of particular powers leading to the establishment of the International Military Tribunal and their common negotiations. The author's goal was to make a complex, and if possible objective, view of the trial, that is why she applied her mind to work of prosecution teams and also work difficulties of the German defense as well. The main part of the thesis regards German aggressive plans against Czechoslovakia and the Czech indictment against former Reich Protector Constantin von Neurath. The author analysed so called Hossbach's Protocol and a plan of the operation Fall Grün („Plan Green“). The author also focused on a role of the Sudeten German Party in ruining the Czechoslovakian State and on the establishment of the Protectorate Bohemia and Moravia. In case of Constantin von Neurath the author focused on partly the Czech indictment and its detailed analysis, partly on Bering Neurath at the Trial and his cross examination. The analysis of charges against next former Reich Protector Wilhelm Frick a his behaving at the Trial follows.

Obsah

Úvod	7
1. Norimberský proces	9
1. 1. Cesta k procesu	9
1. 2. Londýnská jednání	18
1. 3. Obžalování	24
1. 4. Práce žalobních týmů do zahájení procesu	31
1. 5. Statut procesu	35
1. 6. Zahájení procesu	39
1. 7. Obhajoba	46
1. 8. Závěrečné řeči žaloby	49
1. 9. Rozsudky	52
1. 10. Popravy	55
2. Československá obžaloba a příprava německé agrese proti ČSR.....	57
2. 1. Generál justiční služby Bohuslav Ečer	58
2. 2. Německé útočné plány proti Československu	61
2. 3. Hitlerova pátá kolona - úloha Sudetoněmecké strany	65
2. 4. Německé plány na zničení zbytku Československa	68
2. 5. Okupace Československa	68
3. Případ Konstantina von Neuratha	73
3. 1. Dokumenty československé obžaloby proti Neurathovi a jeho vyjádření se k obviněním	75
3. 2. Konstantin von Neurath během procesu	85
4. Případ Wilhelma Fricka	96
4. 1. Osoba Wilhelma Fricka	96
4. 2. Wilhelm Frick během procesu	97
Závěr	103
Seznam použité literatury.....	107

Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolila Norimberský proces a jeho spojitost s československými dějinami.

Práce je dělena celkem na čtyři části. První část bude věnována Mezinárodnímu vojenskému tribunálu v Norimberku. Uvědomuji si, že k této problematice existuje velké množství literatury, zároveň je ovšem nutné uvést, že ne každý autor se věnuje všem aspektům procesu. Mým cílem je proto vytvořit komplexní, a pokud možno objektivní, pohled na celý proces. Nejprve budu analyzovat postoje jednotlivým velmocím k otázce zřízení mezinárodního soudu a jejich společná jednání. Podrobněji se budu zabývat problémy londýnských jednání, probíhajících od června do srpna roku 1945, jejichž výsledkem byla Londýnská dohoda o vytvoření Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku a vyhlášení tzv. Statutu, jenž stanovil úřední postupy a povahu soudu a zároveň v něm byla formulována hlavní obvinění, tj. zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Protože Statut byl páteří celého procesu, budu mu věnovat celou jednu podkapitolu, aby bylo možno lépe pochopit fungování celého procesu. Protože mým cílem je objektivní vykreslení procesu, nebudu se zmiňovat jen o práci jednotlivých žalobních týmů, ale také o práci a problémech německé obhajoby.

Ve druhé části se budu zabývat osobou Bohuslava Ečera, předsedy československé delegace v Norimberku, a jeho přínosem pro Mezinárodní vojenský tribunál. Dále se zaměřím na německé útočné plány proti Československu, které budu analyzovat nejen po vojenské stránce, kde se budu věnovat hlavně dvěma stěžejním dokumentům, a to tzv. Hossbachově protokolu a plánu operace Fall Grün, ale také po stránce politické, kdy se budu zabývat úlohou Sudetoněmecké strany při rozvratu Československa.

Třetí část je věnována osobě říšského protektora Konstantina von Neuratha. Mým cílem je analyzovat československou žalobu a v ní obsažená obvinění, která byla proti Neurathovi vznesena. Podrobně se budu zabývat hlavně obviněními z hromadného teroru a ze zavedení protižidovských opatření. Pro lepší vykreslení Neurathovy osoby budu věnovat pozornost nejen jeho chování během procesu, ale především jeho způsobu obhajoby během křížového výslechu proběhnuvšího v červnu 1946, při němž byly předloženy závažné dokumenty, které se týkaly germanizace českého národa.

V závěrečné části se budu zabývat Wilhelmem Frickem jako dalším bývalým říšským protektorem. Bohužel československá žaloba se jím nijak podrobně nezabývala, proto bude mým cílem alespoň analyzovat Frickovu obhajobu na obvinění, jež vůči němu byla vznesena

jako na bývalého říšského ministra vnitra. Dále se budu na základě poznámek, pořízených jednak americkým psychologem Gilbertem, tak také americkými psychiatry Kelleym a Goldensohnem, zabývat Frickovým chováním během procesu.

Ve své práci jsem čerpala z nevydaných pramenů Národního archivu (*Úřad československého delegáta v Komisi pro stíhání válečných zločinců*), Archivu kanceláře prezidenta republiky (*Norimberský proces, Stíhání německých válečných zločinců a Dokumenty mezinárodního vojenského soudu v Norimberku*) a Archivu bezpečnostních složek (*Výšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV*). Z vydaných pramenů pro mě byly nejpřínosnější publikace *Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*, dva díly *Sborníků dokumentů k Norimberskému procesu* a *So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*.

Cenným zdrojem se pro mě staly knihy účastníků procesu, a to v první řadě knihy Bohuslava Ečera (*Norimberský soud; Jak jsem je stíhal a Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*), dále R. Kocourka, I. Herbena, M. Honzika, I. Suka, J. Drdy a P. Drtiny. Ze zástupců Sovětského svazu knihy D. N. Alexandrova, B. Polevoje, A. I. Poltoraka, M. J. Raginského, a L. N. Smirnova, dále knihy Britů R. E. Conota a R. W. Coopera a Američanů W. R. Harrise a V. H. Bernsteina. Zvláštní skupinu tvoří publikované poznámky amerického psychologa G. M. Gilberta (*Norimberský deník*) a dvou amerických psychiatrů D. M. Kelleyho (*Muži kolem Hitlera*) a L. Goldensohna (*The Nuremberg interviews*).

Pokud bych měla vyzdvihnout nějakou monografii o Norimberském procesu, stala by se jí určitě kniha manželů Tusových *The Nuremberg Trial*, která si všímá všech aspektů procesu a stala se tak pro mne nedocenitelným zdrojem při vytváření komplexního pohledu na Mezinárodní vojenský tribunál.

1. Norimberský proces

1. 1. Cesta k procesu

Myšlenka, že se Němci dopouštějí strašlivých zločinů, za které by měli být nejpřísněji potrestáni, se objevila ihned s invází do Polska počátkem září 1939.

V druhém roce války vydaly vlády Francie, Velké Británie a Polska slavnostní prohlášení, ve kterém společně odsoudily zacházení s Polskem po 1. září 1939. Prohlášení bylo vydáno 17. dubna jako reakce na německou agresi vůči Dánsku a Norsku započatou o týden dříve.¹

Dne 25. října 1941 hovořil americký prezident Roosevelt o nacistických popravách rukojmí ve Francii a varoval, že tyto činy „jen vytvoří podmínky pro nenávist, které jednoho dne přinesou strašnou odplatu.“² Ve stejný den ministerský předseda Churchill podpořil prezidentovu deklaraci a prohlásil: „Masakry Francouzů jsou příkladem toho, co dělají Hitlerovi nacisté v mnoha dalších zemích pod svým jhem. Zvěrstva spáchaná v Polsku, Jugoslávii, Norsku, Holandsku, Belgii a zejména za německou frontou v Rusku přesahují vše, co je známo od nejtemnějších a nejbrutálnějších období lidstva. Potrestání těchto zločinů by nyní mělo být pokládáno za jeden z hlavních cílů války.“³ Po těchto prohlášeních následovala svatojakubská deklarace z 13. ledna 1942, ve které exilové vlády Polska, Československa, Jugoslávie, Řecka, Norska, Belgie, Holandska, Lucemburska a Francouzský národní výbor vyjádřily rozhodnutí zařadit mezi válečné cíle „potrestání, těch, kteří jsou vinni nebo jsou odpovědní za tyto zločiny, ať je sami nařídili, spáchali, nebo se na nich účastnili.“⁴ Byly také rozhodnuty zajistit, aby byli viníci bez ohledu na národnost vypátráni, vydáni spravedlnosti a odsouzeni a aby také vynesené rozsudky byly vykonány.⁵ Svatojakubská deklarace byla uznána Velkou Británií, Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Deklaraci je nutno pokládat za první

¹ Celé znění deklarace viz. publikace United Nations Information Organisation v Londýně pod titulem „*War Crimes and the Punishment of War Criminals*“, in: AKPR, Inv. č. 1797, str. 5-6.

² „only sow the seeds of hatred which will one day bring fearful retribution“. Celé znění viz. publikace „*War Crimes and the Punishment of War Criminals*“, in: AKPR, Inv. č. 1797, str. 6.

³ „The massacres of the French are an example of what Hitler's Nazis are doing in many other countries under their yoke. The atrocities committed in Poland, Yugoslavia, Norway, Holland, Belgium, and particularly behind the German front in Russia, exceed anything that has been known since the darkest and the most bestial ages of humanity.“ Podrobněji v publikaci „*War Crimes...*“, in: AKPR, Inv. č. 1797, str. 6.

⁴ „the punishment of those guilty of or responsible for these crimes, whether they have ordered them, perpetrated them, or participated in them.“ Podrobněji viz. publikace „*War Crimes...*“, in: AKPR, Inv. č. 1797, str. 7.

⁵ HEYDECKER, J. J., LEEB, J.: *Norimberský proces*, Ikar, Praha, 2007, str. 114.

jasnější a soustavnější prohlášení velkého počtu spojeneckých vlád o tom, jakým způsobem hodlají Spojenci potrestat válečné zločiny. Poprvé se objevuje myšlenka, že váleční zločinci mají být souzeni soudy. Poprvé také alespoň naznačuje, i když trochu nepřesně, co si Spojenci představují pod názvem „válečné zločiny“. Trestné akce se neměly omezit na zločiny ve starém smyslu mezinárodního práva, totiž zločiny, jimiž se porušují pravidla vedení války, tzv. „zákony a obyčeje války“. Nedostatkem deklarace je, že neobsahuje požadavek a slib potrestání německých zločinců také za zločiny proti míru, tedy za přípravu a rozpoutání druhé světové války.⁶

Po více jak půl roce, 7. října 1942, byla v Londýně založena Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů (UNWCC – The United Nations War Crimes Commission), jež si jako úkol vytyčila sbírat důkazy a výpovědi svědků a sestavovat seznamy válečných zločinců ze zemí Osy, o něž by se mohla opřít obžaloba.⁷ Ovšem celý rok trvala zákulisní jednání, než se komise ustavila. Stalo se tak 20. října 1943 a tvořili ji zástupci sedmnácti států⁸, ale bez zástupce Sovětského svazu. Příčinou nepřítomnosti sovětského zástupce se stala neshoda mezi velmocemi o tom, kolika lidmi by měl být východní spojenec reprezentován. Sovětská vláda žádala, aby každá z jejích sedmi republik dodala samostatného zástupce. Proti tomu byly ostatní velmoci, které trvaly na zastoupení Sovětského svazu jen jediným delegátem.⁹ Spory se vyřešily 2. listopadu 1942, kdy si Sověti zřídili vlastní Mimořádnou státní komisi pro zjišťování zločinů fašistů a jejich pomahačů. Spolupráce Spojenců se tak na tomto poli realizovala až v Norimberku.

UNWCC se ovšem od svého počátku potýkala s problémy. Její předseda, Sir Cecil Hurst, si v memorandu zaslaném do kanceláře předsedy vlády v březnu 1944 postěžoval, že komise není schopná dělat práci, na kterou byla určena, tj. shromažďování důkazů. Členové komise byli odkázáni na pomoc zastoupených vlád, jenže ne všechny tuto pomoc poskytovaly. Jedině vlády Československa, Jugoslávie a Británie byly schopny reagovat na rady

⁶ EČER, B.: *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*, V. Linhart, Praha, 1948, str. 63-64.

⁷ Komise byla utvořena na základě společného anglo-amerického projevu lorda kancléře Johna Simona a prezidenta Roosevelta. Zaměřovala se jen na porušení „zákonů a obyčejů války“, tzn., že byly vynechány dvě velké skupiny německých zločinů: příprava a rozpoutání druhé světové války a zločiny proti lidskosti. EČER, *Vývoj...*, str. 64-65.

⁸ Jednalo se o Austrálii, Belgii, ČSR, Čínu, Francii, Holandsko, Indii, Jihoafrickou Unii, Jugoslávii, Kanadu, Lucembursko, Norsko, Nový Zéland, Polsko, Řecko, USA a Velkou Británii. HEYDECKER, str. 114. Ečer ve své knize *Jak jsem je stíhal* uvádí o dva zástupce méně.

⁹ EČER, B.: *Jak jsem je stíhal*, Naše Vojsko, Praha, 1946, str. 148-149.

UNWCC.¹⁰ Hurst si také stěžoval, že po čtyřech měsících práce bylo obdrženo jen 70 případů, z nichž polovina byla nejen nekompletních, ale i bezvýznamných. Hurst byl iritován skutečností, že chyběly ty incidenty, které nejvíce pobuřují veřejné mínění a sužují vlády v exilu, tj. vraždy a teror vůči civilnímu obyvatelstvu. Podle Tusa Hurst zřejmě nerozpoznal hlavní problém exilových vlád, které kritizoval: byly odříznuty od dějišť domnělých zločinů a bez přístupu ke svědkům či dokumentům.¹¹

V porovnání s UNWCC se Mimořádná státní komise s takovými komplikacemi nepotýkala. Již od ledna 1942 si Sovětský svaz vedl podrobný soupis všech zločinů hitlerovské armády. Do začátku norimberského procesu komise prozkoumala 54 000 listin spáchaných zločinů a přes 250 000 protokolů z výslechů svědků.¹² Nótou ze 14. října 1942 Sovětský svaz vyslovil vážné varování na adresu nacistického Německa: „Sovětská vláda ... prohlašuje touto nótou znovu celému světu s veškerou rozhodností a neochvějností, že zločinecká hitlerovská vláda a všichni její pomahači musí být a budou zaslouženě přísně potrestáni za zločiny, kterých se dopustili proti národům Sovětského svazu a proti všem svobodným národům na územích dočasně obsazených německou armádou a jejími spojenci.“¹³ Nóta dále obsahovala návrh na zřízení mezinárodního tribunálu, před kterým měli být souzeni nacističtí vůdci zajatí Spojenci. Od tohoto stanoviska se sovětská vláda nikdy neodchýlila. Téměř o měsíc později pak samotný Stalin ve svém slavnostním projevu k oslavě 25. výročí Velké říjnové socialistické revoluce prohlásil: „Ať vědí ti katani, že se nevyhnou odpovědnosti za své zločiny a neujdou trestající ruce umučených národů.“¹⁴

Dne 17. prosince 1942 Spojenci, včetně Sovětského svazu, oficiálně věnovali pozornost zprávám o pogromech proti Židům a potvrdili, že tento zločin nezůstane nepotrestán.¹⁵

K důležitému kroku na cestě k procesu došlo na moskevských jednáních ministrů zahraničních věcí třech hlavních spojeneckých mocností, konaných ve dnech 19. až 30. října 1943, která vyvrcholila Moskevskou deklarací.¹⁶ Jednalo se o první oficiální prohlášení spo-

¹⁰ LEWIS, M.: *The Birth of the New Justice: The internationalization of Crime and Punishment, 1919-1950*, Oxford university press, UK, 2014, str. 161, el. zdroj: <http://books.google.cz/books?id=L1WpAgAAGBAJ>. [5. 5. 2014].

¹¹ TUSA, A, TUSA, J.: *The Nuremberg Trial*, Macmillan, London, 1983, str. 22.

¹² RAGINSKIJ, M. J., *Njurnberg pered sudom istorii: vospominanija učastnika Njurnbergskogo processa*, Izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva, 1986, str. 4.

¹³ HONZÍK, M., *Povstaňte, soud přichází*, Panorama, Praha, 1986, str. 48.

¹⁴ „Пусть знают эти палачи, что им не уйти от ответственности за свои преступления и не миновать карающей руки замученных народов.“ RAGINSKIJ, str. 5.

¹⁵ Publikace „*War Crimes...*“, in: AKPR, Inv. č. 1797, str. 9.

¹⁶ autorem návrhu textu deklarace byl Winston Churchill. Podrobněji viz. CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl V., Lidové noviny, Praha, 1995, str. 298-299.

jeneckého záměru společně potrestat vedoucí německé válečné zločince. Ministři zahraničí vytvořili dvě skupiny válečných zločinců a navrhli dvě formy zacházení: první skupinu tvořili váleční zločinci, kteří své činy spáchali na určitém místě. Ti měli být vydáni do příslušné země a souzeni podle tam platných zákonů. Do druhé skupiny patřili váleční zločinci, jejichž činy nešlo geograficky lokalizovat, protože se týkaly několika zemí, a proto měli být souzeni podle společného rozhodnutí Spojenců. Moskevská deklarace mluví rozhodněji než deklarace ze 7. října 1942, neomezuje trestní akci Spojenců jen na válečné zločiny v užším slova smyslu, ale jistý nedostatek přece jen má: váleční zločinci, jejichž činy nelze geograficky lokalizovat, měli být souzeni podle společného rozhodnutí Spojenců, nebylo tedy jasně a jednomyslně řečeno, že budou potrestáni soudem.¹⁷

Na přelomu listopadu a prosince 1943 došlo v iránském Teheránu k prvnímu setkání Velké trojky. Přestože předmětem debat byla hlavně strategie Spojenců na evropských válčích a zejména otevření druhé fronty, stočila diskuze k tématu potrestání válečných zločinců. Stalin byl toho názoru, že Německo bude nutné kontrolovat, aby se za patnáct nebo dvacet let nemohlo znovu vojensky postavit na nohy. Jako jednu z nutných podmínek uvedl fyzickou likvidaci 50 až 100 000 nejvyšších německých důstojníků.¹⁸ Churchill ihned začal důrazně argumentovat, že „britský parlament a britská veřejnost nikdy nepřipustí hromadné popravy. A i kdyby k nim v návalu vášni došlo, obrátily by se první masakry okamžitě proti těm, kdo by za ně nesli zodpovědnost. V tom si Sověti nesmí dělat žádné iluze!“.¹⁹ Nabízí se otázka, zda Stalin tyto vraždy myslel skutečně vážně. U dnešních historiků převládá názor, že pouze žertoval. Sověti sice na jedné straně bažili po co největším počtu potrestaných, na druhé straně však chtěli řádný proces. Churchill ve svých pamětech píše, že co se týče Stalinova návrhu na popravy, nebyl tehdy, ani po válce, zcela přesvědčen, že to bylo řečeno jen tak do větru a neskrýval se za tím žádný vážný záměr.²⁰

Brzy po teheránské konferenci začaly v Sovětském svazu (Charkově, Krasnodaru, Smolensku a dalších městech) první procesy s příslušníky nacistických ozbrojených složek, odhalující celému světu značnou část obludných zločinů hitlerovců. Charkovský proces byl zahájen 15. prosince 1943 a skočil po třech dnech přelíčení 18. prosince, kdy byl nad odsouzenými vykonán rozsudek smrti. Odsouzení byli veřejně oběšeni na charkovském náměstí. Obžalovanými byli Wilhelm Langheld, důstojník Abwehru, pod jehož pravomoc spadaly za-

¹⁷ EČER, *Vývoj...*, str. 67.

¹⁸ WANNER, J.: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945*, díl 2., Dokořán, Praha, 2002, str. 125.

¹⁹ JIŘÍK, V.: *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*, Svět křidel, Cheb, 2000, str. 5.

²⁰ CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl V., str. 369.

jatecké tábory, Hans Ritz, zástupce velitele roty SS při charkovském Sonderkommandu SD, Reinhard Retzlaw, člen Gestapa ve městě Charkov a Michal Bulanov, zrádce, který přeběhl na stranu nepřítele a stal se šoférem oddělení charkovského Gestapa. Byli obviněni ze smrti více jak 30 000 nevinných sovětských občanů, včetně žen, dětí a starců. Oběti byly zastřeleny, pověšeny, zaživa upáleny nebo udušeny oxidem uhelnatým. Obžalovaní se hájili tím, že museli poslechnout rozkaz nadřízených, protože kdyby neuposlechli, byli by sami postaveni před válečný soud a odsouzeni k trestu smrti.²¹

Po Teheránu se v každém státu Velké trojky prosazovala idea ustanovení mezinárodního tribunálu odlišně. Proto si v tomto případě dovolím opustit chronologickou linii a budu se věnovat odděleně jednotlivým zemím a jejich argumentům podporujícím, nebo naopak odmítajícím soudní proces. Svou pozornost budu věnovat nejprve Spojeným státům americkým, protože jejich postoje byly v celé záležitosti nakonec rozhodující.

Předběžné úvahy o tom, co by se nakonec mělo udělat s Německem, začaly v Americe již v březnu 1943, když se Roosevelt zeptal ministra války Henryho Stimsona a státního tajemníka Cordella Hulla na jejich názor. Oba souhlasili, že by měli Spojenci na Německu vyžadovat bezpodmínečnou kapitulaci, německé území by mělo být plně okupováno spojeneckými vojsky, měla by proběhnout denacifikace, odzbrojení a odstranění válečného průmyslu. Ani jeden se nevyslovil pro úplné zničení německého průmyslu, protože viděli ve slušné životní úrovni nezbytnou podmínku pro pozdější demokratické Německo. Roosevelt ale takové plány nepřijal.²² Vzhledem k tomu, že se situace na evropském bojišti nevyvíjela podle představ Spojenců a vítězství zůstávalo v nedohlednu, rozhodl se Roosevelt věnovat svůj čas a energii k porážce Hitlera. Úvahy o míry tak byly odsunuty na vedlejší kolej. Začal být také vnímavější k názorům, aby Německo bylo potrestáno mnohem důkladněji než tomu bylo v roce 1918.²³ Pro radikálnější řešení byl také ministr financí Henry Morgenthau. Ten poža-

²¹ SMIRNOV, L. N., *Ni davnosti, ni zabvenija: po materialam Njurnbergskego processa*, Juridičeskaja literatura, Moskva, 1983, str. 69-72, HONZÍK, str. 50., EČER, *Jak jsem je stíhal*, str. 155-158.

²² WANNER, J.: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945*, díl 3., Dokořán, Praha, 2002, str. 216.

²³ Dohodové mocnosti tehdy německé vládě předaly listinu, na níž bylo 3 000 jmen válečných zločinců. Sami Spojenci počet snížili na 829, aby se celá otázka dala technicky zvládnout. Na seznamu se ocitla jména císaře Viléma II., říšského kancléře Theobalda von Berthmann-Hollwega, velkoadmirála Tirpitze, admirála Scheera, polního maršála Hindenburga a generála Ludendorffa. Měli být souzeni v mezinárodním trestním procesu, jak stálo v požadavcích Versailleské smlouvy (články 227-230), kterou vláda Výmarské republiky podepsala 28. června 1919. Obžaloba vznesená tehdy Spojenci proti Němcům, obsahovala válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, tj. nelidské vedení války, střílení obyvatelstva, ve snaze zastrašit, vypalování domů a vesnic, mlácení a zabíjení zesláblých zajatců, potápění záchranných člunů z torpédovaných nemocničních lodí.

doval úplnou a trvalou demilitarizaci Německa. Bývalá Třetí říše měla být denacifikována – úředníci na všech úrovních vlády a správy měli být ze svých postů odvoláni, internováni a přinuceni k práci, aby napravili část škod, které v Evropě způsobili. Nejradikálnějším stanoviskem Morgenthaua byla myšlenka zničení veškerého průmyslu a vytvoření agrárního státu. Méně významní zločinci mohli být posláni do zemí, kde zločiny spáchali, hlavní zločince pak mělo po zadržení a identifikaci čekat zastřelení.²⁴

S návrhem Morgenthaua Stimson ostře nesouhlasil. Bylo mu jasné, že zničení německého průmyslu poškodí ekonomiku celé Evropy. V otázce potrestání válečných zločinců se přikláněl k mezinárodnímu tribunálu. Hull měl v názorech blíže Stimsonovi (i když se s ním rozcházel v otázce mezinárodního procesu, kde by byla dána obžalovaným možnost obhajoby, a proto byl toho názoru, že by viníci války měli být beze všeho popraveni)²⁵, ale Morgenthau držel v rukou mocnou zbraň – respekt a důvěru prezidenta. Spolu s Rooseveltem byl přesvědčen, že politika vůči Německu musí být tvrdá. Dalším, kdo sympatizoval s ministrem financí, byl překvapivě i generál Eisenhower, jenž v červenci 1944 měl údajně vyjádřit touhu „vyhubit celý generální štáb, třeba nějakých 3 500 lidí, stejně jako všechny členy Gestapa a nacistické strany od hodnosti majora výše.“²⁶

Ve dnech 11. až 19. září 1944 probíhala v Quebecu schůzka Roosevelta a Churchilla. Roosevelt chtěl na Britech získat příslib, že budou asistovat u poválečné obnovy a Churchill přijel s úmyslem zeptat se na americkou finanční pomoc.²⁷ Bylo logické, že Morgenthau jako ministr financí, byl na jednání pozván a 13. září zde předložil své memorandum.²⁸ Churchill napřed plán odmítal. Nakonec se nechal přemluvit, když mu Roosevelt slíbil po likvidaci ně-

Německo energickými protesty uspělo při oddalování vydání a nakonec zredukovalo seznam na 45 jmen, přičemž se na seznamu neobjevilo jméno císaře Viléma, protože ten ještě před koncem války uprchl do Holandska a tento stát ho odmítl vydat. Dalším ústupkem bylo, když vítězné mocnosti souhlasily s tím, aby si Němci zločince odsoudili sami. Dne 23. května 1921 začaly procesy v Lipsku, které skončily 21. července téhož roku. Nakonec bylo obžalováno jen dvanáct lidí, z nichž jen šest bylo skutečně souzeno. Tři generálové byli propuštěni bez projednání jejich případů, ačkoliv u jednoho bylo prokázáno, že dal hromadně povraždit zajaté a raněné Francouze. Další tři obvinění se k soudu vůbec nedostavili a nikdo se po nich nesháněl. Proces se zbylou šesticí se pak stal pouhou komedií, protože ani jeden z nich si nemusel odpykat svůj trest. DEMANDT, A., *Moc a právo: velké hrdelní procesy*, Themis, Praha, 1998, str. 237, KOCOUREK, R., *Svět žaluje v Norimberku*, František Borový, Praha, 1946, str. 9.

²⁴ TUSA, str. 51.

²⁵ PRZYBYLSKI, P., *Zwischen Galgen und Amnestie: Kriegsverbrecherprozesse im Spiegel von Nürnberg*, Dietz Verlag, Berlin, 1979, str. 23.

²⁶ „exterminate all of the General Staff, perhaps some 3,500 people, as well as all of the Gestapo and all Nazi Party members above the rank of Major.“ SHAWCROSS, W., *Justice and the enemy: Nuremberg, 9/11, and the trial of Khalid Sheikh Mohammed*, Public Affairs, New York, 2011, str. 21.

²⁷ TUSA, str. 60.

²⁸ IRVING, D.: *Norimberk: poslední bitva*, Naše vojsko, Praha, 2009, str. 30.

meckého průmyslu uvolnit trh západní Evropy pro britské zboží. Navíc měla Británie po kapitulaci Německa, ale ještě před vítězstvím nad Japonci, získat bezúročnou půjčku v rámci půjčky a pronájmu.²⁹ Co se týká bodu urychlených poprav hlavních nacistických válečných zločinců, s tím neměl britský premiér žádný problém.³⁰ Definitivní rozhodnutí však mělo padnout až po projednání se Stalinem, kterému 17. září 1944 poslaly telegram: „Před konáním teheránské konference předložil ministerský předseda Velké Británie v Moskvě návrh na potrestání válečných zločinců v příslušných zemích a pokud možno na stejných místech, kde se tito zločini dopustili. (...) Tento dokument se ale nezabýval hlavními válečnými zločinci, jejichž zločiny nelze přesně zeměpisně určit. Opětovně jsme to probírali v Teheránu, ale ke konkrétnímu závěru jsme nedospěli. Dnes však získala dohoda o potrestání hlavních válečných zločinců velkou důležitost. Můžete zvážit, zda by nebylo možné vytvořit seznam 50 až 100 osob, které jsou svými funkcemi za všechny válečné zločiny odpovědné? Seznam by samozřejmě nebyl konečný, další jména by bylo možné kdykoliv připojit. Navrhujeme tyto osoby postavit, jménem Spojených národů, mimo zákon. Jakmile by se kdokoli z nich dostal do rukou spojeneckých jednotek, tyto by rozhodly, jak se jich mají zbavit, což by ihned provedly. Dalším řešením je, že přítomný generál svolá vojenský soud, a to pouze k přesné identifikaci, přičemž do šesti hodin by identifikované osoby byly bez dohledu nadřízených zastřeleny. (...) Zveřejnění seznamu osob přináší různé výhody. Nyní si jsou Hitler a jeho společníci vědomi, že poté, co německá armáda přestane klást odpor, je jejich osud zpečetěn. Nic je proto neodradí od toho, aby bojovali až do posledního muže. Pokud dokáží Němce přesvědčit, že další odpor má smysl, udrží si své postavení, neboť pokládají svůj osud za stejný s osudem všech Němců. Pokud ovšem bude publikován seznam válečných zločinců, ocitnou se tito v izolaci. Němci pochopí, že mezi nimi a těmito válečnými zločinci je rozdíl. Nastane rozkol mezi zájmy prostých Němců a zájmy jejich vůdců. To by mohlo podkopat autoritu německého velení, postavit Němce proti nim a urychlit tak celkové německé zhroucení.“³¹ S takovým dokumentem nastoupil 19. září Churchill na Queen Mary, aby odplul do Velké Británie.

Stimson a Hull se snažili Roosevelta přesvědčit, aby se vzdal Morgenthauova plánu. Americký prezident si nakonec všechno rozmyslel. Za několik týdnů se měly konat prezidentské volby, ale ke změně jeho stanoviska přispěla hlavně skutečnost, že se Morgenthauův návrh dostal do tisku a byl tvrdě zkritizován americkým veřejným míněním. Na podzim 1944 byl plán velice blízký postojům amerického veřejného mínění. V listopadu 1944 si 34% Ame-

²⁹ WANNER, J.: *Spojené státy a evropská válka*, díl 3., str. 234.

³⁰ TUSA, str. 60.

³¹ IRVING, str. 33-34.

ričanů přálo Německo jako politický subjekt zničit, 32% chtělo pokračovat v dohledu a kontrole nad Německem a 12% si přálo rehabilitaci Německa. Jenže jakmile se plán dostal do tisku, veřejné mínění se změnilo a už se nikdy nevrátilo zpátky.³² Většina amerických listů návrh považovala za projev židovské³³ msty a nikoliv racionálně zváženého postupu.³⁴

Krátce po quebecké konferenci vytvořil Stimson v rámci svého ministerstva komisi vojenských právníků, jejíž zpráva odevzdaná v lednu 1945 navrhovala uspořádání mezinárodního procesu. Roosevelt toto memorandum 22. ledna přijal a odvezl ho s sebou na Jaltu.

V tomto bodě bych na chvíli opustila Ameriku a podívala se na vývoj ve Velké Británii. V Londýně byl pohled politiků a úředníků přinejmenším od roku 1942 jasný. Nikdo z nich proces s hlavními válečnými zločinci nechtěl. Británie měla obavy, že pro soudní proces s Hitlerem a jeho věrnými by bylo třeba vymyslet nové zákony, které by odpovídaly jejich činům, navíc by obžalovaní mohli využít neexistenci jasného souboru ustanovení mezinárodního práva a natropit spoustu nepříjemností.³⁵ Dne 8. října 1943 britský kabinet na základě Churchillova doporučení rozhodl, že nepřátelští zajatci v rukou Spojenců, kteří se dopustili menších válečných zločinů, budou potrestáni na místě, kde se jich dopustili.³⁶ Zůstal ale problém, jak naložit s hlavními zločinci, jejich činy nelze lokalizovat. V této otázce nabídl Churchill v listopadu 1943 vlastní řešení: „Spojené národy sestaví seznam všech hlavních válečných zločinců mimo ty, kteří budou potrestáni na místě činu. (...) Pokud se někdo ze seznamu dostane do rukou vojenských jednotek jednotlivých států Spojených národů, generál nebo důstojník nejbližší hodnosti provede na místě výslech ne za účelem stanovení viny či nevin, nýbrž za účelem pouhé identifikace. Jakmile bude zajatec identifikován, nechá jej uvedený generál či důstojník bez porady s vyšším velením do šesti hodin zastřelit.“³⁷ Churchillův návrh nebyl okamžitě přijat. Vláda se shodla, že je nutné formulaci, která se dala přirovnat k „zákonu soudce Lynche“, upravit. Nakonec získalo prohlášení tuto podobu: „Oznamuje se, že Spojené národy v brzké době sestaví seznam příslušníků německého užšího politického vedení, kteří nesou plnou odpovědnost za veškerá barbarství této války. Tyto osoby budou veřejně postaveny mimo zákon. Pokud se kterýkoliv z těchto hlavních válečných zločinců

³² BORGWARDT, E.: *Re-examing Nuremberg as a New Deal Institution: Politics, culture and the Limits of Law in Generating Human Rights Norms*, in: *Berkeley Journal of International Law*, vol. 23, Iss. 2, ar. 8, 2005, str. 417, el. zdroj: <http://scholarship.law.berkeley.edu/bji1/vol23/iss2/8>. [5. 5. 2014]

³³ Morgenthau pocházel z židovské rodiny.

³⁴ WANNER, díl 3., str. 235.

³⁵ OVERY, R.: *Výslechy: nacistická elita v roce 1945 v rukou Spojenců*, BB/art s. r. o., Brno, 2004, str. 27.

³⁶ IRVING, str. 23.

³⁷ Tamtéž, str. 24-25.

dostane do rukou vojsk Spojených národů, bude držen v přísné vazbě do té doby, než Spojené národy rozhodnou o jeho dalším osudu.“³⁸ O návrhu na sestavení seznamu asi 50 až 100 německých, italských a japonských zločinců (pochopitelně s převahou německých) rozhodla oficiálně britská vláda 13. března 1944.³⁹

Z Churchillova návrhu je jasné vidět, jak dalece ovlivnil znění telegramu, který poslal Stalinovi společně s Rooseveltem v září 1944. Churchill byl skálopevně přesvědčen, že ho Stalin podpoří. Bez ohledu na změnu Rooseveltova postoje odjel v říjnu 1944 do Moskvy a sjednal si s hlavou Sovětského svazu schůzku. Cítil, že vliv Velké Británie v rámci Velké trojky slábne, a proto chtěl Američany předejít. Stalin mu však přinesl zklamání, neboť byl názoru, že nesmí dojít k žádným popravám bez soudu, poněvadž jinak by si svět myslel, že se bojí válečné zločince soudit. Churchill poukazoval na potíže vyplývající z mezinárodního práva, ale Stalin mu odpověděl, že nebudou-li procesy, nesmí být ani rozsudky smrti, nýbrž doživotní uvěznění.⁴⁰

V únoru 1945 se znovu sešla Velká trojka, tentokrát na Jaltě. I zde bylo na pořadu potrestání válečných zločinců. Stalin chtěl nejdříve proces a po něm odsouzené zastřelit, Roosevelt, jak již bylo zmíněno, přijel se Stimsonovým návrhem. Britové se svými rychlými popravami byli osamoceni. Po jednáních bylo dohodnuto, že Trojka vydá společné prohlášení zavazující k tribunálu. Britská koncepce tak byla definitivně zamítnuta.

Na počátku dubna vyslal Roosevelt do Londýna svého osobního poradce pro záležitosti válečných zločinů soudce Samuela Rosenmana, aby se pokusil zahladit trhlinu mezi americkými a britskými stanovisky. Britové se ale ještě stále stavěli k procesu odmítavě.

Dne 12. dubna zemřel americký prezident Roosevelt. Tato smutná událost, nutno říci, přinesla jednu výhodu. Roosevelt totiž nikdy nebyl ničím jiným než neochotným podporovatelem procesu a váhal dát souhlas k nějakým konkrétním návrhům. Jeho nástupce Harry Truman byl přesný opak. Chtěl proces a chtěl se na něm dohodnout rychle. Mezitím Francouzi změnili své stanovisko a de Gaulle se vyslovil pro proces. Britové stejně jako na Jaltě byli osamoceni. Přesto stále odolávali. Bez nich by samozřejmě tribunál vypadal méně mezinárodně. Truman ale nečekal na britské vyjádření a pustil se do práce. Dne 2. května 1945⁴¹ jmenoval soudce Nejvyššího soudu Spojených států Roberta Jacksona svým hlavním porad-

³⁸ IRVING, str. 26-27.

³⁹ Tamtéž, str. 29.

⁴⁰ CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl VI., Lidové noviny, Praha, 1995, str. 241.

⁴¹ Některé zdroje uvádějí datum 30. dubna 1945.

cem pro přípravu tribunálu. Jeho tým mohl požádat o jakéhokoliv experta ministerstev, ale sám se nezodpovídal žádnému ministerstvu. Jackson byl naprosto nezávislý a zodpovědný samotnému Trumanovi.⁴² Téhož dne americký prezident prohlásil, že „je naším cílem ustavit mezinárodní vojenský tribunál a zajistit soudní postup, který bude svou povahou rychlý a neumožní žádný únik ani odklad - avšak takový, jenž bude dodržovat naši tradici spravedlivého zacházení s lidmi obviněnými ze zločinu.“⁴³

Ve dnech 2. až 10. května 1945 se konala další konference Spojenců, a to v San Francisku. Británie byla konečně získána pro proces, i když se tak přímo nevyjádřila. Churchill podmiňoval svůj souhlas tím, že ostatní velmoci vypracují „uspokojivé schéma“ procesu. Prezident Truman to pochopil tak, že ministerský předseda ustoupil a Jackson se může pustit do díla.⁴⁴ Bylo také dohodnuto, že každá z vlád vytvoří vyšetřovací tým, aby připravil a vedl žalobu.⁴⁵

Práce se ale rozbíhaly velice pomalu. Tři dny po skončení sanfranciské konference vytvořila Jacksonova kancelář návrh memoranda o procesu, jenže ten neměl být ukázán nikomu jinému než Američanům, kteří na něm bezprostředně pracovali. Britům byla první rámcová informace o amerických úvahách sdělena 22. května a trvalo ještě další týden, než britská vláda konečně jmenovala svého vrchního žalobce, hlavního právního poradce vlády sira Davida Maxwella-Fyfa. Dne 9. června pak bylo rozesláno závazné pozvání zástupcům čtyř zúčastněných mocností, aby se ještě v témž měsíci setkali v Londýně a začali zřizovat a definovat tribunál.⁴⁶ V té době se objevila kritika myšlenky o procesu čtyř mocností – někteří se vyjadřovali v tom smyslu, že Sověti si s Němci v ničem nezadají. Politici si ale uvědomovali, že teď nemohou Sovětský svaz vyšachovat, neboť to byl spojenec, spoluvítěz, věznitel některých potenciálních obžalovaných a svědků a zřejmě největší oběť nacistické brutality.⁴⁷

1. 2. Londýnská jednání

Dne 26. června se delegace konečně sešly, aby vypracovaly společný plán. Americkou delegaci vedl Robert Jackson, který měl k ruce deset asistentů; britská delegace byla tvořena generálním prokurátorem sirem Davidem Maxwellem-Fyfem, lordem kancléřem Jowitem

⁴² TUSA, str. 70.

⁴³ OVERY, str. 34.

⁴⁴ DELPLA, F.: *Norimberský proces: poučení z historie*, Slovart, Praha, 2009, str. 36.

⁴⁵ HARRIS, W. R.: *Tyranny on Trial: The evidence at Nuremberg*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1958, str. 11.

⁴⁶ OVERY, str. 37.

⁴⁷ TUSA, str. 72.

a jedenácti asistenty; francouzskou delegaci tvořili rada apelačního soudu Robert Falco, profesor mezinárodního práva André Gros a dva asistenti a v čele sovětské delegace stál generál a viceprezident Nejvyššího soudu v Moskvě Jola T. Nikitčenko, kterému pomáhali dva asistenti.⁴⁸

Že jednání nebudou jednoduchá, bylo více než jisté. Názory se někdy tak silně rozcházely a tak tvrdě střetávaly, že to až vypadalo, že konference žalostně ztroskotá. Všichni se shodli v tom, že je nutné vytvořit novou soudní proceduru, jež musí být efektivní a férová. Problém byl v tom, že se nedokázali shodnout, jak to udělat. Všichni měli pocit, že jejich řešení je to nejlepší.

Největším problémem byla otázka práva. V Britech měl Jackson spolupracovníky, neboť v obou zemích platilo anglosaské právo. Naopak znepokojivá pro něho byla francouzská a sovětská sebevědomá stanoviska, která vycházela z pevninské právní tradice, se kterou se v Londýně setkal poprvé. V angloamerickém systému je obžaloba stručné prohlášení žalující strany, kdo je vinen a z jakých obvinění. Žalobce a obhájce jsou protivníci, soudce vystupuje jako rozhodčí, aniž by před slyšením obdržel jakýkoliv důkaz. Žalobce zastupuje pouze stanovisko žaloby, nemusí brát v úvahu fakta ve prospěch obžalovaného. Svědkové jsou podrobováni křížovému výslechu a obžalovaný může vypovídat jako svědek. Obžalovaní také musí vypovídat pod přísahou. Naopak u kontinentálního práva je předběžná práce prováděna vyšetřovací komisí. Ta připraví obžalobu, která neuvádí jen obvinění, ale je v plné míře provázena důkazy, na kterých staví. Žalující strana jen přebírá případ, který jde před soud. Žalobce dává dohromady i důkazy ve prospěch obžalovaného. Obvinění jsou jen v malé míře vyslýcháni žalobcem a obhájcem, jejichž hlavní funkce jsou shrnutí a argumentace. Obžalovaní nemusí vypovídat pod přísahou a mohou učinit závěrečné prohlášení (ne pod přísahou). Dalším rozdílem v obou právech byla osobní trestní odpovědnost jednotlivců za kruté činy vykonané na rozkaz, která v britském a americkém právu je jasně vyjádřena, kdežto z pevninské právní tradice to tak jednoznačně nevyplývá.⁴⁹ Overy podotýká, že právě tento rozdíl v obou právních praxích může být dobrým vysvětlením, proč se obžalovaní v Norimberku tak rádi uchýlovali k argumentu, že věrnost Hitlerovi a poslušné vykonávání rozkazů jsou dostatečným zdůvodněním pro jejich činy a proč se od nich vyšetřující marně pokoušeli získat přiznání vlastní odpovědnosti.

⁴⁸ HEYDECKER, str. 125.

⁴⁹ HARRIS, str. 4, DEMANDT, str. 247, OVERY, str. 156, TUSA, str. 76, CONOT, R. E., *Justice at Nuremberg*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1983, str. 18.

Nakonec byly oba právní systémy spojeny – obsáhlejší obžaloba, možnost závěrečného prohlášení podle kontinentálního práva a křížové výslechy, možnost obžalovaného vystoupit jako svědek a požadavek výpovědi pod přísahou podle angloamerické právní tradice.

Jackson se obával Sovětů, hlavně jejich procesních metod. Podle všeho Nikitčenko nechtěl pravý proces, ale pouze oficiální potvrzení rozhodnutí bez potřeby důkladného prošetření důkazů. Přesně to Jackson předpokládal a tvrdil, že pokud bylo rozhodnuto udělat proces, musí to být skutečný proces. Nikitčenko mu na jeho námitku odpověděl: „Skutečnost, že nacističtí vůdci jsou zločinci, už byla určena. Úkolem tribunálu je jen stanovit míru viny ... a vyměřit nutný trest.“⁵⁰ Teoreticky jen otevřeně řekl to, co každý stejně věděl – obžalovaní jsou zločinci a jde jen o to vyměřit míru trestu.

Jedním z bodů jednání se stala americká myšlenka spiknutí. Pojem konspirace se objevil v amerických plánech již v září 1944 v rámci šestistránkového schématu procesu, jehož autorem byl pracovník ministerstva války, plukovník Murray C. Bernays. Ve svém elaborátu vypracoval návrh, jak by měli být souzeni nejen jednotliví obžalovaní, ale také všechny nacistické instituce, jejichž politiku Spojenci odsoudili. Do své práce zahrnul myšlenku nacistické kriminality, která by nepokrývala jen okupovanou Evropu, ale i samotné Německo a táhla by se až na úplný počátek nacistického režimu. Obžalovaní by byli souzeni nejen jako jednotlivci obvinění z konkrétních zločinů, ale také jako reprezentanti údajně zločineckých organizací. Důkazy proti jednotlivci měli platit zároveň proti organizaci a naopak. Podle Bernayse díky obvinění ze spiknutí mohl být souzen i ten, jenž sice čin nespáchal, ale podílel se na jeho přípravě nebo řídil ty, kteří pak čin spáchali.⁵¹

Jenže teorie konspirace sebou nesla značná úskalí. V první řadě šlo o to, že je vždy těžko definovatelná. Soudci se musí přesně dohodnout na tom, co dělá člověka spiklencem. Například je člověk spiklencem, i když konspiraci opustil ještě před provedením zločinu? Dalším problémem byla neznalost pojmu spiknutí jak v evropském, tak i v mezinárodním právu. Přišlo sice mnoho varování od Spojenců, že muži páchající válečné zločiny (které byly uvedeny v mezinárodním právu) budou potrestáni, ale nikdy nepřišlo konkrétní varování, že budou potrestáni i za intrikování je spáchat. Právní systém neuznával myšlenku *ex post facto* – tedy práva, které retrospektivně vytváří trestné činy, které v době spáchání nezákonné nebyly. Člověk může být obviněn ze spáchaného zločinu jen tehdy, jestliže před tím věděl nebo měl vědět, že jeho čin bude zločin.

⁵⁰ „The fact that the Nazi leaders are criminals has already been established. The task of the Tribunal is only to determine the measure of guilt ... and mete out the necessary punishment.“ TUSA, str. 78.

⁵¹ TUSA, str. 54-55.

Bernays do spiknutí zahrnoval i takovou politiku jako perzekuce německých Židů, odborů, křesťanů, založení koncentračních táborů a program euthanasie. Opět došlo ke střetu s mezinárodním právním systémem, který uznával právo národa soudit cizince, kteří spáchali ve válce zločiny proti jeho občanům, ale neexistoval tu žádný precedens pro to, aby jiné národy soudily obžalované podle obvinění týkajících se vnitrostátních činů suverénního státu.⁵²

S představou, že se nacisté spikli za účelem dobytí světa a zotročení německého lidu prostřednictvím teroru a propagandy, bylo promyšleným pokusem, jak se zmocnit německého státu a využít ho jako nástroj pro vedení agresivních válek, se zbylí tři spojenci příliš neztožňovali. V jedné britské zprávě se píše: „Nacisté a zejména Hitler byli oportunisté, a i když agresivní úmysly měli téměř určitě od začátku, je velmi pravděpodobné, že jejich plány na agresi teprve postupně nabývaly podoby, v níž byly provedeny.“⁵³ Britové, Sověti a Francouzi nebyli s Američany za jedno ani v problému útočné války. Jackson obvinění z útočné války viděl jako základní kámen žaloby proti nacistickému režimu, neboť podle něho z tohoto zločinu pramenily zločiny ostatní. Francouzi souhlasili, že by to bylo obvinění morálně a právně vhodné, ale nemysleli si, že je legální. Domnívali se, že se Američané snaží vymyslet zločin, který naneštěstí v mezinárodním právu neexistuje. Nikitčenko souhlasil s Francouzi a prohlásil, že veškerá agrese nemusí být ještě zločinnou podle mezinárodního práva.⁵⁴ Američané se při argumentaci ilegálnosti útočné války odkazovali na Briand-Kellogův pakt z roku 1928.⁵⁵ Ministr války Stimson a další si mysleli, že nyní je válka nezákonná. Někteří stejného názoru nebyli. Argumentovali, že se nikde nehovoří o „mezinárodním zločinu“ útočné války. Pakt u nich neobstál ve dvou ohledech. Zaprvé neposkytoval jednoznačnou definici agrese, zadruhé nestanovil ani sankce, ani tresty pro ty, kteří by se útočné války dopustili. Zastánci paktu naopak namítali, že Německo, Itálie a Japonsko pakt podepsaly a uznaly, což znamená, že si uvědomovaly, nebo měly a mohly uvědomit, jak a čím se proti němu provinují.⁵⁶

Dalším sporným bodem londýnských jednání se stal návrh na potrestání organizací, se kterým opět přišli Američané a který neměl precedentu nejen v mezinárodním, ale i v žádném

⁵² TUSA, str. 56-57.

⁵³ OVERY, str. 63.

⁵⁴ Důvodem, proč si také Nikitčenko nepřál prohlásit agresivní válku za zločinnou, byla skutečnost, že by německé obhajoba mohla argumentovat, že se podobné agrese dopustil i Sovětský svaz, a to v září 1939 okupací východního Polska a v listopadu 1939 zahájením Zimní války s Finskem.

⁵⁵ jeho text byl velmi stručný, sestával ze dvou článků. První zněl: „Vysoké smluvní strany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k řešení mezinárodních sporů a zřikají se jí jako prostředku státní politiky ve svých vzájemných vztazích.“ Druhý článek obsahoval formulaci o mírovém řešení mezinárodních sporů. HONZÍK, str. 41-42.

⁵⁶ EČER, *Jak jsem je stíhal*, str. 144, TUSA, str. 59.

národním právním systému. Francouzi a Sověti s Jacksonem souhlasili, že nacistické organizace jsou zločinecké, ale byli si velmi nejistí s legálností soudního prohlášení o jejich zločinnosti. Nikitčenko byl toho názoru, že souzení organizací, tak aby to zasáhlo všechny její členy, je nejen nesprávné, ale i neproveditelné. Přesto se nakonec Sověti nechali přemluvit k americkému stanovisku, ačkoliv si jen těžko dokázali představit, jak bude Jackson soudit členy organizací.⁵⁷

Když žalobní týmy připravovaly seznamy zločinů, kterých se Němci dopustili, s nelihostí zjistily, že vítězné mocnosti samy mnoho takovýchto zločinů spáchaly.⁵⁸ Proto došlo mezi žalobci k dohodě, že se před soudem budou probírat jen činy, které spáchali obžalovaní. V později sepsaných stanovách se tribunálu ukládalo, aby se jinými případy nezabýval. Němci tak neměli dostat šanci obhajovat se *tu quoque* (ty jsi dělal totéž).

Posledním bodem londýnských jednání, o kterém se zmíním, je výběr města, v němž se proces měl konat. Britové na schůzce s Jacksonem 21. června 1945 navrhovali Mnichov, Berlín či Lipsko. Jackson proti Mnichovu námitky neměl, protože se nacházel v americké okupační zóně, ale Američané se jasně postavili proti tomu, aby se proces konal ve zbylých zmíněných městech z toho důvodu, že byla pod sovětskou okupací. Moskva byla samozřejmě pro Berlín. Po urputných jednáních nakonec sovětská delegace souhlasila s Norimberkem, ale

⁵⁷ TUSA, str. 79.

⁵⁸ **USA:** Během sicilského tažení Němci bránili letiště Biscari a tři dny působili útočícím Američanům velké ztráty, nakonec byli donuceni k ústupu. Po závěrečném střetnutí 14. července, v jehož průběhu bylo palbou odstřelovačů zraněno 12 amerických pěšáků, se vzdala skupina 36 Italů, z nichž někteří na sobě měli civilní oděv. Na rozkaz velitele americké rotы byli postaveni do řady na pokraj blízké strže a postříleni. Téhož dne nařídil velitel jiné americké pěší rotы, aby 45 zajatých Italů se třemi Němci byli odesláni do týlu k výslechu, po cestě je seržant velící eskortě postřílel. Generál Patton vydal rozkaz činy zatajit, protože se stejně již nedalo nic dělat. GILBERT, M.: *Druhá světová válka: úplná historie*, BB/art s.r.o., Praha, 2006, str. 509.; 29. dubna 1945 se vzdal vojenský personál koncentračního tábora Dachau, většinou řadoví vojáci, kteří zde převzali stráž po prchajících jednotkách SS. 346 z 560 bylo postaveno ke zdi vojáky 15. pluku 45. pěší divize a na rozkaz amerického poručíka zastřeleno. GILBERT, *Druhá světová válka*, str. 765-766.

VB: Churchill, ještě v pozici prvního lorda admirality, vydal v letech 1939 a 1940 rozkazy k neomezené námořní válce. Rozkazy byly tak kruté, že je soudci v Norimberku shodně pokládali za polehčující okolnost pro obžalované německé admirály; příprava invaze do Norska roku 1940; 3. května 1945 v zátoce u Lübecku napadl britský bombardér německý parník Cap Arcona, který vezl Židy, politické vězně a ruské válečné zajatce. Z 5 000 lidí přežilo 300. GILBERT, *Druhá světová válka*, str. 770.

FR: vraždy odpůrců de Gaulla; drobné zločiny proti válečným zajatcům jak během válečných akcí v roce 1940, tak v roce 1944; v květnu 1945 proběhly ve Francii čistky, které postihly desetitisíce lidí obviněných z kolaborace; společné plány s VB na invazi do Norska, které zapadají do kategorie zločiny proti míru. IRVING, str. 49.

SSSR: pakt Molotov-Ribbentrop a deportace velkého množství obyvatel z východního Polska do Sovětského svazu a povraždění polských důstojníků v Katyni; agrese vůči Finsku; zacházení s německými válečnými zajatci, ačkoliv Sovětský svaz nepodepsal Ženevskou konvenci.

pod podmínkou, že oficiálním sídlem soudu se stane Berlín. Jacksonovi nezbývalo nic jiného, než tento kompromis přijmout.⁵⁹

Londýnská jednání byla urychlena postupimskou konferencí (17. červenec až 2. srpen 1945). Politici věděli, že je nutné se dohodnout a v co nejkratším termínu zahájit proces. V usnesení konference se ukládalo „zničit Národně socialistickou stranu a její přidružené a podřízené organizace, rozpustit všechny nacistické organizace, zajistit, aby nebyly v žádné formě obnoveny, a znemožnit jakoukoli nacistickou a militaristickou činnost nebo propagandu.“⁶⁰ Dokument se zmiňoval i o zločincích: „Váleční zločinci a všichni, kdo se podíleli na plánování nebo provádění nacistických činů, které zahrnovaly zvěrstva či válečné zločiny nebo k nim vedly, budou zatčeni a souzeni.“ Bylo to poprvé, co se v prohlášení Spojenců mluvilo o soudním řízení.⁶¹ V době konání konference byla zahájena rozsáhlá propaganda o nacistických válečných zločincích, v níž američtí sociologové prohlašovali, že nejde o skutečné zločince, ale duševně nemocné lidi, kteří by neměli být drženi ve věznicích, ale v léčebnách a sanatoriích. Doporučovali, aby s nimi bylo naloženo jako s Napoleonem, tj. aby byli posláni na nějaký ostrov.⁶²

Dne 8. srpna 1945 čtyři vítězné mocnosti podepsaly Londýnskou dohodu o ustanovení mezinárodního tribunálu a dále tzv. Statut⁶³, stanovující úřední postupy a povahu soudu a formulující hlavní obvinění, tj. zločiny proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidem.

Ještě též den se sešli hlavní žalobci, aby se dohodli na konečné podobě seznamu obžalovaných. Večer je čekalo velké překvapení – sovětský žalobce Nikitčenko, oznámil, že jej Stalin jmenoval sovětským soudcem v procesu a že odletí do Moskvy, aby sestavil tým. V dalších rozhovorech jej měl zastupovat generálporučík Roman A. Ruděnko. Ze strany Sovětského svazu se jednalo o velmi chytrý krok, neboť Nikitčenko vybíral lidi, kteří měli být souzeni, a tudíž nemohl být nestranným soudcem.⁶⁴ I Francouzi stáhli Falca a nahradili ho de Methonem, Falco se však nestal soudcem, ale vystupoval jako zástupce francouzského hlavního žalobce.

⁵⁹ CONOT, str. 17, OVERY, str. 37.

⁶⁰ GROUŠL, J., *Lavice obžalovaných zločinců: Norimberk 1945-46*, Orego, Praha, 2011, str. 9.

⁶¹ THACKER, T., *Konec „Třetí říše“: porážka, denacifikace a Norimberk: leden 1944 - listopad 1946*, Mladá fronta, Praha, 2011, str. 148.

⁶² RAGINSKIJ, str. 12.

⁶³ Při sestavování Statutu pomohl velkou měrou profesor moskevské univerzity A. N. Trajnin, který roku 1944 napsal knihu O trestní odpovědnosti hitlerovců.

⁶⁴ IRVING, str. 105.

Poté, co tisk ohlásil podepsání Londýnské dohody, se Jackson snažil předejít kritice, že vítězové soudí poražené. Obával se, že by se na proces mohlo pohlížet jako na mstu ze strany vítězných mocností. Argumentoval, že zločiny proti míru a lidskosti prostě jinak soudit nejdou, než, že poražení jsou souzeni vítězi a doplňoval, že nacističtí představitelé nejsou souzeni pro to, že prohráli válku, ale že ji rozpoutali.⁶⁵

1. 3. Obžalování

Jak již bylo zmíněno, vypracováním seznamu válečných zločinců byla pověřena spojenecká Komise pro válečné zločiny. V červnu 1944 v Londýně vznikl první soupis zločinců, který obsahoval jména 33 Němců a 8 Italů (kromě Mussoliniho a Grazianiho⁶⁶ byla jména neznámá a rok nato Italové ze seznamu zcela vymizeli). Seznam byl ale podroben kritice, neboť se tam objevovalo mnoho jmen veřejnosti neznámých. V září 1944 přišel Simon se seznamem pěti jmen (Hitler, Himmler, Göring, Goebbels a Ribbentrop) s předpokladem, že ho Spojenci mohou prodlužovat, jak uznají za vhodné.⁶⁷

V květnu 1945 začalo naplno vyjednávání s ostatními Spojenci. V prvních poválečných týdnech bylo ale velmi nejasné, kdo byl zadržen. Po válce v celém Německu vládl chaos. Chyběla autorita a policie, nejezdily vlaky a tramvaje, nepracovaly továrny, nefungovala pošta, telefony, nevycházely noviny, banky a obchody byly zavřené, některé mosty byly zničeny. Cesty byly plné stovek a tisíců Němců, mezi nimiž se mohli snadno schovávat hledaní váleční zločinci.

Již ke konci války s postupujícími armádami operovaly i zvláštní týmy vojenské policie a různých bezpečnostních složek, které hledaly osoby ze seznamů podezřelých zločinců. UNWCC se snažila dodávat poslední známé adresy. Někdy to bylo sídlo úřadu v Berlíně, nyní opuštěné, jindy se jednalo o staré bydliště, neobývané po měsíce kvůli služebním požadavkům a potřebám války. Hledalo se i mezi válečnými zajatci a v internačních táborech. Táborů byl ale veliký počet, nacházely se nejen v okupačních zónách, ale i v Rakousku a osvobozených zemích. Každou hodinou navíc přibýval počet zadržených a jejich prohledávání bylo velmi časově náročné. Mezi pátrači existovala jen malá komunikace a často chyběl kontakt na

⁶⁵ TUSA, str. 89.

⁶⁶ Rodolfo Graziani byl italským generálem a ministrem války v Italské sociální republice, založené Mussolinim v září 1943.

⁶⁷ OVERY, str. 44-46.

autority, které by koordinovaly hledání. Zprávy zpravodajských služeb se šířily značně chaoticky, pokud se šířily vůbec.

Do 21. května 1945 se v amerických rukou ocitli Robert Ley, Ernst Kaltenbrunner, Hermann Göring, Wilhelm Frick, Hans Frank a Hjalmar Schacht, Britové drželi Rudolfa Hesse, Arthura Seyss-Inquarta a Francouzi měli Konstantina von Neuratha (do francouzského zajetí padl 4. května). Dne 22. května Američané zadrželi Julia Streichera, o den později padl do britských rukou Karl Dönitz a zanedlouho zatklí Alfreda Jodla a Alberta Speera, 14. června pak zadrželi Joachima von Ribbentropa. Sověti měli jen dva významné pohlaváry – Ericha Raedera a Hanse Fritzscheho.⁶⁸

Při jednáních Američanů a Britů v Londýně 21. června 1945 předložili druzí jmenování k diskuzi první seznam obžalovaných. Byli navrženi čtyři ministři (Göring, Hess, Ribbentrop a Frick), dva vedoucí organizací (Ley za Pracovní frontu, Kaltenbrunner za SS), jeden guvernér okupovaných území (Frank) a jeden důstojník (Keitel).⁶⁹ Američané nesdíleli britský přístup vybrat pár jasných kandidátů a rychle je soudit. Jejich koncept zahrnoval celou vládu nacistického režimu, a proto chtěli zástupce veškeré jeho politiky. Navrhli dalších pět obžalovaných: Dönitze, Seyss-Inquarta, Speera, Schachta a Funka. Britové přidali Schiracha. Američané zjistili, že jim chybí někdo, kdo by reprezentoval armádu, a tak vybrali Jodla.⁷⁰ Francouzi na seznam přidali Neuratha. Sověti seznam rozšířili o jména Gustava Kruppa a dvou svých vězňů, tedy Raedera a Fritzscheho. Řada historiků si pokládá otázku, zda Raedera a Fritzscheho považovali za hlavní zločince, nebo jen chtěli přispět do seznamu. Převažuje názor, že důvodem bylo to, aby na lavici obžalovaných někoho měli.⁷¹

V konečné podobě tak seznam obsahoval 24 jmen: Hermann Göring, Joachim von Ribbentrop, Rudolf Hess, Ernst Kaltenbrunner, Alfred Rosenberg, Hans Frank, Martin Bormann, Wilhelm Frick, Robert Ley, Fritz Sauckel, Albert Speer, Walter Funk, Hjalmar Schacht, Franz von Papen, Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, Konstantin von Neurath, Baldur von Schirach, Arthur Seyss-Inquart, Julius Streicher, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl, Erich Raeder, Karl Dönitz a Hans Fritzsche.⁷²

⁶⁸ OVERY, str. 48-49.

⁶⁹ DELPLA, str. 56., Conot uvádí o dvě jména více – Rosenberga a Streichera, str. 17.

⁷⁰ CONOT, str. 26-27.

⁷¹ Američané měli 13 jmen, Britové 7 a Francouzi 1.

⁷² Na lavici obžalovaných nakonec usedlo jen 21 obviněných: Gustav Krupp von Bohlen und Halbach byl příliš starý a převoz do Norimberku by nepřežil, Robert Ley v norimberské cele spáchal sebevraždu a Bormann byl neznámý.

První seznam organizací byl vytvořen v červenci. Byly na něm: nejvyšší vedení nacistické strany, Německá pracovní fronta, Hitlerjugend, říšská vláda, RSHA, SS, SA, SD, Gestapo, čtyřletý plán, německé vrchní velení, generální štáb a vrchní velení všech třech ozbrojených složek ozbrojených sil. Obtíže spojené s prokazováním odpovědnosti nakonec vedly americkou obžalobu k tomu, že počet organizací snížila na sedm (říšská vláda, stranické vedení, SS, SA, Gestapo, SD, generální štáb a vrchní velení ozbrojených sil).⁷³ Říšská vláda se sice nescházela od roku 1937 a Hitler vládl, aniž by s ní cokoliv projednával, žalobci ale argumentovali, že sedmnáct obžalovaných je bývalými členy vlády. V otázce generálního štábu nepanovala úplná jednota. Američané si štáb představovali jako skupinku generálů, co stojí kolem Hitlera nad mapami, plánují útoky a vydávají rozkazy. Sověti a Francouzi tento obraz nesdíleli, ale byli připraveni akceptovat jakoukoli formuli, která jim dávala příležitost odsoudit německou armádu. Britové nevěřili, že tato formulace obstojí před soudem. Varovali Američany, že je to jako s civilní vládou. Hitler sám vymýšlel strategii a sám vydával rozkazy. Většina diskuze o organizacích proběhla s Jacksonem po telefonu nebo přes dopisy, protože trávil většinu času v Norimberku, kde se staral o přípravy procesu.⁷⁴

Pro nacistické pohlaváry byly vytvořeny dva internační tábory: Američané vedli tábor v obci Mondorf-les-Bains, v malém lázeňském městečku v Lucemburku⁷⁵; Britové zřídili tábor na zámku Kransberg u Frankfurtu nad Mohanem.⁷⁶ V britském táboře panovaly mnohem lepší podmínky, vězni byli ubytováni v čistých místnostech a měli hojnost potravy, mohli se volně pohybovat a rozmlouvat mezi sebou, bylo jim dovoleno občas napsat dopis a směli poslouchat rádio.

Do Mondorfu bylo mezi květnem a srpnem převezeno 52⁷⁷ významných nacistů, z nichž patnáct mělo být eventuálně postaveno před vojenský tribunál.⁷⁸ Nejvýznamnějším hotelem v městečku byl Grand Hotel, poměrně nehezka šestipatrová budova s dalšími dvěma patry podkroví, která sice nikdy nemohla být krásným rekreačním střediskem, za to ale byla slušně vyhovujícím vězením. Přístup k hotelu představovala jen jediná cesta, která mohla být snadno zabarikádována. Hotelová zahrada a park s několika stromy byly přehlédnutelné ze svahů po třech stranách, což dávalo jasný přehled o veškeré aktivitě na pozemku.

⁷³ OVERY, str. 54-55.

⁷⁴ TUSA, str. 107-109.

⁷⁵ Přezdívalo se mu „Ashcan“, což v americké angličtině znamená slovo „popelnice“.

⁷⁶ Tomuto táboru Britové přezdívali „Dustbin“, což stejně jako v americkém případě znamená „popelnice“.

⁷⁷ Tusa, Irving uvádí počet kolem 70 osob.

⁷⁸ Mezi nimi Seyss-Inquart, Keitel, Speer, Schacht, Jodl, Göring, Ribbentrop, Dönitz.

Dříve než vězni přijeli, provedla americká armáda menší úpravy. Nábytek a koberce v pokojích byly odstraněny, místo nich umístili skládací lehátka a slaměné matrace a malý stolek s židlí. Byla vyměněna okna, a to nejprve za drátěné pletivo a později, jakmile bylo k dispozici, za nerozbitné sklo a mříže. Kolem zahrady se táhl plot se čtyřmi strážními věžemi. Pokud by se některý z vězňů k plotu přiblížil, měli strážní povoleno střílet.

Velitelem tábora se stal americký plukovník Burton C. Andrus, který později velel i věznicí v Norimberku. Jeho cílem bylo nedat vězňům šanci uniknout osudu, a proto byla zavedena velmi přísná opatření, aby se zajistilo, že nikdo z vězňů neskrývá žádný sebevražedný nástroj. Každý vězeň byl po příjezdu izolován a prohlédnut vězeňským lékařem. Prohlédáno bylo i jeho oblečení a obuv. Všechny pilníky na nehty, tkaničky do bot, opasky, kravaty, hodinky, dlouhé špendlíky a hole byly zabaveny. Vězňům zpravidla nehrozilo nějaké fyzické napadení nebo týrání, zato však na ně byl samozřejmě vyvíjen velký psychologický tlak. Zajatci mezi sebou mohli rozmlouvat a jejich rozhovory byly tajně odposlouchávány.

Spojenci se samo sebou snažili toto místo utajit, ale přesto se začaly šířit fámy. Nakonec se obecně vědělo, kde jsou pohlaváři drženi, a věřilo se, že si žijí jako v bavlnce. Ve snaze tuto pomluvu vyvrátit, pozval Andrus 16. července zástupce světového tisku na návštěvu, aby se přesvědčili na vlastní oči, že vězňům žádný luxus dopřáván není.

Mondorf nebyl jen internačním táborem, ale také výslechovým centrem, kde byly prováděny některé předběžné přípravné práce pro budoucí proces. Bylo vybudováno šestnáct boxů a výslechy v nich probíhaly každý den.

Zajatci byli zcela odříznuti od světa – žádné rádio, noviny ani dopisy od rodin.

V neděli 12. srpna plukovník Andrus shromáždil patnáct vězňů do dvou sanitek. V doprovodu eskorty odjeli na letiště a dvěma C-47 byli transportováni do Norimberku.⁷⁹

Při popisu Norimberku, soudní síně a každodenního života vězňů jsem se snažila vytvořit komplexní obrázek pomocí více zdrojů a v tomto případě jsem si dovolila neoznačovat zdroje jednotlivých pasáží, pouze na konci každé části uvádím, z jakých knih bylo čerpáno.

Norimberk se ke konci války proměnil v sutiny, 85% budov bylo zničeno nebo vážně poškozeno. V troskách ještě leželo na 22 000 mrtvol. Kanalizace byla úplně zničena, z provozu byl vyřazen i městský vodovod, železnice v okolí byly zničeny, takže bylo nesmírně těžké zajistit zásobování.

⁷⁹ OVERY, str. 72-76, TUSA, str. 42-48, IRVING, str. 81-92.

Jako zázrakem zůstal téměř nepoškozen blok budov na Führerstrasse. Mezi nimi byl i justiční palác s přílehlou administrativní budovou a třípatrovou věznicí. Palác byl zčásti poškozen bombou a požárem. Drobné škody byly v letních měsících opraveny, budovy vyklizeny a vyčištěny. Denně tu pracovalo 2 000 esesáků z nedalekého zajateckého tábora. Práce měl na starosti americký kapitán⁸⁰ Killey, který z Němců vytvořil několik odbornických a řemeslnických skupin, z nichž každá měla na starosti určitý úkol. K ruce měl i setninu⁸¹ amerického ženijního vojska.

Soudní síň paláce byla pro potřeby procesu malá, a proto musela být rozšířena. Nakonec se do ní vešli soudci, čtyři hlavní žalobci a jejich týmy, obžalovaní a jejich strážci i obhájci, dvanáct překladatelů, stenografové, soudní úředníci i 250 novinářů a 128 návštěvníků.

V budově bylo nutné zřídit telefonní síť a umožnit meziměstské a mezistátní spojení. Jen v justičním paláci nakonec fungovalo 108 speciálních linek a 711 telefonů a v době procesu byl Norimberk spojen s většinou evropských měst a dalo se volat i do Spojených států. Navíc bylo v paláci zřízeno ještě 28 dálnopisů. Zpočátku byl personál německý, později byl doplněn americkými zaměstnanci.

Velké problémy způsobovala rozvrácená doprava. V prvních fázích příprav se do Norimberku bylo možné dostat jen letadlem nebo autem. Postupně se ale obnovovala železniční doprava. Letecké tratě vedly z Norimberku do Frankfurtu, Mnichova, Berlína, Paříže a Londýna. Kromě toho létaly speciální aviony, ve službě sovětské delegace, do Moskvy a na různá místa v Německu a do spojeneckých zemí, kdykoliv prokurátoři potřebovali důležitý dokument nebo důležitého svědka. Také doprava uvnitř samotného města musela být obnovena. Zajišťovaly ji hlavně autobusy a německé taxíky. Američané zrekvírovali v Mnichově 53 německých taxíků i s řidiči, kteří poté obstarávali individuální dopravu v Norimberku. Členové soudu a prokuratur, bydlící v okolí města, měli k dispozici své vlastní vozy. Veškerá doprava byla bezplatná.

Nemenší starostí měli organizátoři s ubytováním členů a personálu soudu, stovek novinářů, delegátů a svědků, které nebylo možno umístit ve věznicí. Stejným zázrakem jako justiční palác byly jen málo poškozeny Grandhotel a hotel Deutscher Hof. Členové soudu, hlavní žalobci a jejich spolupracovníci bydleli v 92 vilách, které se nacházely na předměstích a které okupační úřady dočasně zabraly. Další méně poškozené budovy Američané přeměnili na ubytovny, protože počet osob, jenž tvořil jen soudní personál, čítal 1 099 (Američané 511

⁸⁰ Norimberk se nacházel v americké okupační zóně.

⁸¹ 100 až 200 mužů.

osob, Sovětský svaz 192, Francie 170, Velká Británie 190 a delegace menších států v počtu 36). V záměcku Stein byl zřízen pro novináře tzv. Press Camp.

Stravování opatrovala americká armáda. Bylo zřízeno několik jídelen, jedna přímo v justičním paláci, kde se denně připravovalo na tisíc obědů.⁸²

Vězeňský blok, v němž byli ubytováni váleční zločinci, byla třípatrová budova, v přízemí se po celé délce táhla široká chodba. Po obou stranách chodby byly umístěny cely a na obou koncích vedlo točité schodiště do dalšího patra. Úzké pavlače podél cel ve druhém a třetím patře byly doplněny sítěmi, které bránily sebevražednému skoku do chodby. Před procesem a v době jeho konání byli všichni významní nacisté umístěni v přízemí. Po vynesení rozsudků tam zůstali jen odsouzení na smrt. Ostatní se přemístili do pater a čekali na své přemístění do špandavské věznice.

Režim v norimberském vězení byl o poznání tvrdší než v Mondorfu. Tam si mezi sebou mohli vězni povídat, navštěvovat přednášky nebo jen vysedávat na terase, zde byli omezeni hlavně na své cely. Rozměry cely byly asi 3 x 4 metrů. Ve výši průměrně vysokého člověka se nacházelo okno do vězeňského dvora. Naproti němu byly dveře s malými padacími dvířky, jež byla neustále otevřená. Jednak sloužila jako polička pro jídlo, které bylo vězňům podáváno, jednak jim dozorcí pozorovali vězně. Každá cela byla vybavena kovovým lůžkem, přišroubovaným k podlaze, židlí a stolem připevněným k zemi. Na stole mohli mít vězni tužky, papír, rodinné fotografie, tabák a toaletní potřeby. Jiné věci jim byly odebrány. Oblečení muselo být složeno u zdi na zemi. Naproti posteli se nacházel výklenek s porcelánovou záchodovou mísou. Bylo to jediné místo, kde měli vězni trochu soukromí, i když jim musela být viděna alespoň dolní část nohou. Cely osvětlovaly elektrické žárovky v reflektoru, který byl připevněn na vnější straně mříže, jež byla zasazena do otvoru ve dveřích. Tím byl vyloučen jakýkoliv pokus o sebevraždu elektrinou. Světlo svítilo celý den, jen na noc bylo ztlumeno.

Bezpečnostní opatření byla dalekosáhlá. Ze začátku byly čtyři cely hlídány jen jedním vojínem. Měl za úkol každého vězně pozorovat patnáct vteřin a pak přejít k dalšímu. Všechny tak zkontroloval za jednu minutu. Poté se vrátil a k prvnímu obžalovanému došel za 75 vteřin. Po sebevraždě Roberta Leye⁸³ se opatření zpřísnila. Jedna cela, jeden dozorce. Obžalovaní tak byli hlídáni po celých 24 hodin. Jídlo jedli bez nože a vidličky, jen s pomocí lžíce. Neměli talíře, nýbrž aluminiové misky, které byly nerozbitné, a proto nehrozilo, že by si obžalovaní pomocí stěpů podřezali žíly. Nebylo povoleno mít v cele podvazky, opasky nebo tkaničky do

⁸² HONZÍK, str. 104-106, EČER, B., *Norimberský soud*, Orbis, Praha, 1946, str. 130-136.

⁸³ 25. října 1945.

bot.⁸⁴ Když vězni ulehli na postel, musely jim být vidět ruce a hlava. Někdy se stalo, že byli strážnými probuzeni, protože se zachumlali pod přikrývku nebo spali čelem ke zdi, tj. odvráceni od světla. Brýle se vězňům vydávaly jen na určitou hodinu a před spaním je museli odevzdat. Jednou či dvakrát týdně docházelo k prohlídce cely. Tehdy se musel vězeň vysvléknout a postavit do rohu cely, zatímco vojenští policisté pečlivě prohlíželi jeho ložní prádlo, šatstvo, papíry a ostatní osobní majetek. Cely si obžalovaní uklízeli sami.

Jednou týdně se mohli vykoupat, ale před tím museli projít zvláštní místností, kde byli prohlédnuti. Než začal proces, docházel za nimi každý druhý den holič, který byl vybrán z válečných zajatců. V průběhu procesu pak chodil denně, protože se obžalovaní objevovali na veřejnosti. I holení probíhalo pod dozorem a nikdo nesměl promluvit ani slovo. Obžalovaní mohli číst knihy z vězeňské knihovny a navštěvovat improvizovanou kapli. Mohli také chodit na procházky, ale byla tu jistá omezení: nesměli se k jinému obžalovanému přiblížit blíže než na deset metrů, bylo jim zakázáno cokoliv sbírat ze země a hovořit mezi sebou. Ve vězení nosili uniformu válečných zajatců, když šli k soudu, dostali své obleky, ve kterých byli zajati, nebo které jim poslaly rodiny. Než ale byly vydány, byly důkladně prohlédnuty. Jednou týdně jim bylo povoleno napsat dopis, ale jeho délka byla omezena. Napsané dopisy šly do rukou hlavního vyšetřovatele, plukovníka Amena. Stávalo se, že obžalovaní na odpověď čekali i dva měsíce. Patřilo to k metodě psychologického nátlaku, kterou využívala obžaloba, aby vězně psychicky oslabila. V průběhu procesu bylo obžalovaným povoleno pracovat na svých obhajobách, proto jim byly vydány brýle a pera, ale po celou dobu práce vedle nich stál dozorce.⁸⁵

Obžalovaní proti těmto různým omezením protestovali, ale Andrus všechny protesty znemožnil tím, že prohlásil Ženevskou konvenci za dočasně neplatnou.

Není překvapením, že se na konci srpna zhoršila morálka i zdravotní stav všech vězňů. Andrus se zeptal německého vězeňského lékaře Dr. Ludwiga Pflückera na důvod.⁸⁶ Ten odpověděl, že důvodem je nekvalitní strava a nedostatek kontaktu s lidmi. Andrus povolil zkvalitnění stravy a odvolal nařízení, které zakazovalo vězňům mluvit s lékařem.⁸⁷

⁸⁴ Během procesu byly vězňům odebírány všechny tkaničky, šle a podobné předměty, jakmile se vrátili ze soudní síně do cely.

⁸⁵ Přísná opatření panovala i při poradě se svými právníky. Setkání probíhala ve zvláštních místnostech, v nichž byl vězeň a obhájce oddělen tlustým sklem. Dozorce prohlížel všechny dokumenty, jestli nejsou namočený do jedu.

⁸⁶ Pflucker byl také válečným zajatcem.

⁸⁷ KELLEY, D. M., *Muži kolem Hitlera*, Naše vojsko, Praha, 2010, str. 19-22, TUSA, str. 125-127, EČER *Norimberský soud*, str. 142-146, IRVING, str. 137-140, OVERY, str. 83, POLTORAK, A. I., *Norimberský proces*, Naše vojsko, Praha, 1973, str. 27.

Dne 19. října 1945 plukovník Andrus navštívil každého vězně a formálně jej seznámil s obžalobou a se seznamem obhájců, z něhož si mohli vybrat. Od této chvíle byli uvěznění oficiálně „obžalovanými“.

1. 4. Práce žalobních týmů do zahájení procesu

Dne 13. srpna 1945 se sešli hlavní žalobci, aby si rozdělili práci. Američané si vzali na starost spiknutí a organizace, Britové se měli zabývat útočnou válkou a porušováním dohod, mezi Francouze a Sověty byly rozděleny bod tři a čtyři, tj. válečné zločiny a zločiny proti lidskosti a to tak, že se Francouzi zabývali západní Evropou a Sověti východní. Před nimi stál velice složitý úkol: z ukořistěných dokumentů, fotografií, filmů a podkladů dodaných ostatními signatáři Londýnské dohody museli sestavit obžalovací spis.⁸⁸ Odložení procesu nebylo z politických důvodů možné.

V den, kdy Německo kapitulovalo, neměli Spojenci v rukou proti vedoucím německým válečným zločincům ani jediný dokument. To se změnilo teprve v červnu 1945, když byl ve Wiesbadenu nalezen první použitelný materiál. Postupem času pak měly ukořistěné dokumenty neuvěřitelných 700 tun. Celý tento materiál bylo nutné pročíst a vybrat z něho nejdůležitější dokumenty. Obžaloba nakonec soudu předložila přes 4 000 originálních německých dokumentů.⁸⁹

Přestože se jednotlivé žalobní týmy dohodly na spolupráci, realita byla někdy poněkud jiná. Sověti často chybovali při dodávání důkazů. Tusa je toho názoru, že se nejednalo o neochotu dokumenty sdílet, nýbrž spíše trochu o neschopnost. Sověti buď chybně odhadli důležitost dokumentu, nebo ho prostě ztratili. Britové naopak měli dokumentů dost, ale ty se vždy „ztratily“, když je potřeboval někdo jiný. Dokonce samotný britský tým se k některým důležitým materiálům nemohl dostat. Britské ministerstvo zahraničí nakonec pod tlakem právě vlastního týmu nechalo některé dokumenty k nahlédnutí, nikdo však nesměl pořizovat žádné kopie.⁹⁰

Když se válka chýlila ke konci, utíkalo mnoho Němců před Sověty na západ a často s sebou bralo i důležité dokumenty. Nikoho tedy nepřekvapí, že co se týče materiálů, byli na tom Američané nejlépe a mohli s prací začít mnohem dříve než ostatní. Zřídili si tři centra:

⁸⁸ Dva druhy informací nebyly do procesu zařazeny: tajně pořízené soukromé rozhovory válečných zajatců, protože by to bylo porušení Ženevské konvence a radiogramy ULTRA a MAGIC, které byly dešifrovány v Bletchley. IRVING, str. 195-196.

⁸⁹ EČER, *Norimberský soud*, str. 70.

⁹⁰ TUSA, str. 102.

Washington, Paříž (plk. Storey) a Londýn (plk. Bernays).⁹¹ Při přípravě obžaloby se mezi americkým týmem rozhořela debata, jestli se spíše spoléhat na živé svědky, nebo raději na dokumenty. Většina dávala přednost dokumentům, mezi nimi i Jackson. Nevýhodu ve svědčích viděl Jackson v tom, že mohou být zaujatí, nemusí si vše jasně pamatovat či mohou křivě přísahat. Na druhé straně jsou dokumenty nudné, tisk o nich bude těžko podávat zprávu a lidi přestane proces zajímat.⁹² Američané svůj případ rozdělili do šesti sekcí: 1) spiknutí až k roku 1933; 2) ekonomické plánování útočné války; 3) ovládnutí vlády nacisty pro její využití k agresi; 4) válečné zločiny, zločiny proti lidskosti a zločiny proti civilistům v Německu; 5) odpovědnost jednotlivých obžalovaných a za 6) zločinnost organizací. Existovala ještě sedmá sekce, jež měla na starosti přípravu na kroky obhajoby a přípravu křížových výslechů.⁹³

Americká delegace si činila nároky na přednost při vyslýchání obviněných a svědků. Obvinění a svědci, držení Američany, měli být vyslýcháni pouze americkými vyšetřovacími orgány. Druhé delegace mohly klást obviněným otázky, ale muselo se tak dít jen prostřednictvím amerických vyšetřovatelů. Odpovědi pak dostávaly písemně.⁹⁴ Americké vyšetřovací metody ale nebyly ideální. Z velké části za to mohl spor mezi Amenem (šéf vyšetřovacího oddělení) a Storeyem (šéf dokumentačního oddělení) o důležitosti svědků a dokumentů. Nevraživost se dostala až do takového bodu, že oba pánové spolu sotva promluvili a jejich sekce spolupracovaly, jak nejméně mohly. Amen dovoľoval vyslýchat jen svému týmu, což mělo za následek, že pokud se na něco chtěl žalobce dotázat, musel otázku nejprve směřovat na někoho z Amenových lidí (kteří často o daném tématu nic nevěděli, a proto jim muselo být vše nejprve vysvětleno, aby mohli formulovat otázku), poté se obrátili na tlumočníka, jenž otázku přeložil, a teprve poté se mohli dočkat odpovědi obžalovaného.⁹⁵ Sověti protestovali proti tomu, aby výslechy prováděli jen Američané a nakonec se jim podařilo získat povolení, aby si prováděli výslechy vlastní. Sovětský žalobní tým nebyl úplně spokojen s tím, jak američtí kolegové pracovali. Podle nich jim chyběl společný plán, někteří obvinění byli rozděleni mezi více vyslýchajících, a to bez nějakého systému. Navíc se během práce vyšetřovatelé často měnili. Výslechy měly jen informativní charakter, usilovalo se o to, aby se výpovědi hodily do jejich plánu, dokonce i za cenu ztráty podstaty věci. Jen zřídka dávali američtí vyšetřovatelé doplňující nebo upřesňující otázky. Dále Sověti kritizovali, že výslechy probíhaly

⁹¹ Tamtéž, str. 100. Nejvíce práce měl plukovník Storey a vybral řadu dokumentů pro proces, které historikové označují „PS“, tj. „Paris-Storey“.

⁹² HARRIS, str. xxiii.

⁹³ CONOT, str. 89.

⁹⁴ *Norimberský proces: sborník dokumentů*, 1. díl, Orbis, Praha, 1953, str. 60.

⁹⁵ TUSA, str. 130.

v neuvěřitelně rychlém tempu, takže se stávalo, že v přívalu otázek nestihl obžalovaný vždy plně odpovědět.⁹⁶

Britský žalobní tým, který měl na starosti zločiny proti míru, se potýkal s mnoha těžkostmi. Jednak, jak již bylo zmíněno, britská vláda neochotně dodávala dokumenty, jednak existovaly dokumenty, neukazující Velkou Británii v zrovna přívětivém světle. Největší obavy měli Britové hlavně ze dvou dokumentů, které se v rukou obhajoby mohly stát velmi nebezpečnou zbraní. Prvním z nich byla anglo-německá námořní dohoda z roku 1935. Obava britských žalobců tkvěla v tom, že by Velká Británie mohla být obviněna z tolerování porušování námořních klauzulí stanovených Versailleskou smlouvou. Maxwell-Fyfe byl toho názoru, že by se dalo argumentovat tím, že k britskému schválení dohody došlo jen proto, že Němci podali falešné informace o velikosti a stavu svého loďstva.⁹⁷ Druhý dokument byl mnohem vážnější. Týkal se britsko-francouzských plánů na invazi do Norska. Němci tak mohli tvrdit, že operace Weserübung⁹⁸ byla jen snahou Brity předejít. Britský plán byl původně odpovědí na rusko-finskou válku. Britové chtěli Finům pomoci a měli v úmyslu to udělat přechodem Norska.⁹⁹ Vojáků měla uvést do pohybu finská výzva o pomoc. Ta ale nikdy nepřišla, protože Finové uzavřeli se Sověty mír. Plány na expedici sice nebyly zrušeny okamžitě, ale jednotky byly již brzy rozptýleny.¹⁰⁰ Dalo se tak argumentovat, že vlastně invaze nikdy nebyla uskutečněna, a proto nebyl spáchán žádný zločin.¹⁰¹ Obavy britských žalobců se naplnily v březnu 1946, kdy obhajoba, vědoma si existence dokumentů¹⁰², požádala britskou vládu o tyto materiály. Prosba obhajoby však nebyla vyslyšena. Dokumenty zůstaly bezpečně v rukou Britů.¹⁰³

Úkol sovětské žaloby při přípravě případu byl značně usnadněn obširným materiálem, který už během války shromáždila Mimořádná státní komise. Problém nastal u dokumentů, které měli v rukou Američané. Ty se totiž nacházely jen v německém a anglickém jazyce. Bylo proto nutné je převést do jazyka ruského, přidat k nim anotace a rozřadit je podle témat a obžalovaných. Jenže Sověti do Norimberku přijeli bez překladatelů a Jackson si právem

⁹⁶ ALEXANDROV, D. N., *Njurnberg včera i segodnja*, Izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva, 1971, str. 26-27.

⁹⁷ TUSA, str. 260.

⁹⁸ Krycí název pro německou invazi do Norska v dubnu 1940.

⁹⁹ Jelikož SSSR porušil směrnice Společnosti národů, muselo Norsko podle stejných předpisů povolit přechod.

¹⁰⁰ TUSA, str. 262.

¹⁰¹ Je nutné dodat, že Britové 8. dubna zaminovali norské „Úžiny“, čímž porušili neutralitu Norska. CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl 1., Lidové noviny, Praha, 1992, str. 522.

¹⁰² Dokumenty byly totiž zabaveny během německé invaze.

¹⁰³ IRVING, str. 195.

stěžoval, když se snažili využívat jeho.¹⁰⁴ Důležité dokumenty se do ruštiny překládaly celé, méně důležité byly jen opatřeny podrobnou anotací.¹⁰⁵

Stejně jako Britové měli i Sověti své „kostlivce ve skřini“. Jednalo se o pakt Molotov-Ribbentrop ze srpna 1939 a masakr v Katyni z jara 1940. Jackson prohlásil, že ve své zahajovací řeči se o paktu nezmíní, ale pokud ho obhajoba vytáhne, bude to sovětský problém. Shawcross navrhl pakt do procesu zahrnout, ale převrátit jej naruby. Ze Sovětů by se staly nevinné oběti, které byly obelhány vychytralým Ribbentropem. Sovětská delegace tento nápad nepřijala, protože se jí nelíbila myšlenka, že by Molotov a Stalin byli přelštěni. Britům tak nezbyvalo nic jiného než pasáž o paktu vyškrtnout a Sověti popřeli, že by kdy nějaký pakt existoval.¹⁰⁶ V případě Katyně se západní spojenci rozhodli dát od celé záležitosti ruce pryč a řekli Sovětům, že pokud ji chtějí projednávat u soudu, ať tak učiní sami.

Dne 18. října hlavní žalobci podali u soudu žalobu, čítající přes šedesát stran. Druhý den ji obdrželi obžalovaní.

Přesto práce všech týmů postupovala pomalu a nebylo jisté, jestli se všechny žaloby stihnout připravit, než proces začne. Američané a Britové dělali vše pro to, aby se to stihlo, ale Rusové a Francouzi žádali odklad. Obě delegace 19. listopadu společně žádaly Tribunál o odložení začátku procesu. Sověti chtěli dalších dvanáct dní, protože jejich hlavní žalobce Ruděnko údajně onemocněl malárií. Pokud se jim nevyhoví, jsou rozhodnuti vzdát se své účasti. Britské ministerstvo zahraničí bylo přesvědčeno, že důvod, proč Sověti chtějí odklad, je ten, že ještě nemají připravený svůj případ. Hlavní problém tkvěl v překladu a kopírování dokumentů. Britové jim kolegiálně našli extra ruský psací stroj a půjčili jim několik překladatelů. Francouzský důvod k odkladu byla absence Alfreda Kruppa (syna Gustava) v obžalobě. Navíc Francouzi začali vyhrožovat, že pokud odejdou Sověti, oni odejdou také. Britský velvyslanec v Moskvě nabádal Sověty, aby splnili termín, že sám Stalin se přeci v Postupimi vyslovil pro brzký začátek procesu a sovětský materiál bude u soudu potřebný až za tři týdny. Nakonec došlo k dohodě, že soud bude zahájen, ale po dobu Ruděnkovi nepřítomnosti nedostanou obžalovaní slovo.¹⁰⁷

¹⁰⁴ TUSA, str. 134.

¹⁰⁵ ALEXANDROV, str. 17.

¹⁰⁶ IRVING, str. 181.

¹⁰⁷ IRVING, str. 169-174, TUSA, str. 134, 144-145.

1. 5. Statut procesu

Jakmile byla přednesena obžaloba, přišla řada na soudce, kteří se museli dohodnout na pravidlech soudního řízení a měli také na starost rozestavení soudní síně, bezpečností opatření a zajištění obhájců. Každá ze čtyř mocností byla zastoupena jedním soudcem, který měl vždy k sobě určeného náhradníka. Za Spojené státy to byl Francis Biddle (náhradníkem John Parker), za Velkou Británii sir Geoffrey Lawrence (náhradníkem sir Norman Birkett), za Francii Donnedieu de Vabres (náhradníkem Robert Falco) a za Sovětský svaz I. T. Nikitčenko (náhradníkem A. F. Volčkov).

Do soudní síně vstupovali po celý proces stejně. Vždy vešel nejdříve náhradník a poté soudce, a to v pořadí Francie, Spojené státy, Velká Británie a na závěr Sovětský svaz. Nikitčenko s Volčkovem nosili uniformu, ostatní měli taláry. Soudci seděli na vyvýšeném pódiu. Naproti nim se nacházela lavice obžalovaných. Za lavicí byly umístěny dveře od výtahu, kudy byli obžalovaní uváděni do síně. Po levé straně od soudců se nacházely stoly obžaloby, a to v pořadí francouzské, sovětské, americké a čtvrtý stůl byl pro obžalobu britskou. Před nimi stály mikrofony pro přednesy žalobců a obhájců. Za stoly žalobců byl prostor pro novináře a nad novinářskými křesly byla galerie pro návštěvníky. Napravo od soudců se nacházely filmové kamery a v druhém rohu napravo byly boxy překladatelů. Největší část stěny soudní síně vpravo od křesel soudců zabírala projekční plocha. Před ní stál svědecký box. Před soudci pak seděli stenografové a důstojníci výkonné soudní služby.¹⁰⁸ V síni bylo umístěno devět velikých oken, z nichž mohl být proces natáčen a fotografován ze všech stran. Denní světlo bylo nahrazeno světlem neonovým. Pomocí zvláštního zařízení byl zkažený vzduch z místnosti odsáván a do síně se vháněl vzduch čerstvý.¹⁰⁹

Během procesu bylo třeba zaprotokolovat každé pronesené slovo. Dělo se tak nejen stenograficky, ale i mechanicky. Průběh líčení zachycovaly čtyři stroje, na jednom byl proces zapisován na deskách, u ostatních na celuloidové nebo ocelové pásy.¹¹⁰ Velice důležitá byla práce překladatelů. V síni pracovalo vždy dvanáct tlumočnicků, kteří tlumočili celý průběh líčení. Každý návštěvník si tak mohl vybrat, v jakém jazyce bude proces sledovat. Mohl pouze v angličtině, francouzštině či ruštině, nebo mohl proces sledovat tak, jak probíhal, tj. pokud např. americký žalobce vyslyšel obžalovaného, slyšel návštěvník otázku v angličtině a následnou odpověď v němčině apod. Práce překladatelů byla velmi náročná, a proto pracovali jen tři hodiny denně. Za hodinu a půl dopoledního líčení byli vystřídáni další skupinou dva-

¹⁰⁸ EČER, *Norimberský soud*, str. 121-122.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 132.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 138.

nácti tlumočnicků, která seděla v oddělené místnosti, relativně odpočívala, ale na uších měla sluchátka a pozorovala proces, aby se zajistila kontinuita a slovník, až převezmou práci. Odpoledne pak pracovali od dvou hodin a o půl čtvrté byli znovu vystřídáni jinou skupinou. Překladaelé měli k dispozici dvě světla: žluté a červené. Pokud se rozsvítilo žluté světlo, byl to signál řečníkovi, aby mluvil pomaleji. Pokud to nepomohlo, rozsvítilo se červené světlo, což bylo znamení, aby řečník svou řeč zastavil.¹¹¹

Soudci se poprvé sešli 9. října 1945 v Berlíně. Dříve než se pustili do jakýchkoliv jednání, museli vyřešit otázku předsednictví. Američané ani Britové tam nechtěli vidět Nikitčenka. Biddle by byl rád předsedou, ale věděl, že Jackson už má vedoucí roli mezi žalobci. Nakonec byl zvolen Lawrence. Nikitčenko se stal předsedou alespoň pro berlínské zasedání. Soudci se dohodli, že jednotliví zástupci se budou účastnit všech zasedání soudu a stali se tak jeho plnoprávnou součástí. Při hlasování o verdiktu však neměli hlasovací právo.¹¹²

Bylo nutné obžalovaným zajistit obhájce. Proto soudci vytvořili seznam německých obhájců ze všech okupačních zón. Ti obžalovaní, kteří měli vlastního obhájce, je mohli využít. Na seznamu se objevilo 64 jmen, ale o daných osobách neexistovaly žádné informace. Mohli tak klidně patřit k nacistům, nebo být dokonce členy některé z obžalovaných organizací. Tribunál se však rozhodl, že nebude narušovat práva obžalovaných na výběr svého obhájce a seznam se tak měl objevit bez jakýchkoliv omezení. Přesto mělo do 27. října obhájce jen jedenáct obžalovaných.¹¹³

Statut¹¹⁴ procesu byl rozdělen do sedmi kapitol a čítal celkem třicet článků. První kapitola stanovuje především úkol procesu. Článek 3: Tribunál nemůže být odmítnut ani žalobci, ani obžalovanými nebo jejich obhájci. Článek 4: Tribunál se usnází prostou většinou. Při rovnosti hlasů rozhoduje hlas předsedy, s tím omezením, že rozsudek, jímž se vyslovuje vina a stanoví trest, vyžaduje platnosti nejméně tři hlasů.

Kapitola druhá vymezuje pravomoc a určuje obecné principy, jimiž se soud musí řídit. Článek 6: Tribunál je oprávněn soudit a potrestat osoby, které spáchaly, jednáje v zájmu evropských zemí Osy, ať jako jednotlivci nebo jako členové organizací, některý z následujících zločinů:

1) Zločiny proti míru (článek 6a): za zločiny proti míru bylo uznáno nejen zahájení a vedení útočné války a války porušující mezinárodní smlouvy, dohody a ujištění, ale též plá-

¹¹¹ Tamtéž, str. 140- 142.

¹¹² PÄTZOLD, K.: *Im Rückspiegel: Nürnberg: Der Prozess gegen die deutschen Hauptkriegsverbrecher 1945/1946*, PapyRossa Verlag, Köln, 2006, str. 30.

¹¹³ TUSA, str. 117-119.

¹¹⁴ Při výčtu čerpáno z 1. dílu *Sborníku dokumentů*, str. 43-52.

nování a příprava k nim, a rovněž účast na společném plánu nebo spiknutí k provedení některého z uvedených činů.

2) Válečné zločiny (článek 6b): jsou vymezeny jako porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí; mezi tato porušení patří vražda, zlé nakládání nebo deportace civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo uvnitř tohoto území na otrocké práce nebo pro jakýkoli jiný účel, vražda válečných zajatců nebo osob na moři nebo zlé nakládání s nimi, vraždění rukojmích, plnění veřejného nebo soukromého majetku, svévolné ničení měst a vesnic, pustošení neodůvodněné vojenskou nutností a jiné zločiny.

3) Zločiny proti lidskosti (článek 6c): vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné ukrutnosti páchané proti civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při páchání kteréhokoli zločinu spadajícího pod pravomoc Tribunálu nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.¹¹⁵

V rámci článku 6 je také zmíněno, že vedoucí, organizátoři, podněcovatelé a spoluviníci, kteří se zúčastnili osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí k provedení některého ze zmíněných zločinů, jsou odpovědní za všechny činy všech osob, které se účastnily provádění takového plánu.¹¹⁶

Článek 7 pravil, že úřední postavení obviněných, ať jako hlav států¹¹⁷ nebo odpovědných úředníků ve veřejných úřadech, nebude pokládáno za okolnost zprošťující je odpovědnosti ani za polehčující okolnost.¹¹⁸

Velice sporným se stal obsah článků 8. Ten stanovil, že skutečnost, že obviněný jednal na rozkaz své vlády nebo svého představeného, ho nezbujuje odpovědnosti, ale může být pokládána za polehčující pro výměru trestu, rozhodne-li Tribunál, že toho vyžaduje spravedl-

¹¹⁵ Spojenci se odmítli zabývat pouze zločiny, které byly spáchány na jejich příslušnících z obavy, že by vyhlazování německých Židů, komunistů a demokratů nebylo potrestáno a stíháním by se musely zabývat německé soudy. HONZÍK, str. 56.

¹¹⁶ Díky tomuto dodatku se ze tří skupin zločinů staly čtyři body obžaloby, neboť jako první bod bylo uvedeno právě spiknutí.

¹¹⁷ Již v roce 1943 britská komise uznala, že hlava státu ztrácí svou mezinárodně právní imunitu invazí nebo okupací cizího území. EČER, *Vývoj...*, str. 78.

¹¹⁸ Dosud mezinárodní právo poskytovalo určitou možnost k obhajobě v tom smyslu, že ten, kdo jako úředník vykonává nějaký státní akt, nemůže být za tento čin, vykonaný jménem státu a z příkazu státu, osobně trestán, i kdyby tento čin byl zločinem. Za mezinárodní přečin může být trestán stát, a to jen materiálně (peněžitou pokutou nebo odnětím území), protože se nejedná o fyzickou osobu, jež by mohla být pohnána před soud. Nyní byli vůdcové a úředníci státu osobně i trestně odpovědní za činy, které jménem státu vykonali, pokud byly trestné. EČER, *Norimberský soud*, str. 77-78.

nost.¹¹⁹ Toto pravidlo bylo v rozporu s příručkami vojenského práva, které existovaly na začátku druhé světové války na německé i spojenecké straně.¹²⁰

Články 9 až 11 se týkaly organizací. Na návrh žaloby může Tribunál prohlásit, že skupina nebo organizace, ke které obžalovaný patřil, je skupinou nebo organizací zločinnou. Tribunál je povinen vhodným způsobem tuto žádost žalobců vyhlásit, aby se o ní dozvěděli členové dotyčných organizací a mohli požádat soud, aby byli vyslyšeni. Pokud byla organizace prohlášena Tribunálem za zločinnou, má každý signatář Statutu právo stíhat jednotlivce za členství v této organizaci.

Třetí kapitola obsahující články 14 a 15 pojednává o pravomoci žalobců.

Čtvrtá kapitola obsahuje pouze jeden článek (16.), který zaručuje obžalovaným spravedlivý proces. Předběžný výslech obviněného a líčení s ním musí probíhat v jazyce, jemuž obžalovaný rozumí. Před Tribunálem se obviněný může hájit sám anebo může mít obhájce. Obžalovaný má právo během líčení předkládat důkazy na podporu své obhajoby a může provádět křížový výslech všech svědků vedených žalobou.

Pátá kapitola vymezuje pravomoc Tribunálu a řízení soudu. Tribunál je oprávněn obělat svědky k přelíčení, žádat jejich přítomnost a svědectví a dávat jim otázky. Dále má soud právo vyslýchat každého obviněného a žádat, aby byly předloženy listiny a jiný důkazní materiál. Tribunál má omezit proces na stručné projednávání všech otázek a učinit přísná opatření, která mají zabránit jakékoliv akci snažící se dosáhnout odkladu. Soud může žádat, aby byl o povaze důkazu informován dříve, než se mu předloží, aby mohl rozhodnout, je-li relevantní.

Podle článku 21 nebude Tribunál žádat důkazy skutečností obecně známých, nýbrž je bude považovat za soudu známé. Rovněž bude považovat za soudu známé úřední vládní listi-

¹¹⁹ Ečer se tímto bodem ve své knize *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního* zabývá podrobněji. Tvrdí, že v civilizovaném státě rozkaz nadřízeného vyvolá u adresáta konflikt dvou povinností, a to povinnosti poslechnout rozkazu a povinnosti poslechnout zákona. Ten kdo rozkaz přijímá je přinucován zločinný rozkaz vykonat a v takovém případě se stává nástrojem svého nadřízeného. Jestliže však on sám s rozkazem souhlasí, jestliže mezi ním a nadřízeným není žádného mravního konfliktu, pokud jde o zločinnosti rozkazu, pak není příjemce nástroje, nýbrž spolupachatelem nebo spoluvíníkem. To platí hlavně pro členy NSDAP, SA, SS a Gestapa, které stojí na dobrovolnosti, tzn., že dobrovolným vstupem do těchto organizací členové na sebe předem vzali povinnost, aby splnili každý závazek uložený jim členstvím. Jedním z takových závazků je slepě poslouchat a vyplnit každý rozkaz, a to bez váhání. EČER, *Vývoj...*, str. 72 a 137.

¹²⁰ Článek 47 německé příručky z roku 1940 stanovil: „Je-li vykonáním rozkazu spáchán zločin, je jím vinen pouze ten, kdo rozkaz vydal. Vykonavatel rozkazu však může být potrestán jako spolupachatel, pokud buď rozsah rozkazu, který dostal, přesáhl, nebo pokud mu bylo předem známo, že rozkazem nadřízeného bude spáchán trestný čin či přestupek podle vojenského nebo civilního zákona.“ Podobně se vyjadřovaly i britské a americké vojenské příručky. V průběhu roku 1944 však byly klauzule v anglické a americké příručce tajně upraveny a vypustily ochranu osob jednajících na rozkaz, protože by zásada neodpovědnosti při snaze potrestat co nejvíce válečných zločinců působila velmi „rušivě“. IRVING, str. 121, DEMANDT, str. 243.

ny a zprávy Spojených národů, i s usneseními a listinami výborů, dosazených v různých spojeneckých zemích pro vyšetřování válečných zločinů a zprávy a nálezy vojenských nebo jiných soudů kteréhokoli ze Spojených států. Podle článku 24 by mělo soudní líčení probíhat takto: přečte se žaloba před soudem, Tribunál se otáže každého obviněného, zda se cítí „vinným“ či „nevinným“, žaloba přednese zahajovací řeč, vyslechnou se svědci žaloby a svědci obhajoby, obhajoba přednese obhajovací řeč, žaloba přednese závěrečnou řeč, každý obviněný bude mít právo na poslední slovo a poté Tribunál vynese rozsudek.

Rozsudek podle článku 26 musí obsahovat důvody, na kterých je založen, je konečný a nepodléhá přezkoumání.

Podle Statutu měli být obžalovaní minimálně třicet dní před zahájením seznámení se žalobou a se všemi dokumenty, které jsou k žalobě připojeny. Zároveň měli být poučeni o svém právu na obhajobu. Pokud si vybrali obhájce, kterého není možno ihned nalézt nebo který se nemůže ihned ujmout obhajoby, může se tento obhájce později podílet na obhajobě společně s obhájcem, kterého určí soud, nebo může převzít obhajobu místo něho sám, pokud záměna nebude znamenat průtah v řízení.

Každý svědek musí, než předstoupí před soud, složit přísahu nebo učinit příslušné prohlášení podle zvyků, které platí v jeho zemi.¹²¹

1. 6. Zahájení procesu

Mezinárodní vojenský tribunál začal v úterý 20. listopadu 1945 v deset hodin dopoledne. Úvodního slova se ujal samotný předseda Tribunálu Geoffrey Lawrence, který mluvil hlavně o významu procesu a jak je důležité dělat vše v souladu se zásadami práva a soudnictví: „Proces, který má nyní započít, je svého druhu jedinečný a má dalekosáhlý obecný význam pro milióny lidí na celé zeměkouli. Proto na všech, kdož se jakkoli účastní tohoto procesu, spočívá obrovská odpovědnost a každý musí plnit své povinnosti čestně, svědomitě, zcela nestranně a ve shodě s posvátnými zásadami práva a soudnictví.“¹²² Nezapomněl zmínit ani význam procesu pro další generace: „Nesmíme ani na minutu zapomínat, že podle protokolů soudního procesu, podle nichž dnes soudíme tyto lidi, bude zítra historie soudit nás samé. Musíme usilovat o takovou objektivitu a komplexnost, o takové rozumové pochopení,

¹²¹ *Sbírka dokumentů*, 1. díl., str. 43-52.

¹²² LIVERPOOLU, lord Russell z, *Pod bičem hákového kříže: stručný přehled nacistických válečných zločinů*, Naše vojsko-SPB, Praha, 1957, str. 402-403.

aby tento proces byl pro budoucí generace příkladem praktického uskutečnění nadějí lidstva na spravedlnost.¹²³

Poté se ke slovu dostali žalobci, kteří přečetli žalobní spis. Každý četl tu část, za jejíž prokázání je odpovědný jeho stát. Američan četl bod jedna, spiknutí, Angličan bod druhý, zločiny proti míru. Francouz část bodů tři a čtyři, žalující válečné zločiny a zločiny proti lidstvi, pokud byly spáchány v zemích na západ od čáry procházející kolem Berlína od severu k jihu. Sovět četl z týchž kapitol části týkající se zločinů, spáchaných na východ od této čáry. Četly se také dodatky žalobního spisu: dodatek A byl prohlášením o osobní odpovědnosti každého jednotlivého obžalovaného za zločiny uvedené v žalobě, dodatek B prohlášením o zločinnosti skupin a organizací. Poslední dodatek C pojednával o smlouvách, úmluvách a ujištěních, které byly porušeny, a jak byly porušeny.¹²⁴

Německo bylo obviněno z porušení následujících smluv: 1) Haagské úmluvy z roku 1899, která nabádala k mírovému řešení mezinárodních sporů a stanovila všeobecná pravidla o mezinárodní arbitráži a ustavila stálý rozhodčí soud v Haagu. Obsahovala rovněž soupis stávajících válečných zákonů a zvyklostí.¹²⁵ Německo tuto úmluvu porušilo, když místo mírových jednání, začalo útočnou válku: 1. září 1939 proti Polsku, 9. dubna 1940 proti Norsku a Dánsku, 10. května proti Lucembursku, Belgii a Holandsku, 6. dubna 1941 proti Řecku a Jugoslávii a 22. června 1941 proti Sovětskému svazu.

2) Haagské úmluvy z roku 1907, která stanovovala vypovězení války: „Smluvní mocnosti uznávají, že nepřátelství mezi nimi nesmí začít bez předcházejícího a jednoznačného oznámení, které musí mít buď formu zdůvodněného vyhlášení války, nebo ultimáta s jejím podmíněným vyhlášením.“¹²⁶ Tato Haagská úmluva též obsahovala konvenci o zákonech a zvyklostech pozemní války spolu s Řádem pozemní války, který byl její součástí. Řádem měli být chráněni všichni příslušníci ozbrojených složek, členové milice a dobrovolnických sborů, pokud mají v čele osobu odpovědnou za jejich jednání, nosí z dálky viditelné odznaky, neskrývají zbraně a dodržují ustanovení Řádu.¹²⁷ Velice podrobně se Haagská konvence zabývá otázkou válečných zajatců. Zajatci nesměli být nuceni k pracím souvisejícím s válečným-

¹²³ NAŘ, M., *K odkazu norimberského procesu*, Čs. svaz protifašistických bojovníků, Praha, 1986, str. 9.

¹²⁴ KOCOUREK, str. 13.

¹²⁵ Tyto úmluvy platily pouze pro tzv. civilizované národy, pokud válka probíhala v koloniích, žádná omezení neplatila. Smlouvy měly být také uplatňovány jen mezi signatáři těchto smluv. Jestliže se konfliktu zúčastnila strana, která tyto úmluvy nepodepsala, neměly být pak aplikovány ani signatáři. HONZÍK, str. 18-19.

¹²⁶ Nedostatkem bylo, že nebylo určeno, za jak dlouho po vyhlášení války mohou začít vlastní válečné operace. HONZÍK, str. 20.

¹²⁷ v Řádu nebylo stanoveno, jak se má zacházet s civilisty, kteří na okupovaném území povstanou se zbraní v ruce proti okupantům. HONZÍK, str. 21.

mi operacemi ani vypovídat o stavu vlastní armády a prozrazovat vojenská tajemství. Měli nárok na stejná zaopatření jako vojáci státu, jímž byli zajati, a útěk ze zajetí neměl být posuzován jako trestný čin, ale měl být postižen jen disciplinárně. Povinnosti válčících stran ke zraněným a nemocným stanovovala Ženevská úmluva z roku 1907, která ukládá, že péče nemá být horší než péče poskytovaná příslušníkům vlastních sil.

Podle Haagské úmluvy je zakázáno zabít nebo zranit nepřítele, který se vzdal, zneužívat odznaků nebo uniform protivníka a používat zbraně, které byly mezinárodními dohodami zakázány, ostřelovat nehájená města a vesnice, ničit nebo zabavovat nepřátelský majetek kromě případů naléhavé vojenské nutnosti. Obyvatelstvo obsazeného území nesmělo být nuceno, aby informovalo nepřítele o své armádě a jejích obranných prostředcích, dále se zakazovalo plenit, konfiskovat soukromý majetek, vybírat daně a jiné poplatky vyšší než jsou nutné k udržování okupační armády a administrativy, ničit nebo zabavovat umělecká díla a historické památky a nutit k povinnosti účastnit se válečných úkonů proti své vlasti. Obyvatelstvu není možno uložit žádný peněžitý nebo jiný kolektivní trest za takové činy jednotlivců, za které není společně odpovědné.¹²⁸

Nacisté během války všechna tato ustanovení porušili. Miliony lidí byly zotročeny, tisíce rukojmí a vězňů byly usmrceny, stovky měst a vesnic byly srovnány se zemí, tisíce hektarů úrodné půdy byly zničeny podle zásady spálené země. Nacisté vyhubili miliony Židů a další statisíce nevinných vyvraždili hromadnými popravami nebo odvěkli do koncentračních a vyhlazovacích táborů.

Dne 7. prosince 1941 vydal Hitler dekret „Nacht und Nebel“ (Noc a mlha). Na základě tohoto dekretu byly civilní osoby v obsazených územích, které byly v podezření, že spáchaly trestné činy proti okupačním vojskům, tajně odvečeny do Německa. Stávalo se tak jen tehdy, když nebylo zaručeno, že by byly vojenskými soudy v jejich vlasti odsouzeny k smrti. Kdykoli byl zabit některý příslušník okupační armády nebo pokud došlo k sabotážní akci proti důležitému zařízení, měli být zastřeleni nejen viníci, ale i jejich příbuzní.¹²⁹

Dne 18. října 1942 byl vydán další Hitlerův rozkaz, tzv. Kommandobefehl. Týkal se členů oddílů commandos, které by se střetly v otevřeném boji s německými útvary. Ať už se jednalo o vojáky v uniformě nebo o teroristické oddíly se zbraněmi nebo bez nich, měli být vyhubeni do posledního muže, a to v boji nebo na útěku. Pokud by tito jednotlivci, poté co byli přistiženi, chtěli budít zdání, že se vzdávají, měla jim být odepřena milost. Jestliže se

¹²⁸ HONZÍK, str. 22, RUSSELL, str. 71.

¹²⁹ RUSSELL, str. 79.

členové commandos dostali do rukou německé armády jiným způsobem, měli být bezodkladně odevzdáni SD. Tento rozkaz se nevztahoval na vojáky zajaté v průběhu normálních nepřátelských akcí anebo na ty, kteří se vzdali v otevřeném boji. Rovněž se nařízení nevztahovalo na nepřátelské vojáky, kteří do německých rukou padli během námořních bitev nebo kteří se pokusili zachránit padákem ve vzdušném souboji.¹³⁰

V listopadu 1944 pak byla vydána vrchním velitelstvím armády směrnice o předávání válečných zajatců určitých kategorií SD. Jednalo se o tzv. „Kulkový dekret“. Do rukou SD se dostali všichni znovu dopadení sovětské váleční zajatci, všichni zajatí sovětské důstojníci odmítající pracovat, všichni zajatci vybraní pověřovacími oddíly SD, každý válečný zajatec, jenž se v zajateckém táboře dopustil trestného činu a velitel tábora si na jeho potrestání netroufal a každý zajatec, jehož odevzdání nařídilo vrchní velitelství armády zvláštním rozkazem. Po předání SD tito jedinci ztratili postavení válečných zajatců, byli posláni do koncentračního tábora Mauthausen a tam zastřeleni ranou do týla.¹³¹

3) Versailleské smlouvy z roku 1919. Německo 7. března 1936 obsadilo demilitarizované pásmo v Porýní, 13. března 1938 anektovalo Rakousko, 16. března 1939 připojilo ke svému území Čechy a Moravu a 22. března 1939 Memelskou oblast (Klajpedy), dne 1. září bylo k německému státu připojeno svobodné město Gdaňsk. Německo rovněž vybudovalo letecké síly, zavedlo povinnou vojenskou službu a zvýšilo stav vojska a loďstva nad meze, které byly staveny ve smlouvě.

Německo bylo následně obviněno z porušení dalších různých vzájemných garančních, arbitrážních smluv a paktů o neútočení, např. porušení arbitrážní smlouvy mezi Německem a Československem z 16. října 1925, dále porušení ujištění, která byla Československu dána 11. března 1938 a 26. září 1938 a samozřejmě porušení mnichovské dohody.¹³²

Druhý den procesu byli obžalovaní vyzváni, aby se vyjádřili, zda se ve smyslu obžaloby cítí vinní. Všichni svou vinu popřeli. Poté se ujal slova hlavní americký žalobce Jackson. „Toto soudní řízení je výrazem praktické snahy čtyřech velmocí, které jsou v tom podporovány patnácti jinými státy, použít mezinárodního práva k tomu, aby byla postavena hráz největší hrozbě naší doby, totiž útočné válce. Zdravý lidský rozum vyžaduje, aby zákon netrestal jen malé lidi za nepatrné trestné činy, jichž se dopustili. Zákon musí dopadnout také na ty, kdož berou do svých rukou obrovskou moc a používají ji úmyslně a společně k tomu účelu, aby

¹³⁰ RUSSELL, 29.

¹³¹ Tamtéž, str. 44.

¹³² *Sborník dokumentů*, díl 1., str. 117-123.

uvedli v pohyb zlo, které neušetří ani jediný rodinný krb na světě. (...) Nikdy se ještě v dějinách práva nestal pokus zařadit do rámce jednoho procesu události celého desetiletí, které se přihodily na celém světadílu a jež se týkají řady států a nesčíslného počtu lidí a případů. (...) Bohužel je ráz těchto zločinů takový, že jak žaloba, tak i rozsudek musí být provedeny zeměmi, které zvítězily nad poraženými nepřáteli. Obrovský rozsah útočných činů, které spáchali tito lidé [tj. obžalovaní], vedl k tomu, že na světě zůstalo jen velmi málo opravdu neutrálních zemí. Buď musí vítězové soudit poražené, nebo bychom museli přenechat poraženým, aby soudili sami sebe. Po první světové válce jsme se přesvědčili, že druhá varianta nemá smysl. (...) Chtěli bychom také, aby všichni pochopili, že nehodláme obviňovat celý německý národ. Víme, že se nacistická strana nedostala k moci proto, že pro ni hlasovala většina německých voličů. (...) Kdyby byl německý národ přijal nacistický program dobrovolně, nebylo by třeba úderných oddílů, zřízených v prvních dnech, kdy se tato strana chopila moci, a nebylo by třeba koncentračních táborů nebo Gestapa, které byly vesměs organizovány hned poté, kdy státní moc přešla do rukou nacistů.¹³³

Jackson se mimo jiné také zmínil, že je nutné, aby se zločiny spáchané nacisty již nikdy neopakovaly: „Zločiny, které chceme odsoudit a potrestat byly tak záměrné a zběsilé, mají tak ničivé důsledky, že civilizace nesmí připustit, aby byly přehlíženy, protože sama zahyne, budou-li se opakovat.“¹³⁴ Problémy s dokazováním jednotlivých zločinů byly téměř vyloučené. „Nepotřebujeme mnoho svědků. Usvědčíme obžalované jejich vlastními dokumenty a jejich vlastním hlasem, jímž budou promlouvat z projekční plochy této soudní síně ve filmech¹³⁵, které si na zvětšení svých zločinů sami pořídili.“¹³⁶

Američané ve své úvodní řeči zmínili to nejpodstatnější, ještě než přišli ostatní na řadu. Cítili se, jako by to v první řadě byl jejich proces.¹³⁷ Již ode dne, kdy byla sestavena obžaloba, byl Jackson rozhodnutý využít bodu spiknutí jako prostředek, aby většinu případu drželi v rukou Američané. Ostatní žalobní týmy si začaly uvědomovat, že americká interpretace spiknutí a rozhodnutí Jacksona prezentovat důkazy nejen o nacistických úmyslech, ale o činech, které z nich vyplývaly, by jim mohly vzít vítr z plachet. Američané pokryli všechna obvinění, přečetli u soudu mnoho z nejlepších důkazů k jejich dosvědčení a tyto důkazy měly velký účinek. Díky tomu všemu se Britové, Francouzi a Sověti dostali do skutečných problémů.

¹³³ sborník dokumentů, díl 1., str. 134-139.

¹³⁴ NAŘ, str. 45.

¹³⁵ 29. listopadu byly promítány filmy z koncentračních táborů.

¹³⁶ EČER, *Norimberský soud*, str. 127.

¹³⁷ BRANDT, W., *Verbrecher und andere Deutsche: Ein Bericht aus Deutschland 1946*, Dietz, Bonn, 2007, str. 65.

mů. Jejich případy se mohly zdát nevýrazné a opakující se a riskovali, že budou napomenuti soudem, protože Statut jasně nabádal k rychlému procesu, a proto nedovolal hromadění důkazů. Přesto se ani jeden z týmů nerozhodl svůj případ nějak ořezat.¹³⁸

Dne 4. prosince se ujal slova hlavní žalobce za Británii Hartley Shawcross a zahájil tak britskou žalobu. „Obhájcem poražených národů se někdy podaří získat soucit a velkomyšlnost vítězů tak, že pravdivé skutečnosti, které nebyly nikdy úředně zaznamenány, se zahalí a zapomenou. Připomeňme si skutečnosti, které se udály po poslední světové válce, abychom poznali nebezpečí hrozící lehkověrnému nebo tolerantnímu národu, nebyl-li vynesena směrodatný soudní rozsudek. Někteří lidé časem zapochybují o věrohodnosti předkládaných zpráv o útocích a zvěrstvech, a to právě pro jejich hrůzu. Jiní opět, ti lehkověrní, jsou zmateni fanatickými nebo nepoctivými propagandisty tak, že nakonec uvěří, že nikoliv oni, ale jejich protivníci se dopustili toho, co by oni sami odsoudili. A tak věříme, že tento soudní Tribunál, bez ohledu na to, že byl ustaven vítěznými mocnostmi, bude jednat a rozhodovat s naprostou soudcovskou objektivitou, že vytvoří pro současnost zkušební kámen spravedlnosti a pro budoucnost věrnou a nestrannou zprávu, z níž budou příští historikové čerpat pravdu a příští politikové výstrahu.“¹³⁹ „V každé válce, a bezpochyby i v této, bylo jistě na obou stranách mnoho násilí a hrůzných činů. Jistěže byly hrozné především pro ty, na nichž byly páčány, neomlouvám je ani nezlehčuji. Ale byly to činy nahodilé, neorganizované a ojedinělé. Zde však máme co dělat s čímsi jiným; se systematickými, velmi propracovanými a propojenými zločiny, které byly páčány úmyslně a s naplánovaným výsledkem.“¹⁴⁰ Shawcross tak ve své řeči uvedl, že obžalovaní se nemohou schovávat za tvrzení, že v mezinárodním právu páchá zločiny jen stát, ani se nemohou schovat za to, že plnili jen příkazy, protože ani pěšák není bez viny, je-li rozkaz ilegální a oni sami měli k pěšákům daleko. Byli to muži, kteří měli moc a odpovědnost.

Britský případ mohl být prezentován mnohem rychleji a jasněji. Britové prezentovali smlouvy, které Němci podepsali, aby následně podali důkazy o tom, jakým způsobem tyto smlouvy byly porušeny. Britové lpěli na dokumentech a událostech, které byly těžko napadnutelné, což bylo v ostrém kontrastu s Američany, kteří kladli velký důraz na dokumenty, které mohly být lehce zpochybněny, jako Hitlerovy projevy nebo tzv. Hossbachův protokol, o kterém obhajoba prohlásila, že je to velký podvrh.¹⁴¹

¹³⁸ TUSA, str. 175-176.

¹³⁹ RUSSELL, str. 5.

¹⁴⁰ RIESS, C., *Procesy, které vzrušily svět*, Jota, Brno, 2000, str. 374.

¹⁴¹ TUSA, str. 177-181.

Dne 17. ledna 1946 zahájil de Menthon francouzskou obžalobu. Hned druhý den však musel odjet zpět do Francie a roli hlavního žalobce převzal Champetier de Ribes.¹⁴² Francouzský případ byl více než ostatní založen na dokumentech. Z 2 100 nakonec předložených dokumentů soudu bylo 800 předloženo Francouzi. Příval dokumentů byl nezadržitelný. Opakovaly se nejen body zmíněné Američany, ale dokonce Francouzi opakovali své vlastní body, jak brali jednu zemi po druhé. Mezi soudci rostla netrpělivost, jež přetekla 30. ledna, když se žalobce Dubost dostal k využívání práce v koncentračních táborech. Sám francouzský žalobce totiž nezvládl množství dokumentů. U mnoha papírů nedokázal předložit potvrzení o jejich pravosti, neměl je zařazené do rejstříku, pletl si oficiální číslování a také si neuvědomil, že překlady dokumentů do zbývajících jazyků nemusí mít shodný počet stránek, takže se číslování lišila a nikdo nemohl najít pasáže, o kterých se ve své řeči zmiňoval. Na podporu obžaloby byli povoláni svědci, což se ukázalo jako pouhým plýtváním času, protože vše co řekli, bylo již dávno prokázáno pomocí předložených dokumentů.¹⁴³

Poslední z žalujících stran se na řadu dostala 8. února.¹⁴⁴ I Ruděnko se ve své zahajovací řeči zmínil o významu procesu: „Poprvé stojí před soudem zločinci, kteří uchvátili moc nad celým státem a použili tohoto státu jako nástroje pro své strašné zločiny. Je to konečně poprvé, kdy soudíme nejen obviněné, ale i všechna zločinná zařízení a organizace, které sami vytvářeli, všechny nelidské teorie a ideje, které šířili s úmyslem spáchat zločiny proti míru a lidskosti.“¹⁴⁵ Sověti se věnovali německé agresi vůči východní Evropě a většina jejich žaloby se pochopitelně zabývala zločinům proti lidskosti, jako bylo zacházení s válečnými zajatci, likvidace politických komisařů, činnost Einsatzgruppen, vedení koncentračních táborů apod.

Žaloba skončila 4. března. Zabrala celých 73 dnů.

Rychlost procesu byla pomalá. Částečně to bylo dáno počtem obvinění proti tolika obžalovaným a také rozhodnutím, aby dokumenty, na kterých žaloba stavěla, byly čteny

¹⁴² Podobně se tak stalo u britské žaloby, kdy Shawcross odjel do Velké Británie a zastupoval ho Maxwell-Fyfe.

¹⁴³ TUSA, str. 188-194.

¹⁴⁴ Sovětskou žalobu si do Norimberku přijela vyslechnout československá delegace vedená ministrem spravedlnosti Prokopem Drtinou. Dalšími účastníky byli vybraní zástupci jeho ministerstva např. Zdeněk Marjanka, členové parlamentu jako Anežka Hodinová-Spurná, František Tymeš či Alois Neumann, předseda Národního soudu v Praze Vladimír Kozák, národní prokurátor František Tržický a prokurátor pražského lidového soudu Jaroslav Drábek. Jako reprezentanti tisku byli k návštěvě Norimberku vybráni čtyři šéfredaktoři deníků českých politických stran: Ivan Herben za Svobodné slovo, Jan Vaněk za Právo lidu, Gustav Bareš za Rudé právo a Josef Doležal za Lidovou demokracii. Po příjezdu navštívil Drtina jak amerického žalobce Jacksona, tak i sovětského žalobce Ruděnka. Drtina, P.: *Československo můj osud*, 2. sv. 1. knihy, Melantrich, Praha, 1992, str. 127-129.

¹⁴⁵ *Sborník dokumentů*, díl 1., str. 294.

u soudu. Další zdržování měli na svědomí soudci, protože nechtěli přijímat místopřísežná prohlášení, pokud se dotýčný mohl osobně dostavit k soudu.

Soudci byli ztělesněním nezájatosti a spravedlnosti, pozorně poslouchali jak obžalobu, tak i obhajobu a na lavici obžalovaných se těšili vysoké účtě.

1. 7. Obhajoba

O tom, že obhajoba měla velmi těžkou práci, není pochyb. Nejenže čelila obrovskému množství dokumentů, z nichž velké množství obžalovaní sami podepsali, ale také měla organizační překážky. Žalobní týmy měly klidně i stovku lidí, jako tomu bylo třeba u Američanů, ale samotný obhájce měl stěží asistenta a sekretáře.

Velkou nevýhodou pro obhajobu bylo jednak to, že žaloba pracovala s velkým časovým předstihem, ale také komplikace se získáváním dokumentů. Na rozdíl od žaloby totiž nemohla cestovat zdevastovaným Německem a prohledávat archivy. Z toho důvodu musela otevřeně požádat Tribunál o konkrétní dokument či svědka, což samozřejmě nezůstalo utajeno žalobě, protože obhajoba musela odůvodnit, z jakého důvodu si daný materiál či svědka přeje, tj. co se má prokázat a žaloba se tak mohla připravit na protiútok, prostudovat dokumenty a případně najít vlastní, které by podtrhly její obvinění.

Stejně těžko jako k dokumentům se obhajoba dostávala ke svědkům. Mnoho z dřívějších kolegů obžalovaných bylo mrtvých, uteklo za hranice nebo se někdo schovalo. Řada z požadovaných svědků se nacházela v různých táborech pro válečné zajatce a v internačních centrech. Aby byli nalezeni, musely se projít záznamy ve všech čtyřech okupačních zónách.

Je však také nutné říct, že žalobci se ke svým kolegům chovali dobře, zajistili jim ubytování, potraviny a dopravu. Soudci jim pak poskytli určitou ochranu před různými útoky a hrozbami, zejména krajně protiněmeckých časopisů, které byly v Německu povoleny Spojenci.

Nesmí se ani zapomenout, že obhajoba měla i jisté výhody. Tou největší jistě bylo, že obhájci pracovali s materiály v jejich rodné řeči a jejich klienti je mohli velice dobře informovat o skutečném stavu věcí. Naopak žaloba se po několik měsíců musela doslova prokousávat velmi nepřesnými překlady a pochopit strukturu nacistické vlády a armádních sil. Podle Tusy této výhody řada obhájců nevyužila, protože se soustředila na vyvracení konkrétních obvinění

a snažila se použít dokumenty, u kterých musela vědět, že nebudou u soudu přijaty, jelikož spadaly do kategorie *tu quoque*.¹⁴⁶

Jakmile začal proces, čekalo na obhajobu nemilé překvapení. Na rozdíl od žaloby jí nebyla dána možnost úvodního slova. Stejně tak tomu bylo u závěrečné řeči. Každý obhájce mohl jen krátce promluvit, zatímco žalující strana přednesla dlouhé závěrečné řeči, na něž už obhajoba reagovat nemohla.¹⁴⁷

Hned druhý den procesu obhájci kolektivně vystoupili a odvolali se na zásadu *Nullum crimen sine lege, nulla poene sine lege*, tedy není zákona, není zločinu ani trestu. Shodli se se žalobci v tom, že by měli být trestáni nejen přímí viníci, ale i ti, kteří připravili a vyvolali nespravedlivou válku. Tato myšlenka by se měla stát platným mezinárodním právem. Jenže bohužel to ještě právem není. Obžalovaní tak neporušili mezinárodní zákon, protože žádný takový neexistoval v době, kdy žalované činy byly prováděny. Obhajoba je ochotna spolupracovat se soudem, aby se zjistilo, co se stalo a aby mohli být potrestáni všichni ti, kteří v budoucnu vyvolají nespravedlivou válku. Dnešní obžalovaní však podle práva nemohou být souzeni.¹⁴⁸ Obhajoba zároveň podala námitky na složení soudu. Vytýkala, že se skládá jen ze zástupců vítězných mocností. Předseda Lawrence námitky zamítl a odkázal se na článek 3 Statutu, podle něhož soud ani žádný z jeho členů nemůže být odmítnut.

Obhajoba měla velmi zúžené manévrovací pole. Nemohla stavět na tom, že obžalovaní jen plnili rozkazy, nemohla se odvolávat na trestné činy, kterých se dopustili Spojenci.¹⁴⁹ Hlavním bodem taktiky se tak stala snaha všemi prostředky napínat soudní jednání v naději, že se v konečném výsledku podaří proces zmařit. Němci si nemohli nepovšimnout, že mezi západními a východními spojenci se začínají objevovat rozpory. Pokud by došlo k rozkolu mezi žalobci a soudci, pak by nebylo možné vynést rozsudek, protože Statut měl jasné pravidlo – vinným může být uznán ne méně než třemi hlasy členů Tribunálu.¹⁵⁰ Bohužel pro Němce se ochlazení vztahů mezi východem a západem na procesu neprojevalo a žalobci a soudci pokračovali dál ve spolupráci.

¹⁴⁶ TUSA, str. 251.

¹⁴⁷ Nemožnost úvodního a závěrečného slova obhajoby bylo odůvodňováno tím, že nic podobného není Statutem povoleno.

¹⁴⁸ KOCOUREK, str. 20.

¹⁴⁹ Jeden z německých obhájců, hájící německé velení, to přesto zkusil. Byl však rychle přerušen Lawrencem slovy: „My tu nesoudíme, zda se porušení mezinárodního práva, zločinů proti lidskosti nebo válečných zločinů dopustily nějaké jiné mocnosti. My tu soudíme, zda se jich dopustili obžalovaní.“ IRVING, str. 121.

¹⁵⁰ RAGINSKI, str. 145.

Obhájci také často argumentovali, že dokumenty byly vytrženy z kontextu a že je nutné přečíst dokument v plném znění. Tribunál odpověděl vždy stejně: obhajoba bude mít dostatek času zpochybnit důkazy během vlastního případu.

Od března do konce června probíhaly výslechy obžalovaných jako svědků. Poté se ke slovu dostali obhájci se svými krátkými obhajovacími řečmi. Ty trvaly až do 25. července. Právníkou obhajobu na základě dohody obhájců přednesl za všechny profesor mezinárodního práva Hermann Jahrreis. Prohlásil, že útočná válka není zločin. Statut sice tvoří nové převratné právo, ale to neplatilo v době spáchání zločinů. Válka byla sice zakázána mezinárodním právem, ale až do 8. srpna 1945 nebyla zločinem ve smyslu trestního práva. Poukazuje na nejednotnost mezi těmi, kteří pakt podepsali, protože jediné, na čem se doopravdy shodli, bylo, že každému státu se i po podpisu tohoto paktu zachovává právo na obrannou válku jako atribut jeho suverenity a že každý stát je jediným soudcem nad tím, vede-li v konkrétném případě obrannou válku.¹⁵¹ Briand-Kellogův pakt z roku 1928 sice válku zakázal, ale tento systém mezinárodního práva se zhroutil válkami, které po paktu přišly, zejména válkou japonsko-čínskou, italsko-habešskou a rusko-finskou.

I kdyby se uznalo, že příprava a rozpoutání útočné války byly zločiny, pak za ně podle platného mezinárodního práva nese odpovědnost stát, který útočnou válku připravil a vyvolal, a nikdy ne osoby, které jeho jménem jednaly. „Potrestání jednotlivců společenstvím národů pro porušení mezinárodního míru může být nařízeno, jen jestliže se opustí základny mezinárodního práva.“¹⁵²

Jahrreis dále uvedl, že obžalovaní jednali na rozkaz hlavy státu. Podle něho je Statutem přehlížen charakter Třetí říše, jež byla vůdcovským státem, a proto obžalovaní neměli právo zkoumat, byl-li Hitlerův rozkaz zločinný, nebo nebyl.¹⁵³

Obhajoba se snažila ospravedlnit určité válečné zločiny. Deportace civilních obyvatel na nucenou práci do Německa byla údajně nutná, kvůli totální povaze moderní války. Proti zločinům na moři se německá obhajoba ohradila, že Británie proti mezinárodním předpisům ozbrojila své obchodní lodě, takže Německo bylo oprávněno dát rozkaz svým ponorkám k jejich potopení, dále tvrdila, že bylo těžké starat se o trosečníky, protože tím byla ohrožena vlastní loď. Němci také upozornili, že Spojenci sami nařídili neomezenou ponorkovou válku proti Japonsku, což potvrdil, jak americký admirál Chester Nimitz, tak britská admirálita.

¹⁵¹ EČER, *Vývoj...*, str. 169.

¹⁵² Tamtéž, str. 214.

¹⁵³ EČER, *Norimberský soud*, str. 237-238.

Ohledně zločinů spáchaných na sovětských zajatcích bylo hlavním argumentem, že Sovětský svaz nepodepsal ženevskou konvenci o ochraně válečných zajatců.¹⁵⁴

1. 8. Závěrečné řeči žaloby

Dne 26. července začaly závěrečné řeči žaloby. Jako první vystoupil hlavní americký žalobce Jackson. Ve své řeči se zabýval zločiny proti míru a argumentoval, že v žádném z dokumentů, které odhalují plánování a podrobné rozpracování plánů na útočné války proti jednotlivým státům, nebyla ani nemohla být citována jediná věta, jež by poukazovala na opravdové nebezpečí útoku zvenčí.¹⁵⁵ Nezapomněl se také věnovat taktice obžalovaných, že jen plnili Hitlerovy rozkazy. Tuto obhajobu přirovnal k obhajobě syna, jenž zabije svou matku a svého otce, a poté žádá nižší trest, protože je sirotek. Jackson prohlásil: „Svěřili psycho-patu Hitlerovi všechnu moc až po právo rozhodovat o míru a válce. Naplnili jej jedem moci a zbožňování. Živili jeho nenávist a podněcovali jeho bázeň. Dali mu do jeho vzteklých rukou nabitou pušku, aby spustil spoušť. A když ji spustil, všichni to schválili.“¹⁵⁶ Nelze však veškerou vinu svalovat jen na Hitlera. „Je nám známo, že i hlava státu je omezena svými intelektuálními schopnostmi a počtem hodin, jež má den, stejně jako všichni jiní lidé. Musí spoléhat na jiné, aby byli jeho očima a ušima a aby sledovali vše, co se děje ve velké říši. Musí mít nohy, které by vykonávaly jeho příkazy, a ruce, které by plnily jeho plány.“¹⁵⁷ „Budou-li tito lidé uznáni nevinnými, pak bude možno stejným právem říci, že nebylo války, nebylo vraždění a nebyly páčány zločiny.“¹⁵⁸

Jackson také reagoval na protest obhajoby, že odsouzení organizací by vedlo k hromadnému trestání německého obyvatelstva a někde by mohlo dojít i k samotnému vraždění. „Námitka obhajoby, že uznání německých organizací za organizace zločinecké znamenalo by hromadné trestání a vraždění německého lidu, je bezpodstatná. Nejsme to my, kdo jsme zneuctili obžalované německé organizace. Zneuctili je muži, kteří nyní sedí na lavici obžalovaných zároveň s jinými, které se nám podařilo dopadnout. Jak dokázali nacističtí vůdové zavraždit pět milionů Židů? Neučinili to vlastníma rukama. Bylo to organizováno, řízeno a systematicky prováděno. Bylo třeba mužů, aby to provedli a tito mužové nebyli k tomu získáni náhodou. Nepotrestáme ani všechny ty, kdož jsou vinni, nelze tedy mluvit o tom, že by-

¹⁵⁴ EČER, *Vývoj...*, str. 183.

¹⁵⁵ Sborník dokumentů, 2. díl, str. 130.

¹⁵⁶ EČER, *Norimberský soud*, str. 253-254.

¹⁵⁷ sborník dokumentů, 2 díl, str. 138.

¹⁵⁸ GROUŠL, str. 19.

chom trestali nevinné... Budoucí válka, budoucí perzekuce by se mohly zrodit v hnízdech těchto nacistických zločineckých organizací, kdybychom jejich členy neodsoudili a nepotrestali. Jedním z hlavních úkolů mezinárodního soudního tribunálu je oddělit nacistické zločince od pasivních a neorganizovaných Němců. Účelem Tribunálu však není zprostit celý německý národ viny a odsoudit jen těch dvaadvacet, kteří sedí zde na lavici obžalovaných.¹⁵⁹ Neboť tisíce malých Führerů diktovalo, tisíce napodobovatelů Göringa se naparovalo ve svých uniformách, tisíce Schirachů podněcovalo německou mládež, tisíce Sauckelů zotročovalo pracovní síly Evropy, tisíce Streicherů a Rosenbergů vyvolávalo rasovou nenávist, tisíce Kaltenbrunnerů a Franků mučilo a vraždilo, a tisíce Schachtů, Speerů a Funků spravovalo, financovalo a podporovalo nacistické hnutí. Tyto tisíce mají vinu a Tribunál žádá, aby tyto nacistické organizace byly usvědčeny jako celky ze zločinnosti, protože jen tak mohou být tisíce jejich členů potrestány.“¹⁶⁰

Ve dnech 26. a 27. července přednesl svou závěrečnou řeč Hartley Shawcross. Do své řeči zahrnul i výrok obžalovaného Speera: „V totálním státě musí také platit totální odpovědnost... Je nemožné uniknout po katastrofě této totální odpovědnosti. Kdyby se válka vyhrála, převzali by vůdcové také za to plnou odpovědnost.“¹⁶¹ Připustil, že obžalovaní nenesou stejný podíl viny. „Někteří mohou být více vinni než jiní, někteří hráli přímější a aktivnější roli, než jiní v těchto strašných zločinech. Ale jestliže zločiny jsou takové jako ty, které máte soudit zde, tj. otroctví, masové vraždy a světová válka, když následky těchto zločinů je smrt přes 20 milionů našich spoluobčanů, zpusťování celého kontinentu, povodeň nevýslovných tragédií a nevýslovných utrpení v celém světě, jaká je polehčující okolnost, že někteří se provinili méně než druzí, že někteří byli hlavními pachateli a jiní jen pomáhali? Co na tom záleží, propadli-li někteří svými životy tisíckrát, zatímco druzí zasluhují milion smrtí?“¹⁶² I Shawcross se ve své řeči obrátil k Jahrreisovu argumentu obranné války a možnosti rozhodnout je-li stát v nebezpečí: „To však neznamena, že on je soudcem v poslední instanci a jediným soudcem zákonnosti svého chování. Jedná na své vlastní nebezpečí. (...) Jestliže zneužije svého práva, jestliže sebeobranu přemění v nástroj dobývání a nezákonnosti, jestliže překrouť přirozené právo na sebeobranu ve zbraň loupeživého rozšiřování a loupeživé zuřivosti, pak za to musí odpovídat.“¹⁶³

¹⁵⁹ Ve skutečnosti jich bylo jednadvacet, protože Bormann byl nezvěstný.

¹⁶⁰ HERBEN, I., *Žalujeme v Norimberku: reportáž o nacistických zločinech proti ČSR*, Athos, Praha, 1946, str. 7.

¹⁶¹ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 145.

¹⁶² EČER, *Norimberský soud*, str. 254.

¹⁶³ EČER, *Vývoj...*, str. 174.

Francouzský hlavní žalobce Champetier de Ribes odpřednášel svoji řeč 29. července a v ten samý den se ke slovu dostal hlavní sovětský žalobce Ruděnko. Ten obvinil obžalované, že veškerou svou činnost zaměřili na přípravu k válce. Odmítl námitky Jahrreise, že rozkaz Hitlera byl naprosto něčím jiným než rozkaz kohokoliv jiného. Ruděnko se odkázal na Statut, který stanovil, že plnění zjevně zločinného rozkazu neosvobozuje od trestní odpovědnosti.¹⁶⁴

Všichni čtyři žalobci ve svých proslovech popírali, že by právo Statutu bylo inovátorské. Podle nich se jen dokončil vývoj mezinárodního práva a jediné co bylo nové, bylo rozhodnutí to použít.

Jakmile byla dokončena vystoupení hlavních žalobců, dostala se na řadu žaloba organizací. Obžalovanými organizacemi byly říšská vláda, sbor politických vůdců NSDAP, SA, SS, SD, Gestapo, generální štáb a vrchní velitelství armády. Americký žalobce Dodd prohlásil: „Tím, že Tribunál prohlásí tyto organizace za zločinné, dá výstrahu nejen národu německému, ale národům celého světa. Lidstvo bude vědět, že žádný zločin nezůstane bez trestu jen proto, že byl spáchán jménem politické strany nebo jménem státu. Žádný zločin nebude prominut jen proto, že je příliš veliký. Zločinci neuniknou trestu jen proto, že jich je příliš mnoho.“¹⁶⁵

Obhajoba se naposledy pokusila zmařit návrh žalobců na prohlášení těchto skupin za zločinecké. Tvrdila, že pokud některé organizace spáchaly zločin, pak o tom ale většina členstva nevěděla. Na to žalující strana odpověděla, že takovýto výrok je urážkou inteligence členů těchto organizací, neboť zločiny byly svým rozsahem a způsobem páčání tak nápadné, že o nich vědělo celé Německo. V otázce Gestapa, SS a SD neměla obhajoba žádnou šanci. Kriminalita těchto organizací byla jasná. Obhajoba se v případě SS pokoušela namítat, že se nejednalo o jednotnou organizaci, ale o komplex nezávislých útvarů, které pracovaly v přísném utajení a bez znalosti o aktivitách druhých. Jediným spojujícím prvkem byl Himmler. Jen ten věděl, o co jde.¹⁶⁶

I v případě říšské vlády a politického sboru NSDAP byla šance, že obhajoba uspěje, velmi malá. Členové (u politického sboru jen ti nejvyšší) museli vědět, co se děje a jak vypadá cíl Hitlerovy politiky.

Jisté šance obhajoba měla u SA a generálního štábu a vrchního velení armády. SA ke konci války již neměla takový vliv, ale na druhou stranu hrála důležitou roli při převzetí moci

¹⁶⁴ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 218 a 222-223.

¹⁶⁵ EČER, *Vývoj...*, str. 206.

¹⁶⁶ TUSA, str. 433.

a také to byli muži SA, kdo jako první hlídal koncentrační tábory a kdo jako první ve svých kasárnách mučil lidi. U generálního štábu platilo to, co u říšské vlády – Hitler preferoval vydávání rozkazů bez konzultace s generály.

Zločinnost organizací se řešila až do konce srpna. Poslední srpnový den dostali obžalovaní poslední slovo.

1. 9. Rozsudky

Dne 27. června zahájili soudci za zavřenými dveřmi jednání o rozsudcích. Nejmnírnější byli Francouzi. Protipól tvořili Sověti, kteří požadovali jen tresty smrti. Myšlenka, že by některý z obžalovaných byl propuštěn, jim byla cizí. Postupem času se Sověti přidali k názoru Američanů, kteří požadovali nejvyšší trest častěji než jejich kolegové.

Nejrychleji se soudci dohodli v bodech, kde bylo právo nejjasnější – válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Jinak tomu bylo u bodu spiknutí. De Vabres namítal, že mezinárodní právo nic takového nezná, a proto by to mohlo být hodnoceno jako *ex post facto*. Tvrdil, že toto obvinění je zbytečné, protože snad jen s výjimkou Papena se ostatní obžalovaní dopustili i jiných zločinů. Navíc podle de Vabrese žaloba nepředložila žádný důkaz toho, že by Hitlerovy operace měly nějaký obecný plán a účel, který je pro konspiraci nezbytný. Biddle zastával stanovisko Francouzů. Parker a Birkett nesouhlasili. Birkett argumentoval, že obvinění podle bodu jedna je základem žaloby. Pokud bude tento bod vyškrtnut, pak ztratí proces celý svůj význam. Jeho smyslem je ukázat, že druhá světová válka nespada z čistého nebe, ale naopak byla pečlivě naplánována nacisty. Lawrence, Nikitčenko a Volčkov se přidali na stranu Parkera a Birketta. Biddle nakonec navrhl kompromis: spiknutím nebylo spáchat válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Jeho kolegové souhlasili, a tak byla konspirace omezena jen na obvinění z útočné války.

Nemenší problém nastal s určením, kdy bylo spiknutí zahájeno. Žaloba stanovila počátek již založením strany, ale pro soudce to bylo moc široké. Po delší debatě se došlo k závěru, že první předznamenání Hitlerových agresivních plánů znamenala schůzka z 5. listopadu 1937, kde byl pořízen tzv. Hossbachův protokol.¹⁶⁷

Na začátku září začalo jednání o zločinnosti organizací. Sověti jako tradičně navrhovali prohlásit všechny organizace za zločinné. Západní soudci stejného názoru nebyli – generální štáb, SA a říšský kabinet podle nich zločineckými organizacemi nebyly. To se samozřejmě východnímu spojenci nelíbilo a dostal se s ostatními do ostrého sporu. Bylo jasné,

¹⁶⁷ Tento dokument bude podrobněji rozebrán až v rámci československé obžaloby.

že v takovéto náladě není možné pokračovat dál, a proto nastala krátká pauza, aby si soudci mohli vyčistit hlavu. Vyhlášení rozsudku tak muselo být přeloženo z 23. září na 30. září.¹⁶⁸

Odklad rozsudků byl samozřejmě velmi nepříjemný pro obžalované. Andrus se proto rozhodl, že obviněným trochu uvolní režim, aby nebyli vystaveni takovému stresu. Už nemuseli být v samovazbě. Namísto toho jim byl otevřen pokoj pro zábavu. Každý obžalovaný tam mohl jít, kolikrát chtěl a mohl si pozvat další tři nebo čtyři hosty. Mohli hrát karty nebo jiné hry, ale většinou dávali přednost rozhovorům. Povídat si mohli hodinu, poté je vystřídal další skupina. Na začátku září se obžalovaní mohli setkat se svými manželkami a dětmi, ovšem mohli si jen povídat, nebyly povoleny žádné doteky.¹⁶⁹

Dne 30. září se soud sešel, aby přečetl rozsudky. Tento den, ani ten příští, neměli novináři a filmaři povolen přístup do síně. Byly zakázány obloukové lampy, takže místnost byla ponurá a tmavá.

Soud se v první řadě věnoval útočné válce a zločinům proti míru. Podle rozsudku Německo podniklo dvanáct útočných válek, a to proti Polsku, Francii, Velké Británii, Dánsku, Norsku, Belgii, Holandsku, Lucembursku, Jugoslávii, Řecku, Sovětskému svazu a Spojeným státům americkým.¹⁷⁰ Okupaci Rakouska a Československa označil soud jen za útočný čin. Agresivní válka byla prohlášena za zločin. „Nutno připomenout, že zásada *Nullum crimen sine lege* neomezuje suverenitu státu, vyjadřuje pouze pravidlo, jehož se obecně dbá. Je nesprávné označit za nespravedlivý trest, uložený těm, kteří bez předchozí výstrahy napadali sousední státy. V takovém případě útočník zná povahu své akce. (...) Obžalovaní věděli, že útočná válka byla postavena mimo zákon většinou států celého světa, počítaje sem samotného Německa. Jsou si toho plně vědomi, porušili mezinárodní právo tím, že uskutečňovali své útočné úmysly a své invazní plány.“¹⁷¹ Tribunál uvážil námitku obhajoby, že v Briand-Kelloggově paktu nebyla útočná válka výslovně označena jako zločin, ale odkázal se na Haagskou konvenci. I v tomto případě byly zakázány jisté válečné metody a přece nejsou v konvenci tyto přechyby označeny za zločiny, není stanoven trest ani se nezmiňuje o soudu, který by měl pachatele soudit. Přesto ti, co konvenci poruší, jsou souzeni a trestáni vojenský-

¹⁶⁸ TUSA, str. 447-452, IRVING, str. 253-259, CONOT, str. 482-485, PÄTZOLD, str. 108.

¹⁶⁹ TUSA, str. 454-455.

¹⁷⁰ Demandt uvádí, že u Norska a USA existují menší pochybnosti. V případě Norska německá invaze vlastně jen předešla plánovanou britskou invazi a USA vojensky zasáhly ve prospěch VB, ještě než jim Německo vyhlásilo válku, takže vlastně porušily svou neutralitu. DEMANDT, str. 240.

¹⁷¹ EČER, *Norimberský soud*, str. 333-334.

mi soudy. Na námitku obhajoby, že mezinárodní právo řeší činy suverénních států a nikoliv jednotlivců, soud namítl: „Je dostatečně prokázáno, že z porušení mezinárodního práva vzniká individuální odpovědnost. Jsou to lidé a ne abstraktní bytosti, které spáchaly zločin.“¹⁷²

Bylo odmítnuto, že by se postupovalo podle retrospektivního práva. Žádné nové právo vytvořeno nebylo. Došlo pouze k formulování a zpřesnění již platných zásad.

Do zločinů proti míru bylo zahrnuto i spiknutí. Na námitky obhajoby, že v diktatuře nemůže vzniknout společný plán, a tudíž ani spiknutí, protože Hitler vše naplánoval sám, soud odpověděl: „Tento plán může být jedním člověkem pojat. Jiní se stali odpovědnými tím, že se účastnili jeho provádění a jejich podřízení se rozkazům původce plánu je této odpovědnosti nezbavuje. Hitler nemohl sám vést útočnou válku. Potřeboval spolupráci státníků, vojevůdců, diplomatů a finančníků.“¹⁷³ Soudci však odmítli spiknutí za účelem páchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.

Zločiny páchané před válkou na německém obyvatelstvu nebyly uznány za zločin proti lidskosti. „Činy, které se kladou obviněným za vinu v době před zahájením války, mohou být považovány za zločiny lidskosti jen tehdy, byly-li spáchány při provádění některého zločinu, který spadá pod pravomoc Tribunálu nebo v souvislosti s ním. Tribunál soudí, že nebylo dosti přesvědčivě dokázáno, že tyto činy byly spáchány proto, aby byl proveden takový zločin nebo při jeho spáchání... Proto Tribunál nemůže všeobecně prohlásit, že činy, které byly spáchány před rokem 1939, jsou zločiny proti lidskosti v tom, smyslu, jak jsou vymezeny Statutem.“¹⁷⁴

Tři organizace nebyly uznány za zločinecké. SA byla sice založena za účelem, aby násilím potírala odpůrce nacismu a až do Röhmova puče hrála významnou roli při zřízení a udržení nacistického režimu, ale jako organizace se nezúčastnila zločinů vytyčených v článku 6 Statutu, jelikož byla v tomto směru nahrazena jinými organizacemi, zejména SS. Říšská vláda nikdy neexistovala jako kolektivní sbor. Rozhodoval každý člen jednotlivě, takže je na místě stíhat každého z nich individuálně. Poslední organizací byl generální štáb a vrchní velení branné moci. Členství důstojníků nebylo dobrovolné. Bylo důsledkem povýšení nebo přidělení. Skupina nikdy nepracovala jako organizovaný kolektiv a nikdy jako takový nerozhodovala. Přesto se soud o důstojnících vyjádřil takto: „Byli ve velké míře odpovědní za bídu a utrpení, které postihlo miliony mužů, žen a dětí. Stali se skvrnou čestného

¹⁷² EČER, *Norimberský soud*, str. 337.

¹⁷³ Tamtéž, str. 339.

¹⁷⁴ MRÁZEK, J., *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*, Academia, Praha, 1979, str. 79.

vojenského povolání. Bez jejich vojenského vedení by zůstaly útočné choutky Hitlera a jeho nacistických společníků bezmocnými výhružkami...“¹⁷⁵

Nikitěnko nesouhlasil s tím, že říšská vláda a generální štáb nebyly uznány vinnými a podal minoritní votum.

Druhý den, 1. října, se obžalovaní dozvěděli výši trestu. Trest smrti byl uložen Göringovi, Ribbentropovi, Keitelovi, Kaltenbrunnerovi, Rosenbergovi, Jodlovi, Frankovi, Frickovi, Sauckelovi, Streicherovi a Seyss-Inquartovi. Schirach a Speer dostali 20 let, von Neurath 15 let a Dönitz 10 let. Hess, Funk a Raeder byli odsouzeni na doživotí. Hjalmar Schacht, Hans Fritzsche a Franz von Papen byli osvobozeni. Nikitěnko nesouhlasil s osvobozením Schachta, Fritzscheho a Papena, ani se mu nelíbil doživotní trest pro Hesse, a proto i v tomto případě podal minoritní votum.

1. 10. Popravy

Dne 10. října 1946 se v Berlíně sešla Spojenecká kontrolní rada a stanovila datum poprav na 16. říjen. Rada dále rozhodla, že odsouzení se mohou až do 5. října stýkat se svými právními zástupci. V týdnu od 6. do 12. října si mají zvolit termín, kdy se rozloučí se svou rodinou.¹⁷⁶

Za popravy byli odpovědní americký, britský, sovětský a francouzský generál. U poprav mohli být dva novináři každé ze čtyř velmocí a jeden oficiální fotograf. K trestu smrti provazem bylo odsouzeno celkem dvanáct lidí (počítáme-li i nepřítomného Bormanna), ale nakonec dostalo oprátku na krk jen deset lidí. Obžalovaný číslo jedna, Hermann Göring, ve 22.47 hodin 15. října spáchal sebevraždu. Díky tomuto incidentu byl změněn celý časový plán poprav. Jako první šel na popraviště Joachim von Ribbentrop. Bylo 01.29 hodin 16. října. Popravy se konaly v tělocvičně. Zde se nacházela tři černě natřená lešení. K plošinám nahoře vedlo třináct dřevěných schodů, nad plošinami se tyčily šibenice. Odsouzený si stoupl na propadlo, jakmile mu byla dána smyčka kolem krku, propadlo se otevřelo. Spodní patro šibenice bylo zakryto černým sukem, takže smrtelný zápas nemohl nikdo vidět. Poté bylo tělo zkontrolováno dvěma lékaři, kteří konstatovali smrt.¹⁷⁷ Jako poslední vyšplhal na propadliště Arthur Seyss-Inquart. Ve 02.57 hodin se pod ním propadliště propadlo.

¹⁷⁵ RUSSELL, str. 9.

¹⁷⁶ IRVING, str. 292.

¹⁷⁷ HEYDECKER, str. 608.

Těla odsouzených, včetně Göringova, byla uložena do dřevěných rakví a převezena do koncentračního tábora Dachau, kde byla spálena v krematoriu. Popel byl následně rozptýlen do řeky Isar v Mnichově.¹⁷⁸

¹⁷⁸ IRVING, str. 306-307.

2. Československá obžaloba a příprava německé agrese proti Československu

Hlavní dokumenty, které předložila československá žaloba před Mezinárodním vojenským tribunálem, se týkaly na jedné straně zejména německých zločinů v protektorátu, na druhé straně německých útočných plánů vůči Československu. Protože část zločinů první skupiny bude rozebrána v následující kapitole, jež je věnována říšskému protektoru Konstantinu von Neurathovi, ráda bych v této kapitole představila druhý typ dokumentů.

Německá agrese vůči Československu spadá pod článek 6a Statutu Tribunálu, tedy pod zločiny proti míru. Československý ministr zahraničních věcí Jan Masaryk již za války, tj. 23. února 1944, oznámil nótou všem spojeneckým vládám, že válečný stav mezi Československem a Německem trval od 17. září 1938. Tento termín byl velice důležitý z hlediska kontinuity československého státu, protože z tohoto hlediska by se Mnichov a následná abdikace Beneše udály již ve „válečné době“.¹⁷⁹ Statut procesu stanovuje, že zločinem proti míru není jen rozpoutání a vedení útočné války, ale také její plánování a přípravy. Podle této definice by tedy Hitler spáchal Mnichovem jak plánování a přípravu útočné války, tak také pokus o její rozpoutání. Mnichovem bylo porušeno jak Locarno z 16. října 1925, tak Briand-Kelloggův pakt z 27. srpna 1928, jenž Německo podepsalo a jenž uznala i nacistická vláda. Podle tohoto paktu měly změny ve vzájemných vztazích probíhat jen pokojnými prostředky.¹⁸⁰

Němci mimo jiné také porušili článek 81 Versailleské mírové smlouvy, ve kterém stojí, že Německo uznává úplnou nezávislost Československé republiky ve stanovených hranicích. Tento článek byl porušen začleněním Čech a Moravy do Německé říše.¹⁸¹

Československá delegace napjatě čekala, jak se Tribunál postaví k novému pojetí útočné války, kdy tedy i pouhé plánování bylo zločinem. Z tohoto hlediska by Hitlerova útočná válka začala již 5. listopadu 1937 nebo alespoň invazí do Rakouska či obsazením sudetoněmeckého území, nebo březnovou invazí do Československa, a nikoliv až útokem na Polsko v září 1939. Problémem však bylo, že invaze do Rakouska stejně jako obsazení sudetoněmeckého území či březnová invaze nebyly žalovány jako útočná válka, a proto se jimi soud jako

¹⁷⁹ BECKMANN, R.: *Hitlerova válka proti Československu ve světle mezinárodního práva*, Orbis, Praha, 1948, str. 32.

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 47.

¹⁸¹ ABS, Fond 301, Sig. 301-12-2. Posudek o povaze soudu pro trestání válečných zločinců.

útočnou válkou nezabýval.¹⁸² Případy Rakouska a Československa tak byly prohlášeny za agrese ve smyslu útočného činu a první útočnou válkou se stal až útok na Polsko.

Součástí plánu agrese vůči Československu nebyly jen plány vojenské, ale také politické, tj. vytvoření páte kolony. Z tohoto důvodu se stručně zmíním i o úloze Sudetoněmecké strany při vnitřním rozvratu československého státu. Dříve než však přejdu k jakýmkoliv útočným plánům, ráda bych krátce představila osobu předsedy československé delegace v Norimberku, Bohuslava Ečera.

2. 1. Generál justiční služby Bohuslav Ečer

Bohuslav Ečer se narodil 31. července 1893 v Hranicích na Moravě, po první světové válce studoval práva v Praze, kde roku 1920 získal doktorský diplom. Po studiu odešel k zemskému soudu v Brně, roku 1921 nastoupil na místo koncipienta do advokátní kanceláře a po vykonání advokátních zkoušek prováděl až do roku 1939 advokátní praxi.¹⁸³ Roku 1924 byl zvolen do brněnského zastupitelstva a od poloviny třicátých let vykonával funkci náměstka starosty. V krizovém roce 1938 bylo Ečerovi, jako mnoha Čechům, jasné, že Hitlera může zastavit jen pevný svazek evropských velmocí - Francie, Velké Británie a Sovětského Svazu. Postoje Francie a Británie byly ale váhavé. Proto se Ečer snažil Angličany přesvědčit, aby se za Československo postavili. Využíval k tomu různých příležitostí: např. v srpnu 1938 měl projev na brněnské radnici před delegací anglických družstevníků, odborářů a intelektuálů. Vyslovil přesvědčení, že rady lorda Runcimana nebudou přijaty, protože dotyčný není obeznámen s poměry v Československu a navíc nedopřává rovnocenně sluchu oběma stranám, tj. československé vládě a Sudetoněmecké straně.¹⁸⁴

Na počátku září byl Ečer pozván do Británie, kde měl sérii přednášek, ve kterých ape- loval, aby Chamberlainova vláda bránila Československo, protože bude bránit i mír v Evropě a na celém světě. Jeho přednášky měly u dělníků a levicových intelektuálů velké ohlasy.¹⁸⁵ Avšak politika appeasementu zůstala neotřesená a zářijová krize byla vyřešena mnichovskou dohodou. Na konci října 1938 odletěl Ečer znovu do Londýna, aby Angličany seznámil s materiály, které ukazovaly, že německá okupace neprobíhala podle podepsané dohody, pro-

¹⁸² BECKMANN, str. 97.

¹⁸³ NOVOTNÁ, M.: *Život a dílo prof. JUDr. Bohuslava Ečera*, Masarykova univerzita, Brno, 1993, str. 3.

¹⁸⁴ EČER, B.: *Jak jsem je stíhal*, Naše vojsko, Praha, 1946 str. 21.

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 23.

tože Němci zabírali i ryze česká města. Členové vlády si dokumenty prostudovali, ale na jakoukoli akci rezignovali.¹⁸⁶

Po okupaci českých zemí se Ečer rozhodl emigrovat. Na počátku dubna odjel se svou rodinou do Bělehradu, po tříměsíčním pobytu se vydal do Francie, kde ho zastihl začátek války. Dne 3. září přestala platit všechna anglická víza a brána do Británie se tak pro něho uzavřela.¹⁸⁷ Během svého pařížského pobytu se snažil sbírat materiál pro cizí vlády o ilegalitě Mnichova a březnové okupace, ale také dokumenty pro mírovou konferenci z hlediska potrestání válečných zločinců.¹⁸⁸ Po pádu Francie odjel před nacisty do Vichy a pracoval na československém konzulátu v Marseille. Na počátku září 1942 pak překročil španělsko-francouzské hranice a odjel do Lisabonu, odkud 6. října odletěl do Londýna. V londýnském exilu se rozhodl pokračovat v otázce stíhání válečných zločinců a jejich potrestání. Velice brzy po svém příletu se stal členem společnosti London International Assembly (LIA), ve které zasedali zástupci mnoha národů, ale nikoliv jako delegáti svých zemí, nýbrž sami za sebe. Organizace vznikla již na podzim 1941 a jejím předsedou byl lord Cecil Hurst.¹⁸⁹ Dne 10. října 1942 přednesl komisi své memorandum „The Punishment of War Criminals“, jehož hlavním obsahem byl problém zločinnosti útočné války. Vyslovil názor, že válka je zločinná nejen ve smyslu mravním, nýbrž i ve smyslu právním. Opřel se zde o Briand-Kellogův pakt a upozornil, že nelze při výkladu mezinárodní smlouvy lpět na doslovném znění.¹⁹⁰

V říjnu 1943 byl Ečer vládou delegován do Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinců. Vznikl tím Úřad československého delegáta v KSN se sídlem v Londýně, po osvobození se sídlo přesunulo do Prahy. Úkolem delegáta bylo zastupovat československou vládu v KSN a v podvýborech buď osobně, nebo zástupcem, podávat návrhy obecného, mezinárodně právního významu v souladu s československým stanoviskem a s československými zájmy v rámci kompetence Komise, předkládat Komisi žaloby proti jednotlivým válečným zločincům a skupinám jménem československé vlády a žádosti o zapsání na listinu válečných zločinců.¹⁹¹ V průběhu roku 1944 předložil dva své referáty, které nakonec ovlivnily Statut mezinárodního vojenského tribunálu. První referát předložil 27. dubna a apeloval v něm, že by Spojenci měli potrestat přípravu a rozpoutání druhé světové války, porušení vá-

¹⁸⁶ Tamtéž, str. 25-26.

¹⁸⁷ EČER, *Jak jsem je stíhal*, str. 53.

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 56.

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 148.

¹⁹⁰ EČER, B.: *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*, V. Linhart, Praha, 1948, str. 69.

¹⁹¹ Od jara 1945 zastupoval Československo při mezinárodních jednáních o stíhání, vydávání a souzení válečných zločinců. Z inventáře fondu č. 615 (Úřad československého delegáta v Komisi pro stíhání válečných zločinců) Národního archivu.

lečných zákonů a zvyků a také zločiny proti lidskosti, spáchané na lidech pro svou rasu, náboženské nebo politické smyšlení. Důvodem proč navrhol, aby zločiny proti lidskosti byly zahrnuty pod zvláštním nadpisem, bylo jeho mínění, že to jsou zločiny, které směřují proti základům jakékoliv lidské civilizované organizace. Kdyby takové zločiny nebyly stíhány, musela by se lidská společnost rozsypat a planeta by se proměnila v džungli.¹⁹² Druhý příspěvek, předložený 22. června, se týkal zločinnosti organizací SA, SS a Gestapa.¹⁹³

V květnu 1945 byl na žádost tehdejšího velitele angloamerických vojenských sil generála Eisenhowera vyslán v čele vyšetřovacího týmu do Wiesbadenu, kde spolu s dalšími národními týmy pomáhal americkým a britským úřadům při stíhání válečných zločinců. Každý stát pátral po těch zločincích, na kterých měl sám zájem. Právě Ečer se zasloužil o to, že byl K. H. Frank přivezen do Prahy.¹⁹⁴

Jakmile se mocnosti dohodly na vytvoření Mezinárodního vojenského tribunálu, začal Ečer, jako hlava československé delegace pro Norimberk, vypracovávat československou obžalobu. První část dodal hlavním žalobcům 15. září a týkala se porušování smluv, dohod a ujištění ze strany Německa a rozpoutání útočných válek. O pět dní později odevzdal dokumenty o předválečné infiltraci páté kolony za účelem vnitřního oslabení státu a o teroru, rozpoutaném na obsazeném území.¹⁹⁵ Nakonec byl zaslán jednotný spis nazvaný „German Crimes against Czechoslovakia“ (Německé zločiny proti Československu), který se skládal ze čtyř částí¹⁹⁶ a čítal celkem 118 stran. Ečer uvádí, že tato zpráva byla označena za nejlepší vládní dokument, jaký žalobci obdrželi.¹⁹⁷

O tom, že veškerá Ečerova práce v KSN byla pro budoucí proces velmi přínosná, není pochyb. Ministr spravedlnosti Slánský se o významu Ečerova jednání vyjádřil takto: „Jeho vliv v této komisi byl pronikavý, naprosto neúměrný naší mocenské pozici malého národa a exulantské vlády. Bez diplomatických fines, silou své přípravy a argumentace, získal si Dr. Ečer v krátké době v komisi rozhodující autoritu a vtiskl nový ráz celé metodě jejího postupu. On to byl, komu se podařilo přesvědčit zdráhavou právnickou veřejnost anglo-americkou, že

¹⁹² EČER, *Vývoj...* str. 126.

¹⁹³ EČER, B.: *Norimberský soud*, Orbis, Praha, 1946, str. 24.

¹⁹⁴ NOVOTNÁ, str. 3-4.

¹⁹⁵ Původně mělo tuto část zpracovat Ministerstvo vnitra, ale referent Dr. Kropáč vážně onemocněl a ministerstvo za něho nemělo náhradu, proto musel Ečer zpracovat i tuto část zprávy. NA, Fond 615, Ka. 3.

¹⁹⁶ První část se týkala plánu, jak zlikvidovat Československo a úlohy sudetských Němců, ve druhé části byly zmiňovány závazky, které Německo Československu dalo a které přesto porušilo, třetí část tvořily události bezprostředně po podepsání mnichovské dohody a okupaci zbytku Čech a Moravy a poslední část se týkala protektorátu.

¹⁹⁷ EČER, *Norimberský soud*, str. 99-101.

např. útočná válka musí být tentokrát prosazována jako mezinárodní zločin sama o sobě.¹⁹⁸ Uznání nesklidil jen od svých spoluobčanů, ale také např. od amerického žalobce Jacksona, který prohlásil, že „jako člen komise pro vyšetřování válečných zločinů zabýval se generál Ečer zevrubně a důkladně těmito problémy. Jeho úsilí dostat válečné zločince před soud bylo neúporné. Přispěl k tomu, že bylo rozhodnuto postavit je před soud. Nadšeně též s námi spolupracoval na vypracování vhodné procesní formy. Významným způsobem přispěl k vypracování plánu na určení zločinnosti nacistických organizací. Při hodnocení zásluh o soud nad válečnými zločinci náleží generálu Ečerovi vysoké uznání.¹⁹⁹

Ečer se účastnil také následujících dvanácti procesů probíhajících v Norimberku v letech 1946 až 1948 a podával do Prahy podrobné zprávy z jejich průběhů.

2. 2. Německé útočné plány proti Československu

Stěžejními dokumenty k případu německých útočných plánů se staly tzv. Hossbachův protokol a plán operace Fall Grün, který je podrobně analyzován v tzv. „Knize O“. Veškeré dokumenty obsažené v knize měly prokázat, že události, které vyústily v podepsání mnichovské dohody a nakonec také k březnové okupaci, byly jen přípravou Němců k ovládnutí Evropy.

Hossbachův protokol byl sepsán osobním Hitlerovým pobočníkem plukovníkem Friedrichem Hossbachem 10. listopadu 1937 a týkal se konference konané 5. listopadu téhož roku v říšském kancléřství za přítomnosti Adolfa Hitlera, říšského ministra války polního maršála Wernera von Blomberga, velitele branné moci generálplukovníka Wernera von Fritsche, vrchního velitele námořnictva admirála Ericha Raedera, vrchního velitele letectva generálplukovníka Hermanna Göringa a říšského ministra zahraničních věcí Konstantina von Neuratha.²⁰⁰

Hitler nastínil hlavní otázku pro německý stát: Kudy vést expanzi, aby bylo dosaženo největšího zisku s nejmenším rizikem? Německá otázka mohla být vyřešena jedinečně silou, Hitler si však byl vědom, že je nutné počítat s Británií a Francií, pro něž by bylo vytvoření silného německého kolosu ve střední Evropě nesnesitelné. Ohledně otázky jak a kdy zahájit expanzi, uvedl Hitler tři případy: prvním případem by bylo období let 1943 až 1945. V té době by mělo být dokončeno vybudování důstojnického sboru, stejně jako znovuvyzbrojení po-

¹⁹⁸ EČER, *Jak jsem je stíhal*, str. 8.

¹⁹⁹ Tamtéž, str. 10.

²⁰⁰ Dokument 386-PS, in: *Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu*, Ministerstvo informací, Praha, 1946, str. 231-234.

zemní armády, námořnictva a letectva. Pokud by se s válečnými operacemi začalo až po roce 1945, hrozilo by, že by výzbroj a výstroj byla již zastaralá. Povolávání záloh by bylo omezeno na běžné povolávání podle věku. Jestliže by Německo k akci nepřikročilo do let 1943/45, mohl by každý další rok vzhledem k nedostatku záloh přinést potravinovou krizi, které Německo nemohlo, z důvodu nedostatku potřebných devíz, čelit. Navíc svět by úder očekával a každým rokem by přijal větší protiopatření.²⁰¹

Nutnost zahájit akce před rokem 1943 by přicházelo v úvahu jen v případech dvě a tři.

Případ dvě se týkal Francie a jejích vnitropolitických poměrů. Jestliže by se ve Francii objevila taková sociální napětí, která by zcela zaměstnala francouzskou armádu, pak by nastala chvíle, kdy by Německo mohlo podniknout akci proti Československu. V případě třetím by Německo mohlo podniknout akci proti Československu i tehdy, pokud by byla Francie ve válečném stavu s jiným státem, a tudíž by nemohla proti Německu zasáhnout.²⁰²

Hitler zdůraznil, že ke zlepšení německé vojenskopolitické situace je zapotřebí, aby Rakousko a Československo byly poraženy současně, aby bylo zabráněno ohrožení z boku v možném postupu na západ. Ohledně Británie a Francie byl Hitler toho názoru, že se obě země Československa již mlčky zřekly a smířily se s tím, že tato otázka bude jednoho dne vyřešena Německem. Prohlásil, že Británie se nebude chtít nechat zatáhnout do další dlouhé evropské války a Francie se bez podpory ostrovního státu k útoku neodhodlá. V otázce Československa prý není nutné se obávat zásahu ze strany Itálie. Jinak tomu je v případě Rakouska. V tomto případě by hrálo zásadní roli, zda by v dané době byl naživu Duce. Hitler také zdůraznil, že rychlost akce rozhodne o postoji Polska, protože Polsko by nebylo ochotno začít válku s vítězným Německem a s Ruskem v zádech.²⁰³

Během svého přednesu Hitler mimo jiné prohlásil, že je v německém zájmu, aby pokračovala válka ve Španělsku a aby se Itálie udržela na Baleárských ostrovech. Dalo se předpokládat, že Francie a Británie italskou přítomnost na Baleárech nestrpí, a proto by mohlo dojít ke konfliktu. Pokud by Německo využilo tohoto konfliktu k vyřešení československé a rakouské otázky, bylo pravděpodobné, že by Británie, vázaná válkou s Itálií, proti Německu žádné vojenské akce nepodnikla. Co se týče postoje Francie, tak u ní zahájení operace bez podpory Anglie nešlo očekávat.²⁰⁴

²⁰¹ Dokument 386-PS, str. 231-234..

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž.

Po svém projevu se Hitler obrátil na přítomné, aby se k jeho plánům vyjádřili. Polní maršál Blomberg i generálplukovník Fritsch poukazovali na skutečnost, že by se Anglie s Francií neměly stát nepřáteli Německa a válka s Itálií nebude rozhodně vázat francouzské vojenské síly do té míry, že by nemohly být nasazeny v silném uskupení na německé západní hranici. Čtyři německé motorizované divize, navíc bez podpory kvalitní linie opevnění, by se jen těžko bránily. Blomberg dále upozornil na sílu československého opevnění, které pro německý útok představovalo nesmírnou překážku.²⁰⁵ Neurath vyjádřil jisté pochyby o Hitlerově předpovědi anglo-francouzsko-italského konfliktu.²⁰⁶ Na počátku února 1938 se Führer rozhodl Blomberga a Fritsche odvolat - funkce ministra války byla zrušena (Hitler nadále zastával tento post sám) a nový vrchním velitelem pozemních sil se stal Walther von Brauchitsch, u kterého si byl Vůdce jist, že bez odporu splní jeho rozkazy. Téhož měsíce Hitler přijal Neurathovu rezignaci a novým říšským ministrem zahraničních věcí se stal Joachim von Ribbentrop. Hitler se tak obklopil lidmi, kteří neměli námitek vůči jeho budoucím útočným plánům.

Hossbachův protokol není zcela první zmínkou o možném útoku na Československo. Již v červnu 1937 vznikla Blombergova směrnice, v níž se předpokládala možnost, že německé síly budou moci operovat z Rakouska, což bylo v rozporu s Hitlerovými návrhy obsaženými v Hossbachově protokolu, kdy Československo a Rakousko měly být napadeny současně. Proč došlo k této změně, není v dokumentech vysvětleno.²⁰⁷

Základy operace Fall Grün („Plán Zelený“) byly položeny během rozpravy Hitlera s generálem Keitelem, která se uskutečnila 21. dubna 1938 a jejím tématem bylo, za jakých okolností by mohla proběhnout invaze do Československa. Náhlý útok bez jakékoli příčiny byl zamítnut, protože by mohl vést k nepřátelskému veřejnému mínění. Myslitelný by byl pouze pro konečný konflikt, kde již nehrozí žádní jiní protivníci. Zamítnuta byla i dlouhá série diplomatických střetnutí, jež by nakonec přerostly v krizi. Československo by totiž bylo varováno a mělo by čas se připravit. Jako nejlepší varianta se zdála být blesková akce vyvolaná nějakým incidentem.²⁰⁸ Dne 20. května 1938 zaslal Keitel Hitlerovi zprávu, že s ohledem na změnu situace, vzniknuvší vtělením Rakouska do Říše a tušenými novými záměry českého generálního štábu, je nutné část směrnic k operaci Grün pozměnit. Hitler poté vydal směrnici, ve které uvedl, že není jeho úmyslem zničit Československo bez provokace v blízké budouc-

²⁰⁵ Dokument 386-PS, str. 231-234.

²⁰⁶ PARSSINEN, T. M.: *Osterovo spiknutí v roce 1938: neznámý příběh vojenské konspirace s cílem zabít Hitlera a zabránit druhé světové válce*, Beta-Dobrovský, Praha, 1990, str. 29.

²⁰⁷ Podrobněji viz. MENDELSSOHN, P. de: *Hitlerovy plány na dobytí Evropy: několik pohledů na německou válečnou politiku v letech 1939-1945 ve světle norimberských dokumentů*, Melantrich, Praha, 1948, str. 19-20.

²⁰⁸ bod 2. d. 388-PS, in: ČNP, str. 248.

nosti vojenskou akcí. Politické možnosti pro zahájení operace byli buď období vzrůstajících diplomatických srážek, nebo blesková akce v důsledku vážného incidentu²⁰⁹. Pro válku zbraněmi bylo nutné, aby bylo plně využito momentu překvapení. V prvních čtyřech dnech měla být vytvořena vojenská situace, která by ukázala druhým státům, jež by chtěly intervenovat, že československá vojenská situace je beznadějná, a která by zároveň podnítila země, které mají územní požadavky vůči Československu, k bezprostřední intervenci. V tomto případě šlo očekávat intervenci Polska a Maďarska. Válka propagandistická měla jednak zastrašovat Československo hrozbami a zmenšit jeho schopnost odporu, jednak poskytnout směrnice národnostním menšinám pro podporu ozbrojené války a přimět neutrály, aby sdíleli německý způsob myšlení. Úkolem války hospodářské bylo pak použití veškerých prostředků, jichž má hospodářství k dispozici, aby se urychlilo zhroucení Československa. Zahájení války propagandní a hospodářské mohlo předcházet vojenským akcím. Datum akcí měl určit samotný Vůdce.²¹⁰

Květnová mobilizace v Československu přiměla Hitlera pozměnit své plány. Dne 30. května vydal revidované směrnice pro útok na Československo, nazvané „Válka na dvou frontách s hlavním úsilím na jihovýchod“ s podtitulem „Strategické soustředění Grün“. Tentokrát již bylo Vůdcovým nezměnitelným rozhodnutím zničit Československo vojenskou akcí v blízké budoucnosti. Úkolem pozemního vojska bylo rychle dobýt československé pohraniční opevnění a vniknout na území Československa. Pro úspěch operace byla nutná spolupráce se sudetoněmeckým pohraničním obyvatelstvem, se zběhy z československé armády, s parašutisty, jednotkami dopravovanými vzduchem a sabotážními jednotkami. Úkolem hlavních sil armády bylo zmařit československý obranný plán, donucení k bitvě, porážení československé armády a rychlé obsazení Čech a Moravy. Z tohoto důvodu bylo nutno provést úder do srdce Československa pokud možno nejsilnějšími motorizovanými jednotkami. Nejdůležitějším úkolem německého letectva bylo zničení československého letectva a zásobovacích základů, a to v co nejkratší době, aby se vyloučila možnost využití těchto základů sovětským nebo francouzským letectvem. Úkolem námořnictva měla být podpora pozemní armády dunajskou flotilou.²¹¹

Dne 24. srpna 1938 předložil plukovní generálního štábu Alfred Jodl memorandum, ve kterém navrhoval, jakým způsobem se má organizovat incident, aby vyhovoval potřebám ar-

²⁰⁹ Němci plánovali smrt Ernsta Eisenlohra, německého vyslance v Praze. Ten měl být donucen k projíždce po Praze, dovezen do středu demonstrací a tam zavražděn. DRDA, J.: *Listy z Norimberka*, Alois Hynek, Praha, 1946, str. 34.

²¹⁰ Bod 5. d. 388-PS, in: ČNP, str. 251-252.

²¹¹ Bod 11. d. 388-PS, in: ČNP, str. 256-258.

mády a především letectva. Důležité bylo zahájit akci v příznivých povětrnostních podmínkách a v hodinu, jež umožní, aby věrohodné zprávy dostalo vrchní velení odpoledne dne X mínus jedna. Před tímto dnem nesměly proběhnout žádné akce nasvědčující mobilizaci, poněvadž by Německo mohlo být podezříváno, že incident vyrobilo.²¹² Kdyby z technických důvodů bylo záhodné incident vyvolat ve večerních hodinách, pak by příští den nemohl být den X, nýbrž až přes příští den.²¹³ Co se týče Němců na předpokládaném nepřátelském území, nemělo by docházet před incidentem k žádnému nápadnému odjezdu dotyčných osob. Nebylo možné ani varovat diplomatické zástupce v Praze před prvním leteckým útokem, ačkoliv by se mohli stát jeho nešťastnou obětí.²¹⁴ Ministerstvo zahraničí nakonec v rozporu s Jodlovými plány žádalo, aby leteckého útoku byla ušetřena čtvrť Hradčan, protože se v jejím bezprostředním sousedství nacházela většina vyslanectví, mezi jinými německé i vyslanectví Švýcarska, které by zřejmě v případě konfliktu zastupovalo zájmy N.²¹⁵

Dne 27. září Hitler schválil mobilizaci pěti pravidelných západních divizí.²¹⁶ Úderné jednotky se začaly přesouvat ze svých výcvikových oblastí do výchozích postavení pro nastávající útok. Jednotky se měly připravit k akci, jejíž začátek byl stanoven na 30. září.²¹⁷ Povel k rozkazu nakonec předběhla mnichovská jednání.

2. 3. Hitlerova pátá kolona - úloha Sudetoněmecké strany

V říjnu 1933 byly v Československu zakázány dvě německé nacionalistické strany: DNSAP a DNP. Řada členů posléze přešla do Heinlenovy Sudetendeutsche Heimatsfront, která v roce 1935 přijala název Sudetendeutsche Partei - Sudetoněmecká strana. V letech 1935 a 1936 sudetští Němci vystupovali jako zastánci demokracie a jednotného Československa. V následujícím roce se již domáhali autonomie, i když stále ještě v rámci Československé republiky. S rokem 1938 přišla radikalizace požadavků, a to zejména po březnovém anšlusu Rakouska. V září nakonec Heinlein vydával výzvy ke vzpouře, prohlašoval se otevřeně za nacistu a vyhlašoval známé heslo „Heim ins Reich“.

Na norimberském procesu žalobci prokázali, že sudetoněmecká strana byla podporována Třetí říší již od roku 1935. Důkazem může být dopis z 5. února 1935 od vyslance

²¹² Bod 17. d. 388-PS, in: ČNP, str. 268-269.

²¹³ ČELOVSKÝ, B.: *So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Tilia, Praha, 2002, str. 166.

²¹⁴ Bod 17. d. 388-PS, in: ČNP, str. 268-269.

²¹⁵ Zápis E. Woermann z Ministerstva zahraničních věcí z 26. září 1938, in: ČELOVSKÝ, str. 178.

²¹⁶ Bod 31. d. 388-PS, in: ČNP, str. 281.

²¹⁷ Bod 33. d. 388-PS, in: ČNP, str. 284.

v Praze Kocha legačnímu radovi v Ministerstvu zahraničních věcí Roedogerovi. Obsahem dopisu je poskytnutí finanční pomoci Sudetoněmecké Heimatsfront určitého obnosu, jehož hodnota v dopise není uvedena.²¹⁸ Říšské ministerstvo zahraničí pravidelně posílalo měsíční obnos 15 000 marek, z nichž 12 000 bylo určeno pražskému vyslanectví, zbylé tři tisíce se vyplácely berlínským zástupcům strany. Z důvodu zvýšené propagační činnosti tisku, nutnosti obstarávání dobrých informací, proplácení cest berlínských zástupců strany do Prahy, Londýna, Paříže i cest sudetoněmeckých poslanců a agentů byl obnos v srpnu 1938 navýšen.²¹⁹ Roku 1936 proběhl rozhovor mezi Neurathem a Henleinem, ve kterém bylo Henleinovi sděleno, že Německo není připraveno jít kvůli sudetským Němcům do války. Musí se proto spolehnout na vlastní síly, přičemž Německo samozřejmě poskytne morální a pokud možno také finanční podporu.²²⁰ Karl Hermann Frank při svém výslechu prováděném Ečerem 9. října 1945 potvrdil, že SdP byla finančně podporována z Říše a měl za to, že to byl již od roku 1936. Od roku 1938 dodávala peníze tzv. Volksdeutsche Mittelstelle²²¹ prostřednictvím německého velvyslance v Praze. Společně s Henleinem vyslanectví několikrát navštívili a peníze přijali, což bylo, jak sám uznal, v rozporu s povinnostmi československého státního občana. Ve výslechu se dále přiznal, že několikrát navštívil vyslanectví sám a předal informace o vnitropolitickém stavu v Československu. Zprávy byly podávány od května 1938 a Frank souhlasil, že se tím dopouštěl velezrady.²²² Během anšlusu Frank údajně prohlásil, že se plně přizpůsobuje říšské politice.²²³

Své úsilí na rozbití československého státu SdP zvýšila krátce po anšlusu Rakouska. Dne 17. března poslal Henlein dopis Ribbentropovi: „Vysoce vážený pane ministře zahraničních věcí. V hluboce pociťované radosti nad šťastným obratem věcí v Rakousku, cítíme, že je naší povinností vyslovit svou vděčnost všem, kteří měli podíl na tomto novém úspěchu našeho Führera. Prosím vás, vysoce vážený pane ministře, abyste proto přijal upřímné díky sudetských Němců, prokážeme nyní svou oddanost Führerovi tím, že zdvojnásobíme své úsilí ve službách velkoněmecké politiky.“²²⁴

²¹⁸ ČELOVSKÝ, str. 85.

²¹⁹ Dokument 3059-PS, in: ČNP, str. 315.

²²⁰ Rozhovor proběhl 14. srpna 1936. ČELOVSKÝ, str. 105.

²²¹ Jednalo se o berlínskou centrálu řídící činnost německých národnostních menšin v zahraničí, mimo jiné financovala také cesty luďáckých politiků do Německa. MOULIS, M.: *Osudný 15. březen*, Mladá fronta, Praha, 1979, str. 31.

²²² ČNP, str. 192-193.

²²³ Depeše vyslance Eisenlohra z 11. března 1938, in: ČELOVSKÝ, str. 142.

²²⁴ Dokument 2789-PS, in: EČER, *Norimberský soud*, str. 164. Srov. ČELOVSKÝ, str. 144.

Dne 29. března se v Berlíně na ministerstvu zahraničních věcí konala porada o sudetsko-německé otázce. Sudetští Němci si měli být vědomi, že za nimi stojí národ se 75 miliony lidí, který je připraven se jich zastat a který nedovolí, aby je československá vláda nadále utlačovala. Sudetoněmecká strana měla předkládat československé vládě určité požadavky, jejichž splnění považuje za nutné k dosažení žádoucích svobod. Konečným cílem příštích jednání SdP s československou vládou bylo zamezit vstupu do vlády, tím že se měly neustále navyšovat požadavky. Bylo důležité, aby během jednání bylo zdůrazňováno, že partnery při jednání jsou jen československá vláda a sudetoněmecká strana a nikoli říšská vláda. Henlein měl zůstat v úzkém kontaktu s říšským ministrem zahraničí i německým vyslancem v Praze, který říšského ministra zastupuje.²²⁵

V dubnu Henleinova strana vyhlásila v Karlových Varech svůj program, ve kterém požadovala úplnou rovnost a rovnocennost sudetských Němců s československým národem, jejich uznání za právní osobnost, určení a uznání uzavřeného německého sídelního území, vybudování německé samosprávy ve všech oborech veřejného života, zřízení zákonných ochranných opatření pro ty sudetské Němce, kteří žijí mimo uzavřené sídelní území, odčinění bezpráví spáchaném na sudetském Němectvu po roce 1918 a náhradu škod vzniklých mu tímto bezprávím, uznání a provedení zásady, že v německém území mají být pouze němečtí veřejní zaměstnanci a posledním požadavkem byla úplná svoboda přiznání se k německému národu a k německému světovému názoru.

Československá vláda do září předložila celkem čtyři návrhy, jak by mohla být krize vyřešena, ale SdP ani na jeden nepřistoupila. Po Hitlerově norimberském projevu z 12. září Sudety povstaly. Henleinovy ochranné oddíly (Freiwilliger Schutzdienst) zahájily teroristické a sabotážní akce proti objektům státní správy, nekoordinované útoky byly vedeny proti policejním stanicím, celním úřadům a vojenským objektům. Československá vláda rychle zareagovala a hned druhý den po Hitlerově projevu vyhlásila stanné právo. Dne 16. září byla sudetoněmecká strana zrušena a řada funkcionářů uprchla do Německa. O den později vznikl Sudetoněmecký Freikorps. Původně měl být sestaven z uprchlíků ze Sudet, kteří přešli do Německa, ale ve skutečnosti sestával z Němců, kteří předtím sloužili u SA a NSKK²²⁶.²²⁷ Téhož dne byl německému vyslanci v Praze doručen telegram, aby ihned informoval pražskou vládu o rozhodnutí říšské vlády, že bude v Německu okamžitě zatčeno tolik československých státních příslušníků českého původu a Židů, mluvících česky, kolik bylo zatčeno sudetských

²²⁵ Dokument 2788-PS, in: ČNP, str. 306-307.

²²⁶ Nacionálně socialistický motoristický sbor.

²²⁷ Dokument 3036-PS, in: ČNP, str. 316.

Němců v Československu od prvních dnů tohoto týdne²²⁸ a bude-li některý sudetský Němec popraven na základě rozsudku vydaného podle zákonů o stanném právu, bude okamžitě zastřelen v Německu stejný počet Čechů.²²⁹ Dne 23. září úřednická vláda Jana Syrového vyhlásila mobilizaci a československá armáda postupně dobývala zpět pohraniční území. Její postup byl ale zastaven uzavřením mnichovské dohody, která vešla v platnost 1. října.

V poslední zářijový den byl Freikorps podřízen říšskému vedoucímu SS a veliteli německé policie.²³⁰ Měl se podílet na obsazování sudetského území, jež probíhalo ve dnech 1. až 10. října. Úkolem německých branných sil bylo provést okupaci území takovým způsobem, aby byl možný kdykoliv přechod k vojenským operacím.²³¹

2. 4. Německé plány na zničení zbytku Československa

Plán na likvidaci zbývajících částí Československa vypracovalo vrchní velitelství německé branné moci již 21. října 1938, to znamená ani ne dva týdny poté, co skončilo obsazování Sudet. Československo mělo být přepadeno rychle a nečekaně, aby nemohlo přikročit k žádné akci. Pro útok se počítalo s ozbrojenými silami mírového stavu bez posílení cestou mobilizace, aby zbytek světa nabyl dojmu, že se jedná o pouhé mírové opatření a nemá to nic společného s válkou. Z tohoto důvodu měly útvary, určené k útoku, opustit svá kasárna až večer předem, kdy měly být hranice překročeny. Nesměly být rozmístěny v bojových formacích podél hranic. Doprava, nezbytná pro provedení předběžných opatření, měla být minimální a pokud možno maskovaná.²³²

2. 5. Okupace Československa

Prvním krokem pro vyřešení československé otázky byl pokus Hitlera rozdělit samotné Československo. Dne 12. února 1939²³³ navštívil Hitlera Vojtěch Tuka a poděkoval mu, že nejen otevřel slovenskou otázku, ale byl také první, kdo uznal důstojnost slovenského národa. Slovenský národ proto bude rád bojovat pod Vůdcovým velením za udržení evropské civilizace. Na závěr schůzky Tusa prohlásil: „Vkládám osud svého národa do vaší péče.“²³⁴

²²⁸ Tj. od pondělí 12. září.

²²⁹ Dokument 2854-PS, in: ČNP, str. 322.

²³⁰ 38. bod d. 388-PS, in: ČNP, str. 285.

²³¹ 42. bod d. 388-PS, in: ČNP, str. 292.

²³² Dokument C-138, jedná se o dodatek ke směrnici z 21. října 1938, vyhotovený 17. prosince 1938, in: *Sborník dokumentů*, díl 1., str. 382-383.

²³³ Pasák ve své knize *Pod ochranou říše* na straně 15 uvádí datum 16. února.

²³⁴ Dokument 2790-PS, in: ČNP, str. 334.

V zápise o rozhovoru je uvedeno, že Tuka po rozloučení prohlásil, že tento rozhovor s Vůdcem ho dojal natolik, že bez jakýchkoliv pochyb může nazvat tento den největším dnem svého života.²³⁵

Separatistické tendence nezůstaly utajeny Beranově vládě, která se rozhodla proti nim zakročit. Hácha zbavil členy slovenské autonomní vlády pravomoci a sesadil Dr. J. Tisa. Dne 10. března bylo na Slovensku vyhlášeno stanné právo a moc převzaly zesílené vojenské jednotky.²³⁶ V den, kdy byl Karol Sidor jmenován předsedou nové vlády, tj. 11. března, se nečekaně na schůzi slovenské vlády dostavili vídeňský gauleiter Josef Bürckel, říšský ministr bez portfeje Arthur Seyss-Inquart s pěti německými generály a vyzvali slovenskou vládu, aby vyhlásila samostatný slovenský stát. Předseda slovenské vlády Sidor ale váhal. Bürckel mu oznámil, že jestliže tak vláda neučiní, nebude mít Hitler další zájem na osudu Slovenska. O dva dny později se Tiso, v doprovodu Ferdinanda Ďurčanského, dostavil na Hitlerovo osobní pozvání do Berlína. Pokud by pozvání odmítl, dvě německé divize, umístěné na druhé straně Dunaje, by obsadily Bratislavu a Maďaři měli od Berlína povoleno obsadit Podkarpatskou Rus i východ Slovenska. Schůzky se kromě Hitlera účastnil Ribbentrop, Neurath a Brauchitsch, který měl velet vojskům při invazi do Čech. Ribbentrop předal Tisovi připravený návrh zákona, prohlašující nezávislost Slovenska, sepsaný dokonce ve slovenštině.²³⁷ Po jednání²³⁸ dali Němci Tisovi²³⁹ k dispozici letadlo do Vídně a kolem čtvrté hodiny ranní dorazil do Bratislavy. Dne 14. března v osm hodin ráno byl slovenské vládě návrh přečten. Poslanci chtěli debatovat, ale vůdce německé menšiny na Slovensku, František Karmasin, varovně uvedl, že německá okupace Moravské Ostravy započne téhož dne v poledne. Poslanci nakonec rezignovaně s vyhlášením samostatnosti souhlasili.²⁴⁰

Jakmile se Hitler dozvěděl, že Slováci nezávislost vyhlásili, vzkázal do Prahy, že přijme prezidenta Háchu. Ten mu jednání navrhoval již dříve, ale Hitler na jeho nabídku neod-

²³⁵ ČELOVSKÝ, str. 210.

²³⁶ PASÁK, T.: *Pod ochranou říše*, Práh, Praha, 1998, str. 15.

²³⁷ Dokument D-571, in: NPR, str. 335-337.

²³⁸ Trvalo pouhých 35 minut, od 18. 40 do 19. 15 hodin. KURAL, V.: *Místo společenství - konflikt!: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938-1945)*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1994, str. 35.

²³⁹ Tisovi se do samostatnosti moc nechtělo, zvláště když měla být provázena vnucenou německou ochranou. Jenže maďarská hrozba a zpečetěný český osud ukazovaly, že Slovensko má jedinou možnost, a tou je samostatnost. Tiso vedl jednání jako soukromá osoba, a proto přemluvil Hitlera a Ribbentropa, že o věci musí rozhodnout slovenský sněm. Ribbentrop mu na to odpověděl: „Když si myslíte, že je to pro vás schůdná cesta, budiž, ale zprávu [o proklamování nezávislosti] musím mít zítra do 12 hodin.“ KURAL, str. 35.

²⁴⁰ dokument D-571, in: ČNP, str. 335-337. V dokumentu jsou jisté nepřesnosti. Tiso nejprve navštívil autonomní vládu, kde v 9 hodin podal zprávu o svém berlínském jednání. Návrh samostatnosti byl přečten až na zemském sněmu, který své zasedání zahájil až v 10. 45 hodin. MOULIS, str. 44.

povídal. Ted' spěchal, aby se s Háchou setkal, protože pokud by se podařilo přimět Háchu k souhlasu s vpádem německých vojsk, nebylo by třeba do Prahy posílat ultimátum.²⁴¹

Již 13. března Ribbentrop zaslal instrukce německému vyslanectví v Praze: „Kdyby Vám mělo dojít písemné sdělení od prezidenta Háchy, prosím, abyste ze své strany nedával k tomu žádného písemného nebo ústního prohlášení, nebo nečinil v důsledku toho žádných jiných kroků. Naopak Vás prosím, abyste to sem pouze předal šifrovaným telegramem. Jinak prosím Vás a ostatní členy vyslanectví, abyste se zařídili tak, abyste v příštích dnech nebyli dosažitelní pro případná sdělení tamní vlády.“²⁴² Ve stejný den poslal francouzský vyslanec v Berlíně Coulondre zprávu svému ministru zahraničí Bonnetovi, že 11. a 12. března bylo možné pozorovat vojenské přípravy v některých vojenských posádkách, zvláště v blízkosti Berlína. Přípravy spočívaly hlavně v maskování čísel vozů a odznaků příslušnosti k útvarům mužstva. Ve stejných dnech bylo možno také pozorovat pohyby vojsk v provinciích, na jedné straně přes Sasko a Slezsko ve směru na Gleiwitz (Hlívce), na druhé straně přes Fransko ve směru na Rakousko. Ačkoliv nebyla zjištěna žádná opatření ani pro částečnou mobilizaci, děly se přesto pohyby vojsk stálé armády. Vše tedy nasvědčovalo tomu, že Německo zahájí útok proti Československu.²⁴³ O den později soustředilo německé vrchní velitelství kolem Čech a Moravy (tj. ve Slezsku, Sasku, Bavorsku a Rakousku) větší počet vojska, které sestávalo z největší části z motorizovaných útvarů, které čekaly na rozkaz k překročení hranic. Coulondre psal, že panuje veřejné mínění, že rozkaz k invazi bude vydán v průběhu následujícího dne (tj. 15. března) a hranice u Moravské Ostravy již prý byly překročeny.²⁴⁴ V 17.30 opravdu jednotky VIII. armádního sboru vpochoďovaly do kraje Moravská Ostrava a samotné město obsadil 1. oddíl Leibstandarte Adolf Hitler v 18.40.²⁴⁵

Odpoledne 14. března odjel prezident Emil Hácha spolu s ministrem zahraničí Františkem Chvalkovským jednat do Berlína. Vůdce vyjádřil lítost, že byl nucen žádat prezidenta o tuto cestu, ale ukázalo se to jako nezbytné, protože zákrok Německa byl jen otázkou několika hodin. Hitler prohlásil, že Německá říše v zásadě necítí nepřátelství k jiným národům a Němci mají rádi nebo alespoň nejeví zájem o národy, které nečiní Německu bezpráví. Německý národ prý nechová nenávist vůči Československu, ale Československo zaujalo zcela

²⁴¹ KVAČEK, R.: *A bylo rozhodnuto*, in: *Nacistická okupace: sedmdesát let poté*, sborník textů, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 2009, str. 16.

²⁴² Dokument 2815-PS, in: AKPR, Sign. T 474/45.

²⁴³ Dokument 2943-PS, in: ČNP, str. 346.

²⁴⁴ Tamtéž, str. 350.

²⁴⁵ BRANDES, D.: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Prostor, Praha, 1999, str. 23.

odlišný postoj k Německu. Jen díky Hitlerovi vděčil zbytek Československa za svou existenci. Spolu s ministrem Chvalkovským už před půl rokem²⁴⁶ rozebírali, že by Československo mělo změnit Benešův protiněmecký směr politiky, ale nestalo se tak, navíc si republika nadále ponechávala na její poměry velkou armádu, která jednak zatěžovala ekonomiku a jednak mohla být v budoucnu příčinou vážných politických obtíží.

Nakonec se rozhodl vydat rozkaz německým jednotkám, aby Československo obsadili a začlenily ho do Německé říše. Hitler měl v úmyslu dát Československu větší autonomii, než měl český národ pod Rakouskem. V šest hodin ráno 15. března měla německá armáda vpadnout ze všech stran do Československa a úkolem německého letectva bylo obsadit česká letiště. Nabízely se jen dvě možnosti: buď vpád německých vojsk povede k boji, nebo proběhne přijatelně. Ve druhém případě by bylo Vůdci snadné dát Československu v nové organizaci českého života ušlechtilý vlastní život, autonomii a jistou národní volnost. Vše, co učinil, nebylo z nenávisti, nýbrž aby ochránil Německo. Kdyby Československo minulý rok na podzim neustoupilo, byl by český národ vyhlazen. Hácha se zeptal, zda by odzbrojení české armády nemohlo proběhnout jinak než armádou německou, odpověď však byla záporná. Hitler již vydal své rozhodnutí, a to bylo neodvolatelné.²⁴⁷ Hácha namítal, že při tak krátké době několika hodin nemá jako vrchní velitel branné moci možnost, aby zabránil odporu obyvatel. Hitler mu dal možnost použít telefonní zařízení říšského kancléřství. Hácha se nejprve spojil s generálem Syrovým a později s ministerským předsedou Beranem.²⁴⁸ Poté Hácha, Chvalkovský, Hitler a Ribbentrop podepsali předloženou smlouvu, jíž se Hácha zavazoval, že české ozbrojené síly nebudou klást odpor²⁴⁹ a že zbytek Československa vkládá Hitlerovi pod

²⁴⁶ 13. a 14. října. GEBHART, J., KUKLÍK, J.: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Paseka, Praha, 2004, str. 50. Hitler požadoval radikální redukci československé armády a také zákaz dalších opevňování. „Jste vklínění do těla velkého Německa a musíte se prostě podle toho chovat.“ DEJMEK, J.: *Zahraniční politika Česko-Slovenska před německou okupací*, in: *Nacistická okupace: sedmdesát let poté*, str. 29. Hitler dále prohlásil, že by si Československo mělo uvědomit, že anglické a francouzské záruky dané v Mnichově jsou právě tak bezcenné, jako byly během krize spojenecká smlouva s Francií nebo pakt se SSSR a že jedině účinnou je záruka Německa. Upozornil také, že záruka ze strany Británie a Francie je jen mravní, protože právnicky by musela být stanovena teprve ve formální garanční smlouvě. Navíc se záruka stahovala jen pro případ nevyprovokovaného útoku proti státnímu území Československa, nikoli však na „krystalizaci hranic“ a vnitřní rozmlíšku Čech a Slováků. Dokument NG-2993, in: AK-PR, Sign. T 474/45.

²⁴⁷ Dokument 2798-PS, in: ČNP, str. 325-329.

²⁴⁸ PASÁK, str. 18.

²⁴⁹ Tj. žádný odpor československých ozbrojených sil a policie, které měly zůstat v kasárnách a složit zbraně, zákaz startu všech letadel, odsun protiletadlové obrany z pozic a přemístění do kasáren, nebude přerušena veřejná a hospodářská život, zvláště práce bank, obchodu a průmyslu, v tisku a rozhlasu bude zachována zdrženlivost. Tyto podmínky byly formulovány na základě memoranda z 11. března 1939, vzniknuvšího po poradě Hitlera s armádním vedením. Dokument NG-3956, in: AKPR, Sign. T 474/45.

ochranu.²⁵⁰ Háchovi se podařilo eliminovat z konceptu tvrzení, že prohlášení podepisuje také jménem vlády.²⁵¹ Karl Hermann Frank se po válce vyjádřil k březnovým událostem takto: „Uzavření ochranné smlouvy o zřízení protektorátu mezi Hitlerem a Háchou (...) je čistě politickou mocenskou akcí a odporuje všem zákonům, jelikož Hácha a vláda nebyli podle československých zákonů oprávněni uzavřít bez slyšení ještě zasedajícího parlamentu takovýto pakt s Hitlerem.“²⁵²

Prohlášení podepsané Háchou využívala německá propaganda nejenom k uklidnění politické hladiny v českých zemích, ale především k zahraničněpolitickému zdůvodnění. Mělo být vytvořeno zdání dobrovolnosti.²⁵³

Již 15. března došlo k prvnímu zatýkání, především německých emigrantů a čelních představitelů českých komunistů. Během prvního týdne bylo zatčeno přibližně 1 600 osob, jejich počet však velmi rychle stoupl na 4 639. Na německý příkaz však měly být propuštěny ty osoby, které v poslední době nevyvíjely aktivní politickou činnost. Všichni museli slíbit, že se zdrží veškeré komunistické nebo státu nepřátelské činnosti. Po tomto slibu byly tři čtvrtiny propuštěny, Ve vazbě zůstalo 1 228 osob.²⁵⁴

²⁵⁰ Dokument 2798-PS, in: ČNP, str. 325-329.

²⁵¹ PASÁK, str. 19.

²⁵² Z výsledku prováděného Ečerem 15. října 1945, in: ČNP, str. 195.

²⁵³ PASÁK, str. 21.

²⁵⁴ BRANDES, str. 31.

3. Případ Konstantina von Neuratha

Konstantin von Neurath se narodil 2. února 1973 ve württemberském městě Kleinglattbach do rodiny velkostatkáře a nejvyššího komořího württemberského království Konstantina Sebastiana svobodného pána von Neurath. Po vystudování práv vstoupil roku 1901 do diplomatických služeb. Po vypuknutí první světové války sloužil v hodnosti kapitána záloh na západní frontě, dokud nebyl roku 1916 těžce raněn. Po skončení války se opět vrátil do diplomatických služeb: v letech 1921 až 1930 působil v Itálii a poté dva roky ve Velké Británii. Od června 1932 zastával post ministra zahraničních věcí v Papenově vládě, v úřadu setrval i po nástupu Hitlera. Represivní legislativu proti komunistům a rušivým elementům vítal a akceptoval také zničení lokální administrativní autonomie. V dubnu 1933 spolu se svými kolegy podporoval sérii nařízení omezujících počet Židů na univerzitách a v řadě profesí, hlavně v těch, které se týkaly lékařství, komunikace a civilních služeb. Ministři doufali, že by tyto zákony mohly zastavit radikální agitaci nacistů a usnadnit návrat k právním zásadám.²⁵⁵

V následujících letech pak pomáhal Hitlerovi v jeho rozpínavé politice a obcházení Versailleské smlouvy. Dne 14. října 1933 Německo opustilo ženevskou konferenci o odzbrojování. Rozhovory v Ženevě se totiž dostaly do slepé uličky. Britové, Francouzi a Italové nabízeli určité ústupky prolamující omezení stanovená versailleským mírem, na druhé straně tytéž návrhy nadále zajišťovaly západním mocnostem jasnou převahu ve výzbroji. Proto žádný z předložených návrhů neměl šanci na přijetí Německem, ačkoliv Hitler zastával umírněnější taktiku než Neurath s ministrem války Blombergem.²⁵⁶ O týden později, 21. října 1933, Německo vystoupilo ze Společnosti národů. Dne 16. března 1935 podepsal Neurath spolu s Hermannem Göringem, Rudolfem Hessem, Hansem Frankem, Wilhelmem Frickem a Hjalmarem Schachem zákon o zavedení vojenské povinnosti, který byl přímým porušením Versailleské mírové smlouvy.²⁵⁷ V říjnu 1935 napsal George Messersmith, americký vyslanec v Rakousku, do Washingtonu, že Neurath a Papen nejsou „diplomaty staré školy. Ve skutečnosti jsou servilními nástroji režimu, a jen protože se na ně vnější svět dívá jako na bezelstné, mohou pracovat mnohem efektivněji.“²⁵⁸ Velkou úlohu sehrál Neurath také při Hitlerově rozhodnutí o obsazení Porýní, které se uskutečnilo dne 7. března 1936. Jednalo se o další vážné

²⁵⁵ HEINEMAN, J. L.: *Hitler's first foreign minister*, University of California Press, Berkeley, 1979, str. 83.

²⁵⁶ KESHAW, I.: *Hitler: 1889-1936: Hybris*, Argo, Praha, 2004, str. 450.

²⁵⁷ *Norimberský proces: sborník dokumentů*, díl 1., Orbis, Praha, 1953, str. 456.

²⁵⁸ „diplomats of the old school. They are in fact servile instruments of the regime, and just because the outside world looks upon them as harmless, they are able to work more effectively“. TUSA, A., TUSA, J: *The Nuremberg Trial*, Macmillan, London, 1983, str. 402. Hlášení bylo citováno obžalobou jako dokument č. 2385-PS.

porušení Versailleské smlouvy. Od této chvíle se ovšem mezi Neurathem a Hitlerem začaly objevovat rozpory o směru zahraniční politiky. V průběhu roku 1936 Neurath dvakrát nabídl svou rezignaci, ale Hitler ji nepřijal, protože si byl velmi dobře vědom zkušeností a kvalit svého ministra zahraničí.²⁵⁹

Na počátku listopadu 1937 se Neurath zúčastnil schůzky s Hitlerem, na níž byl pořízen tzv. Hossbachův protokol, který odtajnil vůdcovy budoucí expanzivní plány. Neurath nebyl zcela přesvědčen o správnosti Hitlerovy politiky. Dne 14. ledna 1938 se pokusil Hitlera přesvědčit, že svých cílů může dosáhnout i mírovou cestou, i když to bude stát více času. Připomněl mu také vážné napomenutí, které mu dali generálové a jeho vlastní řeč v Reichstagu v roce 1933, ve které sám prohlásil, že každá nová válka je naprostý nesmysl. Hitler mu však odpověděl, že už nemůže déle čekat. Neurath proto podal rezignaci a 4. února 1938 byl Hitlerem odvolán.²⁶⁰ Ačkoliv ho mohly šokovat Hitlerovy záměry, jež si v listopadu roku 1937 vyslechl, nešokovaly ho natolik, aby nezůstal s režimem nadále v kontaktu a nepomáhal mu v diplomatických otázkách. Od roku 1938 se stal předsedou Tajné rady, která sloužila jako jakýsi vládní výbor pro zahraniční politiku. Členy rady byli dále Joachim von Ribbentrop, Hermann Göring, Rudolf Hess, Joseph Goebbels, Hans Heinrich Lammers, Walther von Brauchitsch, Erich Raeder a Wilhelm Keitel.²⁶¹ V Norimberku Neurath tvrdil, že Tajná rada nikdy nezasedala.²⁶² Britský žalobce Maxwell-Fyfe ovšem soudu předložil korespondenci mezi Neurathem a Lammersem, ve které bývalý ministr zahraničí žádal, aby mu jako předsedovi rady byly vyčleněny značné sumy pro získávání diplomatických a politických informací.²⁶³ Z říšského kancléřství nakonec rada pravidelně dostávala 10 000 říšských marek, a to v období od srpna 1939 do července 1943.²⁶⁴

Během anšlusu Neurath apeloval na Hitlera, aby žádné německé jednotky nepřekročily hranici, pokud nebudou pozvány legitimní rakouskou vládou. Jen pokud by Vídeň poprosila o pomoc pro zachování řádu a pořádku, mohly se jednotky dát do pohybu.²⁶⁵ Po provedení anšlusu Rakouska dal Neurath společně s Göringem Československu ujištění, že vojska ne-

²⁵⁹ HEINEMAN, str. 144.

²⁶⁰ Z křížového výslechu s Neurathem ze dne 24. června 1946, NA, Fond 615 (Úřad československého delegáta v komisi pro stíhání válečných zločinců), Ka. 6, str. 12 254.

²⁶¹ HONZÍK, M.: *Povstaňte, soud přichází*, Panorama, Praha, 1986, str. 146.

²⁶² I ostatní obžalovaní vypověděli, že Tajná rada nikdy nebyla zamýšlena, a ani se nestala fungujícím kabinetem. Ze závěrečného shrnutí americké obžaloby z 31. července 1946, NA, Fond 615, Ka. 63., str. 8.

²⁶³ RAGINSKIJ, M. J.: *Njurnberg pered sudom istorii: vospominanija učastnika Njurnbergskogo processa*, Izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva, 1986, str. 133.

²⁶⁴ Ze závěrečného shrnutí americké obžaloby z 31. července 1946, NA, Fond 615, Ka. 63, str. 9.

²⁶⁵ HEINEMAN, str. 172.

překročí rakouskou hranici a že Německo bude respektovat československo-německou arbitrážní smlouvu uzavřenou 16. října 1925 v Locarnu, podle níž se měly jakékoliv konflikty vzniknuvší mezi oběma státy řešit rozsouzením prostřednictvím arbitrážního soudního dvora nebo mezinárodního stálého soudního dvora.²⁶⁶

Dne 28. května 1938 byl Neurath přítomen na schůzce, na níž Hitler hovořil o útočných plánech proti Československu. Během mnichovských jednání hrál úlohu zprostředkovatele a společně s Göringem a státním sekretářem Ernstem von Weizsäckerem vypracovali prohlášení německých požadavků.²⁶⁷

3. 1. Dokumenty československé obžaloby proti Neurathovi a jeho vyjádření se k obviněním

Dne 16. března 1939 bylo Hitlerovým výnosem vyhlášeno zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Do čela německé okupační správy byl 18. března zvolen Konstantin von Neurath jako říšský protektor a ve stejný²⁶⁸ den byl Karl Hermann Frank jmenován státním tajemníkem. Oba se funkcí fakticky chopili až 16. dubna, kdy skončilo měsíční přechodné období vojenské správy, které mělo zajistit uklidnění situace.²⁶⁹ Formálně proběhlo převzatí úřadu 5. dubna²⁷⁰ 1939, kdy Neurath dorazil do Prahy.²⁷¹ Ten den také nový říšský protektor přednesl projev: „Rozumím po čerstvých jizvách a ranách, které zanechala minulost na všech stranách, také pocitům národa, za jehož ochranu a příznivý rozvoj jsem Vůdci zodpověden, a vážím si jich. Proto spatřuji nejhlubší smysl svého úkolu v tom, ukázat světu, jak německý národ dovede podporovat lid sobě svěřený, ctít jeho přirozená práva a získat je, aniž by se dotkl jeho cti a vážnosti, pro životní společenství.“²⁷² Přestože Neurath navenek vystupoval velkoryseji než Frank, který projevoval extrémistické postoje, velký rozdíl mezi nimi nebyl. Hitler

²⁶⁶ Z 1. dodatku československé žaloby, in: *Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech proti Československu*, Ministerstvo financí, Praha, 1946, str. 180.

²⁶⁷ HEINEMAN, str. 183.

²⁶⁸ Během procesu s K. H. Frankem žaloba neuvádí přesné datum, pouze přibližné, a to mezi 17. a 19. březnem, kdy byl Frank povolán do Vídně, kde ho Hitler jmenoval. *Český národ soudí K. H. Franka*, Ministerstvo financí, Praha, 1946, str. 188.

²⁶⁹ Vojenská správa trvala do půlnoci 15. dubna, oficiálně byla ukončena následujícího dne v 9 hodin, MARŠÁLEK, P.: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012, str. 36.

²⁷⁰ Frank ve své výpovědi uvádí 6. duben. *Zpověď K. H. Franka: podle vlastních výpovědí v době vazby u krajského soudu trestního na Pankráci*, Cíl, Praha, březen 1946, str. 53.

²⁷¹ Ten samý den odjel zpět do Říše a vrátil se až 16. dubna. HEINEMAN, str. 190.

²⁷² PASÁK, T.: *Pod ochranou říše*, Práh, Praha, 1998, str. 76.

jim ale uložil, že Neurath nemá být zatížen represivními opatřeními.²⁷³ Nepředstavovali tedy dvojí okupační politiku, nýbrž pouze jednu, protože v zásadních věcech se shodovali: jejich cílem byla úplná likvidace českého národa, spojená s osídlením českomoravského prostoru německým obyvatelstvem a současně s tím i maximální vytěžení veškerých dostupných zdrojů protektorátu pro účely vedení války.²⁷⁴

V Norimberku Neurath tvrdil, že Hitlerova žádost převzít úřad protektora pro něho byla překvapením. Tou volbou chtěl prý Hitler dokázat, že nehodlá vůči Čechům uplatňovat nepřátelskou politiku. „Byl jsem znám jako mírumilovný a umírněný člověk. Hitler sliboval, že mi dá nejvyšší pravomoc, abych mohl vystupovat proti výstřelkům zejména ze strany sudetských Němců. Když jsem stále váhal a namítal, že neznám situaci v Československu a že nejsem administrativní úředník, řekl Hitler, že to mohu zkusit a že se to může v každé době změnit. Dá mně k dispozici zkušeného člověka, který situaci zná.“²⁷⁵ Dále prohlásil, že úřad protektora převzal, protože neměl důvod nevěřit úřednímu prohlášení, že Češi požádali o ochranu. Uvedl však, že kdyby se dozvěděl dříve o březnovém jednání mezi Hitlerem a Háchou, úřadu by se neujal. Jeho obhájce, Dr. Otto von Lüdinghausen, se ho otázal, proč tedy v úřadu setrval. Na to mu Neurath odpověděl, že se údajně obával, že Češi provedou vůči Říši nepřátelské akce, což by mělo za následek nejpřísnější opatření proti českému obyvatelstvu. Setrváním v úřadě tomu chtěl zabránit a snažil se proto o politiku smíření a koordinace. Domníval se též, že by složení úřadu bylo dezercí a on sám by si připadal jako zrádce německého i českého národa, kdyby v této kritické chvíli svůj úřad opustil.²⁷⁶

Československá delegace během norimberského procesu dodala dvanáct dodatků k již odevzdané zprávě „Německé zločiny proti Československu“. Obsahem prvního dodatku bylo vyličení zločinů, za které byl Konstantin von Neurath osobně a trestně odpovědný. V prvním bodě byl Neurath obviněn, že zneužil hospodářské a finanční zdroje Čech a Moravy pro německý válečný aparát, ve druhém z poněmčování české „autonomní“ správy, ve třetím z uza-

²⁷³ Je známo, že mezi Neurathem a Frankem neexistoval idylický vztah. Ve zprávě zaslané dne 6. června 1939 exilovým představitelům příslušníkem organizace Politické ústředí, redaktorem A. Pešlem, se píše, že si byl Neurath stěžovat v Berlíně na Franka, který svým chováním vůči Čechům ohrožuje klid v českých zemích, hlavně pro případ, že by se Německo dostalo do války. *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. (II) Spolupráce československé emigrace na západě s domácím odbojem, její vztah k tzv. protektorátní vládě a germanizační politika okupantů*, Academia, Praha, 1966, str. 439. O vztahu panujícím mezi Neurathem a Frankem velice bedlivě sbírala zprávy SD. Z výsledku Jiřího Smichowského, příslušníka SD, z 9. listopadu 1945. NA, Fond 615, Ka. 5.

²⁷⁴ MARŠÁLEK, P.: *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického režimu v českých zemích 1939-1945*, Karolinum, Praha, 2002, str. 28-29.

²⁷⁵ Z křížového výslechu Neuratha z 24. června 1946, NA, Fond 615, Ka. 6, str. 12 273-74.

²⁷⁶ Z křížového výslechu Neuratha z 24. června 1946, NA, Fond 615, Ka. 6, str. 12 283.

vírání českých škol, rozpuštění tělocvičných a rekreačních sdružení a zabavení jejich majetku ve prospěch německého válečného aparátu, ve čtvrtém z hromadného teroru, v pátém z podpory teroristické a zločinecké organizace „Vlajka“, v šestém bodě z protižidovských opatření, předposlední bod se týkal koncentračních táborů a poslední pak činnosti mimořádných soudů.

Prvním opatřením v hospodářské oblasti bylo zavedení poměru mezi markou a korunou, který byl 10 : 1 a byl určen Hitlerovým dekretem. Zavedení takového kurzu mělo za následek, že české výrobky, zhotovené v protektorátu za nízkých výrobních nákladů, byly dováženy do Říše za nízkou cenu a opačným směrem proudily papírové marky.²⁷⁷ Přestože marky byly přeměňovány v koruny ve formě oběživa a peněžních vkladů, vlivem stoupání cenové hladiny se neustále znehodnocovaly a nakonec jejich hodnota klesla na polovinu. Vlivem této politiky protektorát přišel o veškeré suroviny a zásoby polotovarů a hotového zboží. Dalším závažným důsledkem bylo znehodnocování výrobního zařízení a kvůli orientaci výroby k válečným účelům byla záměrně snížena spotřeba obyvatelstva na hranici, která již ohrožovala jeho zdraví. Při snížení celkové životní úrovně pak bylo ještě německé obyvatelstvo protektorátu zásobováno přednostně na úkor českého.²⁷⁸

Druhým opatřením bylo 1. října 1940 zavedení celní unie mezi protektorátem a Německou říší. Původně Hitler nařídil, aby byla celní unie uskutečněna již od 1. dubna. Proti tomu se vyslovila jak Itálie se Sovětským svazem, tak samotný Neurath, který argumentoval především hospodářským zájmem okupovaného území.²⁷⁹ Dne 24. dubna dorazil do Berlína K. H. Frank, jenž byl rovněž proti zrušení celní hranice. Hitler se proto rozhodl svůj záměr odložit. Novým termínem se stal 1. říjen 1940.²⁸⁰

Třetí hospodářské opatření se týkalo ovládnutí klíčovými pozic v českém průmyslu Němci. Dresdner Bank získala nejdůležitější zbrojovky v Československu: Škodovy závody v Plzni a československou „Zbrojovku“ v Brně. Obě zbrojovky byly nakonec sloučeny a včleněny do koncernu Hermanna Göringa, kdy vznikla tzv. „Waffen-Union“.²⁸¹ Chemický průmysl byl uchvácen německým koncernem „I. G. Farben-Industrie“.²⁸² Neurath během vý-

²⁷⁷ Předtím se kurz mezi markou a korunou pohyboval mezi 1 : 7 až 1 : 6, takže Němci mohli nyní získávat na českém trhu až jednu třetinu zboží zadarmo. KURAL, V.: *Místo společenství - konflikt!: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938-1945*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1994, str. 62.

²⁷⁸ Z výslechového protokolu s Dr. Josefem Kalfusem, sepsaného 8. listopadu 1945, příloha č. 1., 1. dodatku k čs. zprávě „Německé zločiny proti ČSR“, in: ČNP, str. 185.

²⁷⁹ PASÁK, str. 209.

²⁸⁰ BRANDES, D.: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Prostor, Praha, 1999, str. 182.

²⁸¹ *Zpověď*, str. 55.

²⁸² *Norimberský proces: sborník dokumentů*, díl 1., Orbis, Praha, 1953, str. 798.

slechu odmítl jakoukoli vinu s tím, že všechna opatření hospodářského rázu byla nařizována přímo z Berlína a on s tím neměl nic společného.²⁸³ Brandes však ukazuje, že tomu tak nebylo. Je známo, že si Göring činil, jako zmocněnec pro čtyřletý plán, nárok na právo rozhodovat ve všech zásadních otázkách hospodářského charakteru. To ale Hitler nedovolil a poradil mu, aby své pokyny uděloval jeho prostřednictvím anebo po dohodě s říšským protektorem.²⁸⁴ V oblasti zemědělství byla germanizace českého venkova zastavena porážkou Německa. Němci v proto v této oblasti provedli jen některé vyvlastňovací akce na Benešovsku, Vyškovsku a jinde.²⁸⁵

Po svém nástupu Neurath nařídil rozpuštění autonomních volebních sborů českého národa v Čechách a na Moravě, tj. zemských, okresních a obecních zastupitelstev, zvolených volbami v roce 1935. Jmenoval německé úředníky vedoucími okresní a obecní správy a zcela tak vyloučil účast zástupců zvolených ve volbách. V některých případech byli Češi jmenováni do vedoucích pozic, ale jejich zástupcem se stal Němec. Dále Neurath²⁸⁶ zřídil systém „Landrátů“ a „Oberlandrátů“²⁸⁷ spravující německé záležitosti v Čechách a na Moravě.²⁸⁸ „Oberlandráty“ byly jednak nejnižšími instancemi pro německé státní příslušníky, současně však byly kontrolními orgány, které vykonávaly dozor nad českými okresními a obecními úřady. Každému „Oberlandrátu“ byla přidělena posádka německé pořádkové policie, německý soud, posádka Wehrmachtu a pracovní úřad, který později organizoval nábor českých lidí na nucené práce do Říše.²⁸⁹ Ačkoliv se měli úředníci zabývat jen německými záležitostmi, často zasahovali do věcí české veřejné správy. Výsledkem těchto opatření byla německá kontrola celé české „autonomní“ správy.²⁹⁰ Zemské prezidenty a jejich zástupce sice jmenoval státní prezident, ale až po domluvě s říšským protektorem, který rozhodl, zda dotyčný může být jmenován. Podobně tomu bylo u okresních hejtmanů a dokonce i u samosprávy, kde obecní starostové byli dosazováni zemských úřadem, ale opět až po schválení úřadu říšského protektora.²⁹¹ Neurath u soudu jakoukoli germanizaci samosprávy popřel.²⁹² Pravda je však taková, že za

²⁸³ EČER, B.: *Norimberský soud*, Orbis, Praha, 1946, str. 218.

²⁸⁴ BRANDES, str. 43.

²⁸⁵ EČER, *Norimberský soud*, str. 113.

²⁸⁶ Na rozdíl od československé obžaloby Brandes tvrdí, že „Oberlandráty“ byly zřízeny již vojenskou okupační správou a při argumentaci se obírá o oběžník oběžníku ŘMV z dubna 1939. BRANDES, str. 40.

²⁸⁷ Zemské rady.

²⁸⁸ 1. dodatek ke zprávě čs. žaloby, in: ČNP, str. 181.

²⁸⁹ PASÁK, str. 48.

²⁹⁰ 1. dodatek ke zprávě čs. žaloby, in: ČNP, str. 181.

²⁹¹ Z výslechového protokolu s Richardem Bienertem, sepsaného 8. listopadu 1945, příloha č. 2., 1. dodatku ke zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 187.

²⁹² EČER, *Norimberský soud*, str. 217.

jeho protektorování germanizace postoupila natolik, že Neurath sám vydal 22. srpna 1941 nařízení, podle kterého dosud běžné označení protektorátní správy jako „české úřady“ již ztratilo smysl.²⁹³

Jako říšský protektor nařídil Neurath uzavřít nejen všechny vysoké školy, ale částečně také školy obecní, měšťanské a střední. Autonomní české orgány školní správy v Čechách a na Moravě byly potlačeny a nahrazeny německými školními inspektory. Dále potlačil a rozpustil sportovní organizace a sdružení pro tělesnou výchovu jako byly Sokol, Orel, sociálně demokratická tělocvičná jednota a jejich veškerý majetek byl zabaven ve prospěch německých organizací jako SS, SA, Hitlerjugend apod. Stejně bylo naloženo se sdruženími YM-CA²⁹⁴ a YWCA²⁹⁵, tj. rozpuštění a zabrání majetku ve prospěch německých organizací.²⁹⁶ Zakročení proti Sokolu bylo podle Neuratha nutné, protože se jednalo o nejnebezpečnější organizaci nepřátelskou říši v protektorátu.²⁹⁷ S jeho postupem prý souhlasila česká vláda.²⁹⁸ Na počátku roku 1941 bylo zakročeno proti legionářům, kteří i po zhroucení republiky a zřízení protektorátu zaujímali četné vedoucí pozice v krajských, okresních i místních organizacích Národního souručenství a byli činnými ve státních veřejných službách. Tento stav se vůbec nelíbil Frankovi a požadoval odstranění legionářů z veřejných služeb. Protektorátní vláda mu však odmítla vyjít vstříc. Z toho důvodu vydal Neurath vlastní nařízení, jímž měly být provedeny radikální změny zvláště v policii a četnictvu, na což Frank kladl velký důraz. Propouštění se nemělo týkat nižších kategorií a v některých případech měl být postup individuální.²⁹⁹

Zakročeno bylo i proti církvím. Po vypuknutí války bylo 487 katolických kněží posláno do koncentračních táborů jako rukojmí. Církevní řády byly rozpuštěny a likvidovány, jejich dobročinné instituce zavřeny a členové vyhnáni nebo odvečeni na nucené práce do Německa. Československá národní církev byla pronásledována už jen kvůli svému jménu, pro své husitské sympatie, demokratické složení a svou souvislost se zřízením Československé republiky. Od roku 1940 byla na Slovensku zakázána, na Moravě a v Čechách povolena, ale ve zkomolené formě a pod názvem církev českomoravská. Protestantská církev měla zakázáno číst některé úryvky z Bible a nesměla padnout jakákoliv zmínka o Husovi, Žižkovi, husitech a jejich skutcích, stejně tak jako o Masarykovi a legiích. Nejtěžší ráno utrpěla pravoslav-

²⁹³ BRANDES, str. 197.

²⁹⁴ Křesťanské sdružení mladých mužů.

²⁹⁵ Křesťanské sdružení mladých žen.

²⁹⁶ 1. dodatek ke zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 182.

²⁹⁷ Z křížového výslechu Neuratha z 24. června 1946, NA, Fond 615, Ka. 63, str. 12 290.

²⁹⁸ EČER, *Norimberský soud*, str. 217.

²⁹⁹ PASÁK, str. 266, 269.

ná církev. Český biskup Gorazd byl spolu s dalšími dvěma kněžími popraven. V září 1942 byla církev rozpuštěna, její náboženská činnost zakázána a její měni zkonfiskováno.³⁰⁰ Podle Neuratha byly zakázány některá procesí a poutě, protože se staly střediskem protiněmecké agitace a řada kněží byla zatčena, ale jen pro svoji politickou činnost. Sám se údajně horlivě zasazoval o jejich propuštění a až do svého odchodu nedovolil uzavření židovských synagog.³⁰¹ Ve fondu č. 615 Národního archivu je možno nalézt výpověď jistého Františka Boba, který během výslechu z 5. dubna 1946 uvedl, že během protektorování Neuratha úřad říšského protektora nezasahoval aktivně do církevní politiky v protektorátu.³⁰²

Obsahem čtvrtého bodu bylo obvinění Neuratha z hromadného teroru. V srpnu 1939 nechal říšský protektor vydat vyhlášku o sabotáži, v níž stálo, že za každou sabotáž není odpovědný jen pachatel, nýbrž celé české obyvatelstvo.³⁰³ Tím stanovil zásadu kolektivní odpovědnosti a zavedl systém rukojmí. Během Norimberského procesu Neurath nepopřel, že vyhlášku podepsal a vydal. Nechápal však, proč je za to stíhán, protože do podle něho dělá každý stát.³⁰⁴ Stejně tak Frank ve své výpovědi označil vydání přihlášky za preventivní opatření pro vypuknutí války. Byla prý vydána vzhledem k obavám, že při vypuknutí války dojde právě v Čechách a na Moravě ze strany českých obyvatel k nepřátelským aktům vůči Říši, k sabotážím apod. Podle Franka byla výstraha pravděpodobně formulována v úřadu říšského protektora v dohodě s říšským ministerstvem vnitra.³⁰⁵

V den vypuknutí druhé světové války proběhlo masové zatýkání vyšších úředníků, vysokoškolských profesorů, důstojníků československé armády a zámožných občanů v počtu více jak 8 000, z nichž většina byla poslána do koncentračních táborů.³⁰⁶ Akce byla prováděna Gestapem, ale nemohlo se tak dít bez souhlasu říšského protektora, protože se jednalo o zásah širokého rozsahu.³⁰⁷ Z uvězněných se stali rukojmí a Němci je označovali za čestné vězně. Při výslechu Frank vypověděl, že je mu známo, že Gestapo obdrželo uprostřed srpna 1939 rozkaz od Hlavního úřadu říšské bezpečnosti sestavit seznamy nespolehlivých osob, zvláště členů tzv. Maffie.³⁰⁸ Pasák zdůrazňuje, že výběr zatčených osob nebyl pouze dílem německých úřa-

³⁰⁰ ČNP, str. 102-103.

³⁰¹ EČER, *Norimberský soud*, str. 218.

³⁰² NA, Fond 615, Ka. 10.

³⁰³ 1. dodatek ke zprávě čs. žaloby, in: ČNP, str. 182.

³⁰⁴ EČER, *Norimberský soud*, str. 216.

³⁰⁵ *Zpověď*, str. 58.

³⁰⁶ 1. dodatek ke zprávě čs. žaloby, in: ČNP, str. 182.

³⁰⁷ Z výslechu s Dr. Jaroslavem Krejčím, sepsaného 8. listopadu 1945, příloha č. 3., 1. dodatku k zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 189.

³⁰⁸ *Zpověď*, str. 58.

dů, ale projevila se i zvýšená činnost českých fašistů.³⁰⁹ Jakékoliv intervence u úřadu říšského protektora i samotného Neuratha byly bezvýsledné. V Norimberku Neurath tvrdil, že o tomto zatýkání nic nevěděl a teprve po provedení akce se o ní dověděl od prezidenta Háchy. Neurath prohlásil, že akce byla nařízena Himmlerem a jemu se podařilo vymoci propuštění stovek zatčených.³¹⁰ Důkazy k tomuto prohlášení uvedu v závěru kapitoly.

Na výročí vzniku samostatného československého státu, 28. října 1939, proběhly v Praze protinacistické demonstrace a nepokoje, které byly potlačeny. Zpočátku česká policie lidem ve shlukování nebránila a spíše jim nechávala volnou ruku. Před pátou hodinou odpoledne přijel Frank za Háchou do Lán³¹¹ a informoval ho o situaci v Praze. Předal mu též Hitlerův příkaz, že v protektorátu nestrpí žádné demonstrace a že za klid a pořádek činí odpovědnými české bezpečnostní orgány. Jestliže však protektorátní úřady nejsou schopny zjednat pořádek, zruší protektorátní autonomii a povolá tělesnou standartu. Česká policie tedy nakonec upustila od svého vyčkávacího postoje a kolem 18. hodiny se jí podařilo vyklidit a uzavřít Václavské náměstí.³¹² Je známo, že při demonstraci byl zabit pekařský pomocník Václav Sedláček a postřelen student medicíny Jan Opletal, který svému zranění 11. listopadu téhož roku podlehl. Tři dny po výročí vzniku státu prohlásil Hácha při návštěvě říšského protektora, že za události, ke nimž ve dnech 28. a 29. října došlo, mohou z větší části zbytečné provokace občanů německé národnosti a vyslovil žádost, aby osoby, které byly během demonstrací zatčeny, byly propuštěny, pokud proti nim nebyla vznesena těžší obvinění. Dne 14. listopadu odeslal Neurath dopis Háchovi, ve kterém se opět vracel k říjnovým nepokojům a v němž odmítl výtku, že by německé orgány daly podnět k porušení pořádku. Došel k závěru, že demonstrace byly plánovitě připraveny, protektorátní vláda k nim trpěla přípravy a česká výkonná moc zcela selhala. Poté pohrozil, že pokud nebude vláda schopna se sama postarat o to, aby se podobné události již neopakovaly, dosáhne toho sám prostředky, které má k dispozici.³¹³

O den později se konal Opletalův pohřeb, při kterém došlo k dalším demonstracím. Následující den, tj. 16. listopadu, odletěli Neurath a Frank spolu s Fridericim do Berlína na jednání s Hitlerem, kterého se účastnil také Chvalkovský.³¹⁴ Vůdce zuřil a dal rozkaz, že musí být zavřeny všechny české vysoké školy prozatím na tři roky, majetek musí být zajištěn

³⁰⁹ PASÁK, str. 156.

³¹⁰ EČER, *Norimberský soud*, str. 217.

³¹¹ Neurath v té době byl mimo Prahu.

³¹² BRANDES, str. 103, 105.

³¹³ PASÁK, str. 186-187, srov. BRANDES, str. 106-107.

³¹⁴ Goebbels si druhého dne do svého deníku udělal poznámku o proběhnuvším jednání, v níž stálo, že Neurath je moc měkký, naopak Frank by nejraději úplně zrušil autonomii. ČELOVSKÝ, B.: *So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Tilia, Praha, 2002, str. 236.

a budov a zařízení použito pro německé účely.³¹⁵ Dále nechal poslat z Berlína do Prahy silné oddíly SS a SA, posílené ještě motorizovanými jednotkami. Mezi 3.30 a 7.45 hodin obklíčila německá Schutzpolizei pět největších pražských kolejí. 1 850 studentů bylo autobusy odvezeno na Ruzyni. Zde byli rovnou propuštěni všichni studenti pod 20 let, všichni Slováci, Jugoslávci, Bulhaři a nakonec příslušníci „Vlajky“. Zbýlých 1 200 studentů bylo převezeno do koncentračního tábora Oranienburg.³¹⁶ Devět studentů bylo v 9 hodin zastřeleno.³¹⁷ Následně byla vydána vyhláška, která uzavírala české vysoké školy na tři roky. Podle Franka Neurath podepsal vyhlášku bez jakékoli námítky proti popravě devíti studentů nebo proti počtu studentů, jenž měli být dopraveni do koncentračního tábora, ani nevyžadoval žádných změn. Neurath se o jednotlivosti provedení rozkazu nestaral. Odpovědnost za zastřelení, zatčení a zavlčení studentů do koncentračního tábora nese vedle Hitlera a Himmlera vinu i Neurath a on sám, hlavně proto, že studenti byli zastřeleni bez soudního řízení a nebyly vyneseny žádné rozsudky. Sám Frank přiznal, že tato exekuce byla vraždou.³¹⁸

Studenti, kteří zůstali na svobodě, se nesměli zabývat žádnou intelektuální prací. Byli vyzváni, aby si našli do 48 hodin normální zaměstnání. Jestliže by tak neučinili, měli být posláni do pracovních táborů v Německu.³¹⁹ V Norimberku Neurath tvrdil, že se sice s Frankem zúčastnil schůzky u Hitlera, ale Vůdce se prý ani slovem nezmínil o opatřeních, která se mají provést. Hitler prý zadržel Franka u sebe a ten poté odletěl Neurathovým letadlem do Prahy. Když se říšský protektor do protektorátu vrátil, byla vyhláška s datem 17. listopadu 1939 jím podepsaná vylepena. Frank prý zneužil jeho jména a podepsal vyhlášku bez jeho vědomí.³²⁰

³¹⁵ z výslechu s K. H. Frankem, proběhnuvšího 15. listopadu 1945, 3. dodatek ke zprávě čs. žaloby, in NaČ, str. 199.

³¹⁶ BRANDES, str. 111.

³¹⁷ Josef Adamec, Jan Černý, ing. Marek Frauwirth, Dr. Jaroslav Klíma, Bedřich Koula, doc. Dr. Josef Matoušek, Dr. František Skorkovský, Václav Šafránek a Jan Weinert. LEIKERT, J.: *Černý pátek sedmnáctého listopadu*, Univerzita Karlova, Praha, 2001, str. 101.

³¹⁸ Z výslechu s K. H. Frankem, proběhnuvšího 15. listopadu 1945, 3. dodatek ke zprávě čs. žaloby, in: ČNP, str. 200.

³¹⁹ *Sborník dokumentů*, díl 1., str. 839.

³²⁰ Z křížového výslechu Neuratha z 24. června 1946, NA, Fond 615, Ka. 63, str. 12 286. Heineman ve své knize cituje z deníku jednoho úředníka, který si po rozhovoru s Neurathovým asistentem Hollebenem zapsal, že Neurath o vyhlášce nic nevěděl, dokud si podrobnosti nepřečetl v novinách. HEINEMAN, str. 204. August Popelka, šéf kabinetu státního prezidenta, během svého výslechu ze 17. května 1946 prohlásil, že byli přesvědčeni, že Neurath byl ovšem zpraven, ale měli dojem, že tato opatření nebyla jeho iniciativním činem, nýbrž se stala na rozkaz z vyšších míst. ABS, Fond 301, Sign. 301-8-3. Naopak Jiří Smichowski, člen SD, při svém výslechu z 9. listopadu 1945 uvedl, že akce byla provedena s Neurathovým souhlasem a po jeho jednání s centrálními říšskými úřady. NA, Fond 615, Ka. 5.

Když mu byla přečtena Frankova výpověď o tom, že vyhlášku podepsal sám, a to bez protestu, popřel to, ale na nic více se nezmohl.³²¹

Neurath byl dále obviněn z podpory teroristické a zločinecké organizace „Vlajka“, jež byla složena z českých fašistů. Tato organizace již před rokem 1939 spolupracovala s nacisty a s Gestapem, během oslav národního svátku 28. října 1939 její příslušníci napadali v ulicích české vlastence a pomáhali Gestapu je uvěznovat, terorizovali Židy a po 1. září 1939 byli Němci zaměstnáváni jako členové závodní ochrany (Werkschutz), přičemž jejich prací bylo střežit české dělníky a udávat je Gestapu. Neurath k této organizaci zastával vcelku pozitivní poměr, při rozmluvě s prezidentem Háchou 17. března 1940 řekl: „Musím konstatovat, že toto hnutí je jediné, které se až dosud kladně staví k Německé říši a ke spolupráci s ní.“³²² Podle Pasáka šlo Neurathovi velmi o to, aby byli vlajkaři přibráni ke spolupráci s Národním souručenstvím.³²³ Frank osobně donutil členy protektorátní vlády, aby „Vlajku“ uznali za legální organizaci³²⁴ a využíval ji, aby jak od Háchy, tak od protektorátní vlády vynucoval projevy loajality.³²⁵ Dr. Jiří Havelka při svém výslechu uvedl, že sice neví nic konkrétního o tom, že by nacisté finančně podporovali tuto organizaci, ale podle něho se tak dít muselo, protože již v roce 1940 nemohla z důvodu finančních potíží vydávat svůj časopis, ale zanedlouho odněkud potřebné finanční prostředky získala a její časopis vycházel znovu v plném rozsahu.³²⁶ Havelkovy slova potvrdil Brandes, který ve své knize cituje hlášení SD z 24. října 1939, v němž se píše, že „Vlajka“ obdržela od německé strany finanční podporu, zejména na vydávání svého časopisu, jenž vycházel od 21. července 1939. V září 1940 bylo na několik dní vydávání přerušeno, z důvodu nedostatku finančních zdrojů, od 9. září však časopis znovu vycházel.³²⁷ Neurath při výslechu uvedl, že vůdců „Vlajky“ se ujímal Frank a snažil se je protlačit. On sám je odepřel přijmout. Peníze podle něho organizace zřejmě dostávala od Franka ze zvláštního fondu, který mu dal Hitler k dispozici.³²⁸

Protižidovská opatření se projednávala ihned po okupaci. Dne 17. března vydala Běraňova vláda nařízení, jimž se mělo dosáhnout odchodu Židů ze všech vedoucích míst, nejen ve

³²¹ EČER, *Norimberský soud*, str. 221.

³²² 1. dodatek ke zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 183.

³²³ PASÁK, str. 223.

³²⁴ Z výslechu s Dr. Jaroslavem Krejčím, sepsaného 8. listopadu 1945, příloha č. 3., 1. dodatku ke zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 189.

³²⁵ PASÁK, str. 238.

³²⁶ Z výslechu s Dr. Jiřím Havelkou, sepsaného 9. listopadu 1945, příloha č. 4., 1. dodatku ke zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 190.

³²⁷ BRANDES, str. 56.

³²⁸ EČER, *Norimberský soud*, str. 218.

státním a správním aparátu, ale i v podnikání, dále měli být židovští lékaři a advokáti zbaveni své praxe. Neurath ovšem vydání vyhlášky z 21. března zastavil.³²⁹ Dne 2. května proběhla schůzka říšského protektora s Hitlerem, jejímž tématem bylo zavedení norimberských zákonů v protektorátu. Hitler nařídil, že Češi si mají židovskou otázku upravit sami a že jim do toho nemají Němci mluvit.³³⁰ Protektorátní vláda předložila své vlastní návrhy, v nichž se navrhovalo, aby za Žida byl označen pouze ten, kdo byl od 1. listopadu 1918 členem židovské obce a měl čtyři židovské prarodiče. Státní prezident měl mít vyhrazeno právo vyjímat z protižidovských opatření některé židovské osoby.³³¹ Neurath s těmito opatřeními nebyl spokojen a snažil se přimět ministerského předsedu protektorátní vlády generála Aloise Eliáše, aby vydal jménem protektorátní vlády protižidovské zákony a nařízení v plném norimberském pojetí. Eliáš to však odmítl, a tak sám říšský protektor 21. června 1939³³² vydal první protižidovské zákony a nařízení.³³³ Příčinou změny v německém postoji je podle Kurala skutečnost, že jednak vláda odmítala přijmout plně norimberské pojetí protižidovských zákonů, jednak také argument, že by provádění arizace Čechy mohlo zmenšit německý podíl. Vláda totiž vedla umírněnější opatření proti Židům a umožňovala převádět jejich majetek do rukou českých arizátorů.³³⁴ Zabírání židovského majetku se tak nakonec dělo jen v režii německých úřadů, české úřady z toho byly zcela vynechány.³³⁵ Během procesu Neurath prohlásil, že již v dubnu 1939 dostal rozkaz zavést v protektorátu protižidovská opatření. Jemu se to podařilo odložit až do června, čímž podle něho dal Židům možnost, aby se připravili.³³⁶

Obsah předposledního bodu žaloby se týká koncentračních táborů. Odpovědnost za zločiny spáchané na československých občanech v koncentračních táborech měl v první řadě Hitler a německá vláda, dále osoby, které nařídily uvěznění československých občanů a jejich intervenování v koncentračních táborech a dále všichni, kdo tyto rozkazy vykonávali, tj. policie, především bezpečnostní policie a Gestapo. Jelikož byl říšský protektor hlavou těchto říšských orgánů, úřadů a úředníků v protektorátu, byl také hlavou velitelů celého policejního aparátu v protektorátu. Neurath je tedy odpovědný za provádění celé nacistické politiky sys-

³²⁹ KURAL, str. 72.

³³⁰ ČELOVSKÝ, str. 223.

³³¹ PASÁK, str. 126.

³³² V československé obžalobě je mylně datum 1. června 1939.

³³³ Norimberské zákony začaly v protektorátu platit od 4. července 1939. ČNP, str. 112.

³³⁴ KURAL, str. 72-73.

³³⁵ Z výsledku s Dr. Jiřím Havelkou, sepsaného 9. listopadu 1945, příloha č. 4., 1. dodatek ke zprávě čs. obžaloby, in: ČNP, str. 190.

³³⁶ EČER, *Norimberský soud*, str. 218.

tematického teroru, hromadných uvěznění, deportací, vražd, nelidského chování v koncentračních táborech, pokud jde o československé občany.³³⁷

Poslední bod žaloby se poté týká mimořádných soudů. Ty byly ustaveny nařízením z 21. února 1940. Soudy řešily provinění proti režimu okupační moci, jejím vojenským zařízením a politickým organizacím v protektorátu a proti členům takových organizací. Řízení bylo zkrácené, bez předběžného vyšetřování a proti rozsudku nebylo odvolání.³³⁸ Neurath uvedl, že zvláštní soudy za jeho úřadování nebyly v činnosti.³³⁹

Celkově se Neurathův případ v Norimberku skládal z pěti částí: v první řadě byl obviněn z toho, že držel vysokou funkci ve vládě v letech 1933 až 1945 jako ministr zahraničí, předseda Tajné rady a člen obranné rady, čímž se účastnil a byl odpovědný za všechny zločinné činy německé vlády, druhý bod zahrnoval jeho činy uvnitř vlády, tj. že podporoval a pomáhal vzestupu nacistické strany, za třetí mu bylo kladeno za vinu, že se jako ministr zahraničí angažoval v nacistickém spiknutí, jehož cílem bylo upevnění moci pro přípravu války, a to jednak opuštěním odzbrojovací konference, tak i napomáhání vyzbrojení, zavedením branné povinnosti a obsazením Porýní, dále byl jako Hitlerův blízký rádce obviněn z plánování a provedení útočných činů proti Rakousku a Československu a poslední bod se týkal jeho úřadování v protektorátu, zde byl mimo jiné obviněn ze zločinů proti lidskosti jako byla germanizace, masový teror, deportace kulturní a náboženské utlačování apod.³⁴⁰

3. 2. Konstantin von Neurath během procesu

Po celý proces seděli obžalovaní na trestné lavici podle stejného zasedacího pořádku, Neurathovi patřilo místo ve druhé řadě nalevo mezi Albertem Speerem a Hansem Fritzschem.

Jeden z členů československé delegace popsal Neurathovo chování na lavici obžalovaných takto: „Neurath je jediný obžalovaný, který sedí jaksi zkroušený, ale ani o něm nelze říci, vyplývá-li jeho chování z výčitek svědomí, či ze strachu před trestem, nebo spíše z toho, že se chce od ostatních odlišit jako představitel skutečné a staré německé šlechty. Sedí se skloněnou hlavou, někdy celé hodiny nezvedne oči - ani když ve sluchátkách zaslechne svoje jméno. O přestávkách sedí sám, s nikým z obžalovaných nemluví.“³⁴¹

³³⁷ Z 1. dodatku ke zprávě čs. žaloby, in: ČNP, str. 184.

³³⁸ ČNP, str. 120-121.

³³⁹ EČER, *Norimberský soud*, str. 217.

³⁴⁰ HEINEMAN, str. 224-225.

³⁴¹ HERBEN, I.: *Žalujeme v Norimberku: reportáž o nacistických zločinech proti Československu*, Athos, Praha, 1946, str. 25.

Po celý proces navštěvoval celý obviněných americký psycholog Gustav M. Gilbert, aby s nimi hovořil u průběhu procesu, o jejich obhajobě i o osobních názorech na různé činy či osoby, které byly v průběhu procesu zmíněny. Po skončení procesu své poznámky publikoval.

Hned druhý den procesu se na plátno v soudní síni promítaly filmy z koncentračních táborů. Gilbert poté navštívil každého obžalovaného a dotazoval se na jeho názor ohledně zvěrstev, která bylo možno na plátně vidět. Neurath při rozhovoru popřel, že by o takových zvěrstvech věděl.³⁴²

Gilbert bohužel Neurathovu celu příliš nenavštěvoval, ale v polovině prosince se ho přišel zeptat na jeho osobní názor na Hitlera. Neurath prohlásil, že „Hitler byl lhář, samozřejmě - bylo to stále jasnější - k pravdě neměl prostě žádný respekt. A přece to nikdo na počátku nepoznal. Byl - jak se říká - fascinující demagog. Ano oklamal mnoho lidí. Svě spiknutí musel připravovat se svou malou skupinou pohůnků uprostřed noci. Já jsem nikdy nedokázal být tak dlouho vzhůru. Někdy mě volal v jednu, ve dvě nebo ve tři hodiny ráno. V těchto hodinách se asi konaly tyto tajné porady s Himmlerem a Bormannem.“³⁴³

Americkému psychiatrovi Leonu Goldensohnovi si postěžoval, že pravomoc, kterou mu Hitler udělil jako protektorovi, byla pravomoc proti Čechům, ale proti Himmlerovi a jeho stoupencům nedostal moc žádnou. Dále prohlásil, že v Praze se cítil jako vězeň a o všech akcích Franka se dozvěděl vždy později, a to prostřednictvím Čechů nebo důvěrnými informacemi. Když vypukla válka, požádal Hitlera o uvolnění z úřadu, jeho žádost však byla odmítnuta.³⁴⁴

Neurathův obhájce Freiher von Lüdinghausen se snažil svého klienta popsat jako slušného člověka, počestného diplomata, odpůrce nacismu, který vstoupil do Hitlerovy vlády jen proto, že ho o to požádal prezident Hindenburg, aby tam byl brzdou nacistického radikalismu. Úřad protektora vzal proto, že ho o to požádal Hitler s tím, že si Češi protektorát sami vyžádali. Není odpovědný za to, co v Čechách a na Moravě za doby jeho úřadování dělaly Gestapo, SS a jiné policejní formace, protože podléhaly Himmlerovi a on tak nad nimi neměl žádnou pravomoc. Vůči českému národu se choval slušně, sledoval umírněnou a smířlivou politiku a Hitler ho v tomto směru podporoval. Masakr studentů byl proveden na rozkaz z Berlína bez jeho vědomí, stejně jako další opatření proti studentům. Tato strategie se začala hroutit

³⁴² TUSA, str. 160.

³⁴³ GILBERT, G. M.: *Norimberský deník*, Mladá Fronta, Praha, 1981, str. 71-72.

³⁴⁴ Rozhovor z 21. července 1946. GOLDENSOHN, L.: *The Nuremberg interviews*, Alfred A. Knopf, New York, 2004, str. 172-173.

v červnových dnech, kdy byl Neurath podroben křížovému výslechu.³⁴⁵ Navíc ho jeho právník jen málo připravil na vystoupení před soudem. Svou výpověď Neurath omezil jen na předem připravené odpovědi. Jeho váhavá řeč a diplomaticky vybíraná slova budila dojem, že bývalý ministr zahraničí něco skrývá. Jen zcela výjimečně mluvil bez poznámek, tehdy sice dělal lepší dojem, ale jeho obhájce ho stejně vždy navedl zpět k připravenému scénáři.³⁴⁶

Křížový výslech začal sice již 22. června, ale to podstatné pro Československo se událo ve dnech 24. a 25. června 1946. Tehdy se probíralo mimo jiné ujištění, které Neurath učinil Dr. Mastnému, československému vyslanci v Berlíně 12. března 1938. Neurath tehdy československého vyslance ujistil, že akce, probíhající nyní v Rakousku, nejsou namířeny proti Československu. Jednotky, postupující do Rakouska, mají rozkaz nepřibližovat se československé hranici blíže jak na 30 až 50 kilometrů. Vůdce též prý doufá, že vztahy mezi Československem a Německem budou zlepšovat, podmínkou pro to ovšem je, aby československá vláda ukázala více pochopení pro tři a půl milionovou německou menšinu. Neurath vyslovil svůj názor, že není nutné mezi oběma zeměmi uzavírat pakt o neútočení, protože tu stále platí smlouva z roku 1925, jejímž garantem je Francie.³⁴⁷ V Norimberku Neurath tvrdil, že mu Hitler řekl, že se nechystá napadnout Československo. Protože se ho Mastný zeptal, jestli má Vůdce v úmyslu podniknout nějaké akce proti Československu v souvislosti s anšlusem, mohl mu Neurath v dobré víře ujištění dát. Před soudem byla jako důkaz předložena zpráva Mastného, kterou sepsal pro československou vládu. V ní stálo, že během anšlusu byl za zahraniční agendu zodpovědný Neurath jako předseda Tajné rady, protože Ribbentrop byl v Londýně, a řídil se tedy Hitlerovými rozkazy.³⁴⁸ Neurath toto tvrzení během křížového výslechu popřel. Prohlásil, že nejednal na rozkaz Hitlera, ani podle jeho instrukcí, nýbrž se jen odvolával na svou diskuzi, kterou měl v předchozích dnech s Hitlerem a kterou měl ještě v živé paměti. Mastného důraz na to, že Neurath jednal jako předseda Tajné rady, považoval obžalovaný jen za výrazivo, jehož Mastný užil, aby své zprávě dodal větší váhy.³⁴⁹

Neurath dále tvrdil, že se Hossbachův protokol vůbec netýkal konkrétních plánů proti Československu, ale o opatřeních proti Rakousku a Československu pro případ, že by se Ně-

³⁴⁵ Křížový výslech probíhal ve dnech 22. až 26. června 1946.

³⁴⁶ HEINEMAN, str. 228. Heineman uvedl, že Lüdinghausen svého klienta obhajoval jen ve vážných obviněních, ale rozhodl se neuvést důkazy, které by ho očistily. Udělal tak údajně pro to, aby Neurath nebyl osvobozen a nemohl tak být předán české justici.

³⁴⁷ Dokument č. 78, in *Documents on German foreign policy 1918-1945: from the Archive of the German Foreign Ministry. Series D (1937-1945). Volume II, Germany and Czechoslovakia 1937-1938*, Washington: United States Government Printing Office, 1949, str. 161-162.

³⁴⁸ ABS, Fond 301, Sign. 301-8-3.

³⁴⁹ NA, Fond 615, Ka 6, str. 12 260.

mecko dostalo proti své vůli do obranné války.³⁵⁰ Navíc útočné plány proti Československu vznikly až v květnu toho roku.

Co se týče policejních složek v protektorátu, německá pořádková policie a německá bezpečnostní policie, zahrnující v sobě Gestapo a kriminální policii, byly převzaty do správy říše. Velitel pořádkové policie a velitel bezpečnostní policie při úřadu říšského protektora byli podřízeni státnímu tajemníkovi Frankovi jako vyššímu vůdci SS a policie a zároveň svým centrálám v Berlíně, tj. Hlavnímu úřadu pořádkové policie a Hlavnímu úřadu říšské bezpečnosti. Oba úřady byly k protektorovi jen přičleněny, nikoliv začleněny. Protektor tak mohl sice vydat zásadní politický rozkaz, velitelé se poté však obraceli na své centrály. Protektorův pokyn tak měl spíše charakter přání a byl proveden jen tehdy, pokud byl centrály uznán za vhodný.³⁵¹ V této věci bylo předloženo Frankovo svědectví, sepsané 7. března 1946. Frank v něm uvedl, že Neurath dostával pravidelné hlášení velitele bezpečnostní policie a osobně Frankovo hlášení o nejdůležitějších událostech v protektorátu, které se týkaly bezpečnostní policie a že Neurath měl možnost (a také ji využíval) dávat nařízení státní bezpečnostní policii.³⁵² Ve vztahu k SD byla jeho práva mnohem širší a nebyla omezena souhlasem Hlavního úřadu říšské bezpečnosti v Berlíně.³⁵³ Neurath pravdivost svědectví popřel a naopak zmínil Frankovo prohlášení, jež učinil téměř rok předtím, kde prohlásil, že policie nebyla podřízena ani protektorovi, ani Frankovi, nýbrž samotnému Himmlerovi.³⁵⁴

Byl však předložen další dokument z 1. září 1939, který se týkal nařízení o vybudování správy a německé bezpečností policie v protektorátu.³⁵⁵ V něm stálo, že všech-

³⁵⁰ EČER, *Norimberský soud*, str. 205-206.

³⁵¹ MARŠÁLEK, *Pod ochranou...*, str. 74, srov. *Zpověď*, str. 74. V tomto smyslu vypovídal také hrabě Schwerin-Krosigk, který během výslechu z 10. dubna 1946 prohlásil, že si mu Neurath stěžoval, že mu SS a SD nejsou plně podřízeny, a z toho důvodu je vedle jeho politiky provozována ještě druhá, kterou nemůže dobře řídit. NA, Fond 615, Ka. 5.

³⁵² Příslušníci kolínského Gestapa František Wittiger a Josef Horn během výslechu z 12. března 1946 uvedli, že nemají žádnou vědomost o tom, že Neurath uplatňoval nebo měl vliv na působnost Gestapa vůbec, nebylo jim také známo, že by Neurath dával příkazy prostřednictvím Gestapa ke škodě českého národa. Prohlásili, že pokud je jim známo, tak služebny Gestapa podléhaly ústředně v Praze, a ta pak samotnému Himmlerovi. Dále uvedli, že protektoři, kteří nastoupili po Neurathovi, měli již určitý vliv na Gestapo, poněvadž šlo o vyšší hodnostáře SS nebo policie. Neurath však takovou hodnost neměl. NA, Fond 615, Ka. 5, výslechy příslušníků Gestapa o činnosti Konstantina von Neuratha. Nutno dodat, že všichni vyslýchání shodně potvrdili, že Neurath neměl vliv na policejní záležitosti, že si nepamatují, že by od něho dostali nějaký rozkaz a všichni byli toho názoru, že neučinil žádného příkazu ke škodě českého národa.

³⁵³ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 269.

³⁵⁴ Z křížového výslechu Neuratha z 25. června 1946, NA, Fond 615, Ka. 63, str. 12 401.

³⁵⁵ Stuckart během svého výslechu u norimberského soudu z 5. října 1948 prohlásil, že oddíl výnosu týkající se policie byl vypracován v Hauptsicherheitspolizei a on i Neurath proti němu protestovali. Byla z toho údajně ostrá srážka s Himmlerem a ministr vnitra Frick se nakonec pod dojmem války rozhodl vyhovět Himmlerovi. Dokument 753/47, in: AKPR, Sign. T 474/45. Ka. 12.

ny úřady, služební místa a orgány Říše v protektorátu Čechy a Morava s výjimkou branné moci podléhají říšskému protektorovi. Reichsführer SS a velitel německé policie provádí administrativní opatření v protektorátu s vědomím říšského protektora a orgány německé bezpečnosti policie jsou povinny podávat zprávy nejen protektoru, ale i jemu podřízeným institucím a mají je informovat o všech důležitých událostech.³⁵⁶ Říšský protektor byl tedy oprávněn vydávat policejní nařízení bez jakýchkoliv omezení. O tom, zda nastala situace zdůvodňující potřebu přijetí takových nařízení, rozhodoval sám podle volné úvahy.³⁵⁷ Navíc Neurath 5. května 1939 jmenoval svým politickým referentem náčelníka SD a zmocněnce bezpečnosti policie.³⁵⁸ Neurath se hájil tím, že si to nepamatuje, ale nemůže to vyloučit a může to být pravda.³⁵⁹

Neurathův vztah k českému obyvatelstvu byl vykreslen svědectvími příslušníků protektorátní vlády. Dr. Josef Kalfus o bývalém říšském protektorovi prohlásil, že byl vybrán pro úřad jako osoba uhlazeného diplomata na rozdíl od K. H. Franka, jehož chování bylo brutální. Pokud jde však o provádění cílů, byli si oba rovni.³⁶⁰ Richard Bienert zmínil též Neurathovu uhlazenost i to, že byl vůči Čechům nelítostný.³⁶¹ Dr. Jaroslav Krejčí prohlásil, že měl zpočátku dojem, že Neurath chce u českého lidu i u jeho představitelů vzbudit dojem objektivity a nezájatosti, později se ale přesvědčil, že Neurath svého postavení nikdy nevyužil ve prospěch českého národa, a naopak kryl všechny přehmaty podřízených orgánů a jakýmkoliv intervencím prezidenta Háchy či vlády nevyhovoval.³⁶² Dr. Jiří Havelka se o Neurathovi vyjádřil jako o společenském člověku, který viděl a cítil, že se Evropou žene smřšť, které se musí uhnout, a proto se také do ničeho aktivně nezapojoval. O český národ nejevil žádný zájem.³⁶³

³⁵⁶ Z přílohy 2. ke zprávě československé žaloby, in: ČNP, str. 140-142. To potvrdil i Dr. Alois Hornischer během výsledku z 12. března 1946, který vypověděl, že Neurath dostával přes Franka pravidelné úhrnné zprávy o policejní činnosti a zejména o všech zvláštních případech, jež svědčily o činnosti ilegálních organizací a činnosti odboje. NA, Fond 615, Ka. 5. Stejně tak vypovídal Jiří Smichowski během výsledku z 9. listopadu 1945. Uvedl, že Neurath se dostávalo přímých informací vyššími úředníky BdS i SD a byl mu také doručován denní exemplář denních zpráv, vydávaný pražským vedoucím oddělením. NA, Fond 615, Ka. 5. Neurath během křížového výsledku ze dne 24. června 1946 namítl, že o záležitostech policie byl informován vždy později, nikoli před jejich vykonáním, a to ještě velmi zřídka. Informace získával hlavně od československé vlády a soukromých osob. NA, Fond 615, Ka. 6, str. 12 277.

³⁵⁷ MARŠÁLEK, *Pod ochranou...*, str. 69.

³⁵⁸ Dokument 3861-PS. NA, Fond 615, Ka. 5.

³⁵⁹ EČER, *Norimberský soud*, str. 220.

³⁶⁰ Z výsledku Dr. Josefa Kalfuse, provedeného 8. listopadu 1945, in: ČNP, str. 185.

³⁶¹ Z výsledku Richarda Bienerta, sepsaného 8. listopadu 1945, in: ČNP, str. 186.

³⁶² Z výsledku Dr. Jaroslava Krejčího, sepsaného 8. listopadu 1945, in: ČNP, str. 188.

³⁶³ Z výsledku Dr. Jiřího Havelky, sepsaného 9. listopadu 1945, in: ČNP, str. 189-190.

Asi největší ránu pro Neurathovu obhajobu znamenalo předložení třech memorand o germanizaci Čech: Fridericiho, Neurathovo a Frankovo. Posledně dvě jmenovaná jsou odpovědi na množící se návrhy, vycházející zejména z řad NSDAP, na destrukci protektorátu a připojení jeho území k okolním župám, popřípadě jeho přetvoření v samostatné župní jednotky.³⁶⁴

Generál Friderici byl zmocněncem říšské branné moci u říšského protektora v Praze v letech 1939-1941 a své memorandum vypracoval již 12. července 1939. Uváděl, že již po mnohá staletí žijí Češi a Němci v česko-moravském prostoru. Nikdy se nemilovali, většinou se nenáviděli a bude tomu tak i v příštích staletích, nebude-li s problémem naloženo naprosto novým způsobem. V politice ústupnosti vidí Češi znamení slabosti. Český nacionalismus však nelze zatlačit do pozadí nebo ho odstranit brutální silou či nucenou vnější germanizací. Naopak by se tím nenávisť k Němcům jen zvětšila. Existuje jen jedno řešení: rozpustit české společenství místně i duchovně a zajistit, aby jeho vedoucí vrstva zmizela z prostoru Čechy-Morava. Radikální prostředek tělesného vyhubení není za normálních okolností možný. Friderici uvedl dva jiné způsoby, jak by se toho dalo dosáhnout. Prvním bylo vystěhování a odstěhování. Čeští rolníci a dělníci se podle něho spíše zabývají pozvednutím své sociální existence než české národností. Pokud by Německo začalo viditelně a dalekosáhle prosazovat jejich přání a požadavky, a to v neprospěch jejich podnikatelů, byli by zaměstnanci na straně Německa. Silně zatížení podnikatelé by pak nemohli dosáhnout zisku a snažili by se vystěhovat. Jejich místa, a tím i vedení podniků, by byla zařazena do německého hospodářství. Nejdůležitější věcí bylo vystěhovat českou inteligenci. Z tohoto důvodu by bylo třeba oznámit všem německým zastupitelským úřadům v cizině, aby ze všech sil opatřovaly např. českým profesorům, hospodářským a politickým vůdcům apod. dobře placená místa ve vzdálených světadílech. Celé příbuzenstvo by se mělo stěhovat s nimi. Zvláštní kapitolu v jeho memorandu tvořilo vystěhování českých příslušníků bývalé armády.³⁶⁵

Jako druhé řešení navrhoval vstřebání do velkoněmeckého prostoru. Což ovšem z rasových důvodů nebylo úplně žádoucí. Friderici se snažil tyto námitky vyvrátit. Uvedl, že velikost českého národa je nesrovnatelná s osmdesátimilionovým Německem, navíc je obyvatelstvo Německa beztak po rasové stránce prostoupeno slovanským prvkem, aniž by utrpělo úhony na svém německví. Třetí říše je navíc vnitřně natolik pevná, že jednotlivé české prvky

³⁶⁴ MARŠÁLEK, *Pod ochranou...*, str. 41.

³⁶⁵ Dokument č. 863-PS, in: KOCOUREK, R.: *Svět žaluje v Norimberku*, František Borový, Praha, 1946, str. 198-201, srov. *Chtěli nás vyhubit*, Naše vojsko, Praha, 1961, str. 46-50.

lehce vstřebá. Při nedostatku odborných sil v Německu by poté šlo využít pracovní síly, píle a nenáročnosti českého prvku.³⁶⁶

Ovšem teprve po pádu Francie se Němci začali o českou otázku zajímat podrobněji. Dr. Ečer v Norimberku předložil fotokopii dopisu Neuratha Dr. Lammersovi ze dne 31. srpna 1940, který obsahoval dvě přílohy, a to memoranda Neuratha a Franka o úpravě českomoravského prostoru. Říšský protektor v dopise napsal, že Frank napsal své memorandum zcela nezávisle na něm a on v plné míře souhlasí s jeho návrhy.³⁶⁷ Neurath si ve svém memorandu kladl otázku, jak nejrychleji dosáhnout vtělení českého národa do říše a obsazení prostoru Němci. Nejradikálnějším a teoreticky nejdokonalejším řešením by bylo totální vysídlení Čechů a osídlení země Němci. Toto řešení bylo však podle něho v dohledné době neproveditelné, protože není dostatek Němců a i toto řešení by si vyžádalo desetiletí. Říše si v této době nemůže dovolit, aby pole zůstala neobdělávána a města pustla. Totální vysídlení nepovažoval za nutné. Vzhledem k tisíciletému mísení krve s Germány, by bylo možné ponechat velkou část obyvatelstva v zemi, ovšem muselo by se jednat o Čechy rasově způsobilé pro germanizaci. Ohledně protektorátu byl toho názoru, že by tato forma měla být zachována, alespoň do té doby než bude prostor poněmčen, ke spravování českomoravského prostoru pouze německými úředníky stejně neměla Říše dostatek lidí. Česká otázka by měla být řešena ústředním říšským úřadem. České země by neměly být rozděleny, protože by to ohrozilo jednotnou správu. Navíc by Češi při své taktické obratnosti našli cestu, jak jednotlivé německé správy proti sobě poštvat.³⁶⁸

Frank se ve svém memorandu také zmiňuje o mísení krve mezi českým a německým národem, díky čemuž by byla možná asimilace nebo změna národnosti pro většinu Čechů, ovšem s výjimkou inteligence. Zřízení protektorátu považuje pouze za začáteční fázi, protože tato forma není na dlouho udržitelná, protože dosavadní aparát říšského protektora sám o sobě nestačí na asimilaci nebo germanizaci Čechů, přesto je stejně jako Neurath toho názoru, že by se nyní protektorát rušit neměl, jelikož jeho rozštěpení do tří až čtyř žup by vedlo ke vzrůstu odporu Čechů a vzrůstu jejich politického uvědomění. Je rovněž za jedno s Neurathem, že by rozdělením protektorátu na župy byla síla Německa proti Čechům rozdrobena a oni by si našli cestu, jak si s nejednotnou silou Říše poradit. Čechy a Morava by podle něho měly být úplně germanizovány. Rasově neasimilovatelní Češi a inteligence by měli být vypuzeni nebo by je a všechny destruktivními živly mělo čekat „Sonderbehandlung“. Získané území by mělo být

³⁶⁶ Dokument č. 863-PS, in: KOCOUREK, str. 198-201, srov. *Chtěli nás vyhubit*, str. 46-50.

³⁶⁷ *Chtěli nás vyhubit*, str. 62.

³⁶⁸ Tamtéž, str. 63-67.

osídleno německou krví. Ve shodě s Neurathem odmítá totální evakuaci Čechů pro její praktickou neproveditelnost.³⁶⁹ Obě memoranda jsou si velice podobná. Neurath je umírněnější zřejmě jen v jednom bodě, a to v germanizaci, kde navrhuje, aby ti, jež z rasového hlediska neodpovídají, byli „odvrženi“, kdežto Frank v tomto případě navrhuje „Sonderbehandlung“. ³⁷⁰ Frankovo memorandum je všech směrech propracovanější, a proto bylo dne 12. října 1940 přijato samotným Hitlerem jako východisko dalšího postupu v českých zemích. ³⁷¹

Neurath během křížového výslechu tvrdil, že jediným účelem jeho dopisu Lammersovi a vypracovaných memorand byla snaha zmařit plány gauleiterů a Himmlera. Soudce Lawrence mu připomněl, že se ztotožnil s Frankovým memorandem a citoval pasáž, ve které Frank popisuje, jak by se měla naložit s českou inteligencí a Čechy, kteří nepřicházejí v úvahu pro asimilaci. Frank pro ně navrhoval „Sonderbehandlung“ a Lawrence chtěl vědět, co tím termínem rozuměl. Neurath odpověděl, že pokud se na tento termín vůbec pamatuje, neměl na mysli ten význam „Sonderbehandlung“, jaký se vyvinul během procesu. ³⁷² Neurathova obhajoba byla v tomto případě velmi chabá. Nejprve uvedl, že obě memoranda psal Frank, když mu bylo znovu zopakováno, že v dopise Lammersovi stojí, že zasílá své memorandum spolu s Frankovým, s nímž souhlasí, Neurath odporoval, že s Frankovým ani v nejmenším nesouhlasil. ³⁷³

Během křížového výslechu se u něho zřetelně projevovaly znaky začínající senility. Když byl vzrušený, těžce koktal. Jeho mysl se toulala a soudce Lawrence mu musel připomínat, že není dostatečné pouze kývat hlavou, když odpovídá na otázky. ³⁷⁴

Po závěrečných řečech žalobců měli všichni obžalovaní možnost pronést několik slov na svou obhajobu. Neurath na svou obhajobu řekl: „V pevném přesvědčení, že pravda a spravedlnost nabudou před tímto vysokým tribunálem převahu nad vší nenávistí, nactiutrháním a překrucováním, myslím, že mohu připojit jen tuto jedinou věc k slovům svého obhájce. Můj život byl zasvěcen jen pravdě a cti, udržování míru a dosažení dohody mezi národy, lidskosti a spravedlnosti. Stojím s čistým svědomím nejen před sebou samým, ale též před historií a před německým národem. Nicméně bude-li rozsudek tribunálu znít na vinu, ponesu jej

³⁶⁹ podrobněji viz. *Chtěli nás vyhubit*, str. 68-75.

³⁷⁰ KURAL, str. 70.

³⁷¹ MARŠÁLEK, *Protektorát...*, str. 32.

³⁷² Sonderbehandlung neboli zvláštní zacházení bylo označení pro popravu bez soudu.

³⁷³ Z křížového výslechu Neuratha z 25. června 1946, NA, Fond 615, Ka. 10, str. 12 282-12 286.

³⁷⁴ CONOT, R. E.: *Justice at Nuremberg*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1983, str. 450.

a vezmu jej na sebe jako poslední oběť pro svůj národ, jemuž sloužit bylo podstatou mého celého života.“³⁷⁵

Neurath nechtěl smrt, ale očekával ji: „Dostanu trest odnětí svobody, ale Češi mě budou chtít sami soudit a oni jsou pod vlivem Sovětů. Moskva bude chtít moji hlavu.“³⁷⁶

Jednání soudců o vině jednotlivých obžalovaných nebyla vždy jednoduchá. Stejně tak tomu bylo v případě Neuratha. Žaloba ho vinila, že zavedl podobnou správu v Čechách a na Moravě, jako byla v Německu. Svobodný tisk, politické strany a odbory byly likvidovány. Byly zakázány všechny skupiny, které mohly vystoupit s opozičními názory. Československý průmysl byl zapojen do soustavy německého válečného průmyslu a Německo ho využilo k válečným účelům. Zavedeny byly také nacistická antisemitská politika a antisemitské zákony. Židé byli vyhnáni z vedoucích míst ve vládě a v hospodářském životě. V srpnu vydal proklamaci, v níž bylo varováno před sabotážními akcemi, a prohlásil, že odpovědnost za všechny sabotážní činy nenese jen pachatel, ale veškeré české obyvatelstvo. Po vypuknutí války bylo 1. září 1939 v Čechách a na Moravě zatčeno bezpečnostní policií 8 000 významných českých činitelů a všichni byli vzati do ochranné vazby. Četné osoby z této skupiny zemřely v koncentračních táborech následkem krutého zacházení. V říjnu a v listopadu 1939 provedli čeští studenti řadu demonstrací. Proto byl vydán Hitlerův rozkaz o uzavření všech vysokých škol, 1 200 studentů bylo uvrženo do žaláře nebo odvečeno do koncentračního tábora a devět vedoucích demonstrace bylo zastřeleno bezpečnostní policií a SD. Neurath na svou tvrdil, že represivní opatření používala jak bezpečnostní policie, tak i SD, které byly pod kontrolou jeho státního tajemníka K. H. Franka, jmenovaného na toto místo na Himmlerův návrh. Jako vyšší vedoucí SS a policie podával Frank o všem přímé zprávy Himmlerovi.³⁷⁷ Neurath dále prohlásil, že antisemitská opatření a opatření, jež vedla k hospodářskému vykořisťování, byla prováděna v protektorátu v důsledku politiky usnesené v Říši. Ať je tomu jakkoli, byl nejvyšším německým úředníkem v protektorátu v době, kdy správa tohoto území měla velmi důležitou úlohu v agresivních válkách, které Německo vedlo na východě, přičemž věděl, že válečné zločiny a zločiny proti lidskosti byly páčány jeho jménem.³⁷⁸

Za polehčující okolnost bylo uznáno, že zasahoval do akcí bezpečnostní policie a SD, přičemž se dožadoval, aby byl propuštěn na svobodu velký počet Čechoslováků, kteří byli zatčeni 1. září 1939, a aby byli propuštěni na svobodu studenti, kteří byli zatčeni koncem

³⁷⁵ EČER. *Norimberský soud*, str. 315.

³⁷⁶ „I will get off with a prison sentence, but the Czechs will want to judge me in their turn and they are under influence or the Soviets. Moscow will want my head.“ TUSA, str. 456.

³⁷⁷ Srov. MARŠÁLEK, *Pod ochranou...*, str. 74.

³⁷⁸ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 608.

podzimu téhož roku.³⁷⁹ Jako důkaz mohou posloužit dopisy Heinricha Himmlera zaslané říšskému protektorovi. Jeden z nich se datuje k 26. září 1939 a týká se Neurathovy nespokojenosti se zatýkáním z 1. září téhož roku. Himmler se velmi divil rozhněvanosti říšského protektora, protože byl o plánovaných opatřeních několikrát informován a vždy s nimi souhlasil. Dále se zmiňuje, že podle jeho přání nařídil, aby Češi, dopravení do táborů Buchenwald a Dachau, byli ubytováni v tzv. izolovaných částech tábora, kde se jim mělo dostat zvláštního dozoru i zacházení.³⁸⁰ Pokud by si říšský protektor přál, některé vězně propustit, stačí, pokud potřebné doklady předá veliteli bezpečnostní policie.³⁸¹ Druhý dopis pochází z 20. prosince 1940. Himmler píše, že vyhoví Neurathovu přání a propustí 200 studentů, zatčených během listopadovým demonstrací roku 1939. Dále slíbil postupně propustit dalších 100 až 150 osob, jež byly preventivně zadrženy 1. září téhož roku.³⁸² Neurath mu 6. února 1941 zaslal odpověď, že po propuštění dalších 100 až 150 osob zůstane ještě 800 rukojmí. Je toho názoru, že není nutné, aby studenti držení ve vazbě, byli nadále drženi jako rukojmí. Nemá ovšem žádných námitek pokud nebudou propuštěni najednou, ale takto po etapách, aby bylo obyvatelstvu naznačeno, že jen dobré chování, zajistí další propuštění rukojmí.³⁸³ August Popelka, od dubna 1941 šéf kabinetu státního prezidenta, během svého výslechu ze 17. května 1945 uvedl, že žádosti o propuštění vězňů přijímal Neurath z rukou Háchy velmi ochotně a potvrdil propuštění některých studentů.³⁸⁴

Soudci jako polehčující okolnost vzali i fakt, proč byl Neurath nakonec zbaven svého místa. Roku 1941 se v protektorátu začaly objevovat nepokoje. V některých závodech proběhly stávky, zesílilo sabotážní hnutí a na území protektorátu se objevily první parašutistické výsadky. V té době antagonismus mezi oběma směry (Neurath, Frank) dospěl tak daleko, že se Himmler s Bormannem rozhodli dvojkolejnost vyřešit. Dne 16. září se měla v úřadu říšského protektora konat schůze za účasti zástupců SD, Gestapa a Abwehru. Jednalo se především o protiněmeckém odboji a o prostředcích k jeho likvidaci. Gestapo navrhovalo tvrdá protiopatření. Stejného názoru byl také Frank, který navrhl, aby nejen za sabotáže, ale i za pokus o ně byl vynášen trest smrti. Neurath tento postup odmítl a projevoval zřejmou snahu zabránit represáliím a prosazení tvrdého kursu.³⁸⁵ Dne 23. září 1941 ho k sobě povolal Adolf

³⁷⁹ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 608.

³⁸⁰ V tomto případě zvláštní zacházení neznamená fyzickou likvidaci, ale lepší podmínky.

³⁸¹ Někteří vězni byli skutečně propuštěni. ČELOVSKÝ, str. 227-228.

³⁸² ČELOVSKÝ, str. 276-277.

³⁸³ Tamtéž, str. 282.

³⁸⁴ ABS, Fond 301, Sig. 301-8-3.

³⁸⁵ PASÁK, str. 321.

Hitler a sdělil mu, že je příliš liberální a že do protektorátu odchází Heydrich³⁸⁶, aby bojoval proti československým skupinám odporu. Neurath se snažil odradit Hitlera od jmenování Heydricha, když se mu to nepodařilo, podal demisi. Když jeho demise nebyla přijata, odjel 27. září 1941 na dovolenou. Dne 10. října přijel do Berlína a oznámil Lammersovi, že po Heydrichově teroru se už do protektorátu nikdy nevrátí.³⁸⁷ Jeho demise byla formálně přijata teprve v srpnu roku 1943.³⁸⁸ Frank popsal Neuratha po vyslechnutí svého odvolání jako překvapeného, velmi sklíčeného a rezignovaného.³⁸⁹

Soudci Biddle, Parker a Falco jej shledali vinným pouze v bodě tři a čtyři a navrhli: Biddle 15 let, Parker 5 let a Falco byl pro přísný trest. De Vabres souhlasil s 10 až 15 lety, avšak za vinu v bodech jedna až tři. Sir Norman Birkett shledal obžalovaného vinným ve všech čtyřech bodech a navrhl 15 let vězení. Jeho kolega Lawrence se domníval, že za vinu ve všech čtyřech bodech zaslouží Neurath doživotí, a Sověti byli pro trest smrti.³⁹⁰ Konečné rozhodnutí bylo kompromisem, který byl zvláštním rozporem mezi výrokem o vině a mírou trestu: Neurath byl shledán vinným ve všech čtyřech bodech obžaloby, ale byl odsouzen k 15 letům vězení.³⁹¹

Po vynesení rozsudků 1. října 1946, navštívil Gilbert všechny obžalované, aby zaznamenal jejich reakce na konečný verdikt. Neurath koktal: „Patnáct let!“ a stěží mohl mluvit.³⁹²

Obhájce Neuratha naléhal na zrušení vysloveného rozsudku nebo přinejmenším odložení trestu s ohledem na věk obviněného, 74 let, a jeho chatrné zdraví.³⁹³ Jeho námitky však nebylo vyhověno. Neurath byl převezen do věznice Spandau, odkud byl roku 1954 předčasně propuštěn. Zemřel o dva roky později na svém rodinném statku ve württemberském Enzweihingenu.³⁹⁴

³⁸⁶ Kaltenbrunner při rozhovoru s am. psychiatrem Goldensohnem uvedl, že Heydrich se na tento post dostal díky Bormannovi. GOLDENSOHN, str. 149.

³⁸⁷ HEINEMAN, str. 213.

³⁸⁸ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 608.

³⁸⁹ *Zpověď*, str. 127.

³⁹⁰ Trest smrti navrhoval také Ečer. Dokument 15126/46, in: AKPR inv. č. 1797, Ka 331.

³⁹¹ IRVING, str. 270. Heydecker jednání upřesňuje: Biddle a de Vabres nebyli původně pro to, aby byl Neurath shledán vinným v bodě jedna, jak navrhovali Lawrence a Nikičenko. Došlo proto k určité výměně: Lawrence snížil svůj trest na 15 let a Biddle s de Vabresem rozšířili svůj výrok o vině i o bod jedna. HEYDECKER, J. J., LEEB, J.: *Norimberský proces*, Ikar, Praha, 2007, str. 593.

³⁹² GILBERT, str. 384.

³⁹³ HARRIS, W. R.: *Tyranny on Trial: The evidence at Nuremberg*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1958, str. 483.

³⁹⁴ HEYDECKER, str. 620.

4. Případ Wilhelma Fricka

4. 1. Osoba Wilhelma Fricka

Wilhelm Frick se narodil 12. března 1877 v obci Alsenz v Porýní-Falcku. Roku 1901 byl promován v Heidelbergu na doktora práv. Od roku 1903 pracoval u bavorské státní správy jako právník na policejním prezidiu v Mnichově. Do NSDAP vstoupil roku 1922.³⁹⁵ O rok později se zúčastnil Hitlerova neúspěšného pivního puče, při kterém byl okamžitě zatčen a spolu s Hitlerem, Ludendorffem, Röhmem a jinými stanul před soudem.³⁹⁶ V květnu 1928 se konaly volby do Říšského sněmu a na jejich základě se do sněmu podařilo dostat prvním dvanácti nacistům, mj. Frickovi, Göringovi, Goebbelsovi a Strasserovi.³⁹⁷ Od 23. ledna 1930 do 1. dubna 1931 byl Frick ministrem vnitra v Durynsku. Při rozhovoru s americkým psychiatrem Goldensohnem v norimberské cele prohlásil, že „roky 1930 a 1931 v Durynsku pro nás znamenaly hodně, protože lidé stále říkali, že nacisté umí mluvit, ale ne vládnout.“³⁹⁸

Po nástupu Hitlera se Frick stal říšským ministrem vnitra. Po požáru Říšského sněmu vypracoval návrh Nařízení na ochranu lidu a státu. Za viníky požáru byli označeni komunisté a v celém státě byly občanské svobody jako svoboda projevu, shromažďování a tisku, právo na poštovní a telefonní tajemství, jež byly obsažené ve výmarské ústavě, pozastaveny, a to na dobu neurčitou. Nařízení bylo vydáno se souhlasem prezidenta Hindenburga. V Říši byly potlačovány odborové organizace, umlčováni křesťanští kritici, odstraňovány jiné politické strany a regionální legislatury. Do roku 1935 poslal Frick přes sto tisíc oponentů nacismu do koncentračních táborů.³⁹⁹ Jeho kroky nevedly jen proti komunistům, ale samozřejmě také proti Židům. Frick je vyloučil z úřadů a státní správy, z tisku a rozhlasu, zakázal jim univerzity, lékařská, právníká i zemědělská povolání. Spolu s Neurathem roku 1933 podepsali zbavení občanství přistěhovalých Židů.⁴⁰⁰ Byl též jedním z autorů antisemitských zákonů vyhlášených 15. září 1935 v Norimberku. V červenci 1933 Frick podepsal spolu s Hitlerem zákon, který

³⁹⁵ SMIRNOV, L. N.: *Ni davnosti, ni zabvenija: po materialam Njurnbergskego processa*, Juridičeskaja literatura, Moskva, 1983, str. 298.

³⁹⁶ KERSHAW, I.: *Hitler: 1889-1936: Hybris*, Argo, Praha, 2004, str. 215. Byl odsouzen na čtyři a půl měsíce, které strávil v mnichovském vězení. GOLDENSOHN, L.: *The Nuremberg interviews*, Alfred A. Knopf, New York, 2004, str. 41.

³⁹⁷ KERSHAW, *Hitler: Hybris*, str. 291.

³⁹⁸ „The years 1930 to 1931 in Thuringia meant a lot of to us, because people always said that Nazis can talk but not govern.“ Z rozhovoru z 10. března 1946. GOLDENSOHN, str. 42.

³⁹⁹ TUSA, A., TUSA, J.: *The Nuremberg Trial*, Macmillan, London, 1983, str. 327.

⁴⁰⁰ HEYDECKER, J. J.: *Norimberský proces*, Ikar, Praha, 2007, str. 181.

potvrzoval Vůdci právo dopouštět se v zájmu státu vražd.⁴⁰¹ Dne 16. března 1935 byl jedním z těch, kteří podepsali zákon o zavedení vojenské povinnosti.⁴⁰² Koncem srpna 1939 vznikla Ministerská rada pro říšskou obranu. Tvořilo ji šest stálých členů: předsedou byl Hermann Göring, Wilhelm Frick se účastnil jako zplnomocněnec pro státní správu, Walter Funk jako zplnomocněnec pro hospodářství, Hans Heinrich Lammers jako ředitel Říšského kancléřství, Wilhelm Keitel jako hlava vrchního velení Wehrmachtu a Rudolf Hess jako Hitlerův zástupce ve funkci strany. Rada dostala právo vydávat výnosy o vnitřních záležitostech s platností zákona. Výnosy byly podepisovány zejména Göringem, Frickem a Lammersem. Rada se však sešla jen několikrát, naposledy pak v polovině listopadu roku 1939.⁴⁰³

Říšským ministrem vnitra byl až do roku 1943, kdy byl tento post postoupen Heinrichu Himmlerovi. On sám se stal říšským protektorem Čech a Moravy. Důvodem změny byla Hitlerova nespokojenost s Frickovým řízením ministerstva. Své rozhodnutí Fricka vyměnit Hitler dlouho odkládal, nakonec ho k tomu však donutily vnější okolnosti. Mussoliniho svržení bylo pro něho impulzem k tomu, aby udělal pořádek na vlastní domácí frontě.⁴⁰⁴

Konec války ho zastihl na jeho soukromém sídle v bavorském Kempfenhausen, kde byl 2. května zatčen.⁴⁰⁵

2. 2. Wilhelm Frick během procesu

Jak bylo zmíněno v předcházející kapitole, obvinění měli na lavici obžalovaných pevný zasedací pořádek a Frickovi patřilo místo v první řadě mezi Hansem Frankem a Juliem Streicherem. Bývalý říšský ministr vnitra a říšský protektor Čech a Moravy stanul před Tribunál za obvinění z represivní činnosti vůči oponentům nacistického režimu, dále ze skutečnosti, že jako ministr vnitra měl dohled koncentračními tábory, takže byl velmi dobře seznámen s podmínkami, které tam panují⁴⁰⁶, a navíc mu byli podřízeni lidé jako Himmler nebo Heydrich. Byla mu též kladena vina za vyhlášení norimberských zákonů v září 1935 a zákona o euthanasii o pět let později. Tento zákon se týkal přestárých a duševně chorých, kteří jako tzv. „zbyteční jedlíci“ měli být usmrcováni. Dne 4. prosince 1941 spolu s Göringem a Lam-

⁴⁰¹ KERSHAW, *Hybris*, str. 473.

⁴⁰² *Norimberský proces: sborník dokumentů*, díl 1., str. 456.

⁴⁰³ KERSHAW, I.: *Hitler: 1836-1945: Nemesis*, Argo, Praha, 2004, str. 295-296.

⁴⁰⁴ tamtéž, str. 539.

⁴⁰⁵ PÄTZOLD, K.: *Im Rückspiegel: Nürnberg: Der Prozess gegen die deutschen Hauptkriegsverbrecher 1945/46*, PapyRossa Verlag, Köln, 2006, str. 31.

⁴⁰⁶ V Norimberku Frick vypovídal, že kdykoliv dostal stížnost na podmínky v koncentračních táborech, snažil se podniknout vyšetřování, ale bylo řečeno, že to není záležitost vlády, ale strany. CONOT, R. E.: *Justice at Nuremberg*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1983, str. 390.

mersem podepsal dekret, který z Poláků a Židů učinil občany druhého řádu. Podle tohoto dekretu museli být Poláci a Židé bezpodmínečně poslušni Říši, avšak jako občané druhého řádu neměli právo na ochranu, kterou zákon zajišťoval jiným občanům.⁴⁰⁷ Dále byl obviněn, že podepsal zákony, podle nichž byly k Říši připojeny tzv. Sudety, Klajpeda, Gdaňsko, západní Prusko a Poznaňsko, Eupen-Malmédy a Moersnet. Byl odpovědný za faktické přičlenění těchto území a za zřízení německé správy na nich.⁴⁰⁸ Na všech okupovaných územích zásoboval správní aparát německými civilními zaměstnanci.⁴⁰⁹

S dějinami protektorátu není spojen až od roku 1943, nýbrž od jeho počátku. Spolu s Hitlerem, Ribbentropem a Lammersem totiž podepsal výnos, který zajišťoval jeho zřízení.⁴¹⁰ Říšským protektorem byl jmenován 20. srpna 1943, ale do úřadu nastoupil až 14. října⁴¹¹, protože se zdráhal úřad převzít do té doby, než mu bude jako venkovské sídlo přidělen zámek na Dobříši.⁴¹² Jako protektor měl zastupovat Hitlera a vykonávat všechny reprezentativní funkce, obdržel právo jmenovat a potvrzovat protektorátní vládu, právo udělovat milost, jmenovat a potvrzovat úředníky a právo být běžně informován státním ministrem. Dostával pokyny přímo od Hitlera a byl podřízen jen jemu. Naproti tomu Frank jako německý státní ministr v hodnosti říšského ministra byl vybaven v protektorátu obsáhlou plnou mocí vlády a byl osobně odpovědný za dodržování Hitlerových pokynů, pokud se týká politické linie.⁴¹³ Je pravdou, že Frickovi povinnosti byli mnohem omezenější než povinnosti jeho předchůdce, neměl zákonodárnou moc a jen omezenou pravomoc operativního charakteru.⁴¹⁴ Navíc se v Praze příliš nezdržoval a přenechával vládu v protektorátu Frankovi.⁴¹⁵ Byl však znalý nacistické okupační politiky v Evropě a zůstal tedy zodpovědný za vše, co se na území protektorátu dělo, tj. za teror vůči obyvatelstvu, deportace k otrocké práci a deportaci 36 083 Židů z terezínského ghetta do Osvětimi, z nichž se nevrátilo 34 273 osob.⁴¹⁶

⁴⁰⁷ Dokument SSSR-98, in *Sborník dokumentů*, 1. díl., str. 600.

⁴⁰⁸ *Sborník dokumentů*, díl 1., str. 570.

⁴⁰⁹ Tamtéž, str. 570.

⁴¹⁰ MARŠÁLEK, P.: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012, str. 21.

⁴¹¹ Tamtéž, str. 53.

⁴¹² BRANDES, D.: *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Prostor, Praha, 1999, str. 327.

⁴¹³ *Zpověď K. H. Franka: podle vlastních výpovědí v době vazby u krajského soudu trestního na Pankráci*, Cíl, Praha, březen 1946, str. 153., srov. *Chtěli nás vyhubit*, str. 175.

⁴¹⁴ *Sborník dokumentů*, díl 1., str. 571.

⁴¹⁵ Psychiatru Goldensohnovi řekl, že v Praze pobýval jen týden z každého měsíce. GOLDENSOHN, str. 43.

⁴¹⁶ NA, Fond 615, Ka. 10.

Stejně jako ostatní z obžalovaných byl Frick jednou za čas navštíven americkým psychologem Gilbertem, a to mnohem častěji než tomu bylo v případě Neuratha. Jedna z návštěv proběhla o Velikonocích, mezi 19. a 22. dubnem. Gilbert se ho tehdy zeptal, zda si uvědomuje, že norimberské zákony byly začátkem rasové diskriminace a nenávisti státem legalizované, jejichž důsledek byl naprosto zřejmý. Frick pokrčil rameny a řekl: „Každá rasa má právo bránit se, stejně tak, jako to činila židovská rasa celá tisíciletí.“ Gilbert se ho následně zeptal: „Nemyslíte, že to bylo šílenství pokoušet se oživit rasovou představu temného středověku, když v moderní společnosti musí lidé žít ve vzájemné pospolitosti? Můžete to zdůvodnit jako právník.“ Na to Frick odpověděl: „Však vy budete mít v Americe stejný problém. Bílí se nechtějí ženit s černými. Pokud jde o norimberské zákony, nikdo si nepomyslel, že by mohly vést k masovým vraždám... A i když se tak možná stalo, skutečně to tak nebylo myšleno.“⁴¹⁷

V prvních měsících procesu sledoval reakce obžalovaných také americký psychiatr D. M. Kelley, který Fricka popsal jako člověka na jedné straně zdvořilého, vyhýbavého, ale také chladného, tvrdého, bez jakékoliv morální důslednosti či lidského citu. Podle něho Frick chápal stranu jako vůz, který ho měl dopravit k moci, a postupoval bezohledně proti každému, kdo se mu připlétl do cesty. Při rozhovorech s Kelleym zastával Frick názor, že vítěz má právo vládnout, jak se mu zázdá a přijímal svůj osud. Snažil se nalézt pro sebe omluvu v tom, že zdůrazňoval, jak mnoho dobrého vykonala nacistická strana pro Německo. Jako jeden z těch, kteří vypracovali norimberské zákony, tvrdil, že byly vědecky a politicky oprávněné a že byly nutné. Když se mu nepodařilo tento výklad dokázat, zaujal jiné stanovisko a prohlašoval, že on osobně jen pomáhal připravit tyto nástroje pro německou rasovou čistotu a když doopravdy začalo vybíjení Židů, zaujímal již postavení, které mu bránilo, aby zasáhl. V Kelleyho přítomnosti Frick nikdy nepřiznal, že uznává svou vinu, ani pokud šlo o nemocné, duševně choré a přestárlé, které poslal na smrt. Po celou dobu se choval jako zcela necitový člověk.⁴¹⁸

Jako jediný odmítl svědčit ve svůj vlastní prospěch, protože si myslel, že je toho málo, co by mohl ke své obhajobě říci.⁴¹⁹ Z velké části přijal obvinění obžaloby, ale chtěl udělat pár drobných změn. Přál si, aby bylo jasné, že po roce 1937 Hitlera neviděl a že nikdy neschvaloval zvěrstva.⁴²⁰ Lammers podal důkaz, že Frick několikrát předložil žádost a rezignaci. Také si přál zdůraznit, že jeho kontrola nad policií byla limitována zasahováním Himmlera a v

⁴¹⁷ GILBERT, G. M.: *Norimberský deník*, Mladá Fronta, Praha, 1981, str. 251.

⁴¹⁸ KELLEY, D. M.: *Muži kolem Hitlera*, Naše vojsko, Praha, 2010, str. 170-171.

⁴¹⁹ Gilbert měl dojem, že Frick nemá o proces žádný zájem, když nemůže zachránit vlastní krk. GILBERT, str. 258.

⁴²⁰ Při rozhovoru s psychiatrem Goldensohnem prohlásil, že s Hitlerem důvěrně pracoval jen do Röhmovy puče. Poté již k nejbližším Hitlerovým rádcům nepatřil. GOLDENSOHN, str. 44.

okupovaných zemích neměl nad policií žádnou pravomoc, protože tam byla Himmlerova moc totální. Doufal, že bude pochopeno, že v Čechách a na Moravě byl každodenní chod v rukou K. H. Franka. Byl toho názoru, že všechny tyto body mohou být dostatečně vyřešeny jeho právníkem a povolanými svědky. Tusa se zmiňuje o možném dalším důvodu, proč Frick nechtěl svědčit: snažil se vyhnout otázkám ohledně peněz, které si schoval na své tři účty v Německu. Peníze byly odcizeny v Československu a po jeho smrti měly být poskytnuty jeho ženě a dětem.⁴²¹

Dne 24. dubna 1946 byl předvolán Frickův nejdůležitější svědek: Hans Bernd Gisevius. V Norimberku měl svědčit také ve prospěch Schachta.⁴²² Pro zbytek obžalovaných to byl značně nepříjemný svědek a byli plni obavy, co všechno před Tribunálem řekne. Mezi lety 1933 až 1936 působil Gisevius u Gestapa v pruském ministerstvu vnitra, v říšském ministerstvu vnitra a v říšském kriminálním úřadě. V prvních letech nacistické vlády se zřejmě chtěl stát náčelníkem Gestapa, to se mu ale nepodařilo, a když byl Himmler roku 1936 jmenován šéfem německé policie v říšském ministerstvu vnitra, musel se vzdát jakýchkoli ambicí na další policejní kariéru. Byl to pro něho důležitý mezník, protože od rivality k mocným na Gestapu, při níž upozorňoval na zločiny Gestapa a volal po nápravě, přešel na potírání Hitlerova režimu jako takového. Od roku 1937 byl ve spojení s Abwehrem u vrchního velení Wehrmachtu, tedy s lidmi jako byli Ludwig Beck, Hans Oster nebo Carl Goerdeler. Účastnil se neúspěšného atentátu na Hitlera v červenci 1944, poté se mu dařilo šest měsíců unikat svým pronásledovatelům a v lednu 1945 utekl do Švýcarska.⁴²³ Pro obžalované byl tento svědek nebezpečný nejen tím, že shromažďoval spisy o zločinech Gestapa, ale také z důvodu své odbojové činnosti. Obžalovaní tvrdili, že protest v Třetí říši nebyl možný a mnozí prohlašovali, že o zločineckých aktivitách nevěděli. Jenže Gisevius protestoval několikrát a přežil, navíc své dokumenty o zločineckých aktivitách posílal svým nadřízeným, takže s nimi byli seznámeni.⁴²⁴

Jako Frickův svědek Gisevius potvrdil, že bývalý ministr vnitra neměl žádnou osobní moc a že také neměl vliv na Hitlera, ani přístup k němu. Stejně tak potvrdil Frickovo vyjádření, že Himmler výrazně zasahoval do policejních záležitostí.⁴²⁵ Advokát Pannenbecker ve své

⁴²¹ TUSA, str. 328. Členům československého týmu se skutečně podařilo nalézt důkazy o Frickově účtu, který byl rozdělen na tři skupiny, a to Sonderkonto I, Sonderkonto II (z něho bylo v září 1944 a v dubnu 1945 převedeno celkem 700 000 říšských marek do Německa) a Sonderkonto III. NA, Fond 615, Ka. 10.

⁴²² TUSA, str. 329.

⁴²³ KLEMPERER, K. von: *Atentát na Hitlera: muži 20. července*, Agentura VPK, Praha, 1995, str. 44-50.

⁴²⁴ TUSA, str. 329.

⁴²⁵ Tamtéž, str. 330.

závěrečné řeči v tomto směru citoval Hitlerův dekret ze 17. června 1936, v němž stálo, že policejní úkoly jsou přeneseny na Himmlera, jehož oddělení bylo formálně začleněno do Ministerstva vnitra, obhájce však zároveň zdůraznil, že Himmler byl Frickovi podřízen jen formálně, neboť zároveň byl s Hitlerovou podporou nezávislým šéfem policie.⁴²⁶ Bohužel pro Frickovu obhajobu Gisevius během křížového výslechu přiznal, že Frick zůstává odpovědný za policejní záležitosti a koncentrační tábory. Doslova prohlásil: „Jsem toho názoru, že říšský ministr vnitra byl od začátku odpovědný za všechny policejní záležitosti v Říši, a proto i koncentračních táborů a nevěřím, že někdo může říci, že nesl tuto odpovědnost jen do roku 1934“.⁴²⁷

Toho dne večer jej v cele navštívil Gilbert. Frick byl rád, že konečně vyšlo najevo pozadí Himmlerova nástupu k moci. „Sám jsem mohl Himmlerovi zlomit vaz, ale Hitler ho vždy chránil. Kromě toho Hitler nechtěl, aby bylo po mém. Chtěl jsem všechno dělat legální cestou. Vždyť jsem právník.“⁴²⁸

V otázce koncentračních táborů se Frick snažil pomocí svědectví Lammerse dokázat, že řízení koncentračních táborů nespadlo pod jeho jurisdikci, protože peníze pro koncentrační tábory nebyly součástí rozpočtu jeho ministerstva. Jenže žaloba dokázala, že rozpočet pro rok 1939 ukazuje, že Frickovo ministerstvo obdrželo 21 milionů říšských marek, pokud jde o ozbrojené SS a pro vedení koncentračních táborů.⁴²⁹ Frick byl rovněž obviněn z toho, že v polovině roku 1944 navštívil koncentrační tábor Dachau. Svědectví o tom přednesl Čech, Dr. Bláha. Frick takovéto obvinění samozřejmě popřel.

Frickův obhájce Dr. Otto Pannenbecker před Tribunálem prohlásil, že činnost jeho klienta měla vnitropolitický ráz a že se netýká záležitostí zahraniční politiky. Proto podle něho Frick nespadá do kompetence Tribunálu.⁴³⁰ Gilbert ve své knize popisuje rozhovor, který zaslechl, když Frick se svým obhájcem diskutoval o návrhu závěrečné řeči. Frick údajně řekl, že nikdy nebyl antisemita a nikdy necítil nenávist k Židům. Norimberské zákony formuloval z vědeckých důvodů, aby chránil německou krev. Nechtěl, aby ho jeho obhájce obhajoval ve

⁴²⁶ Ze závěrečné řeči Frickova obhájce Pannenbeckera, NA, Fond 615, Ka. 64, str. 35.

⁴²⁷ „In my opinion, the Reich Minister of the Interior was responsible from the beginning for all police matters in the Reich and, therefore, also the concentration camps, and I do not believe that one can say he had only had that responsibility until 1934.“ Ze závěrečného shrnutí americké obžaloby z 31. července 1946, NA, Fond 615, Ka. 62, str. 11.

⁴²⁸ GILBERT, str. 261.

⁴²⁹ Ze závěrečného shrnutí americké žaloby z 31. července 1946, NA, Fond 615, Ka. 62, str. 11-12.

⁴³⁰ *Sborník dokumentů*, díl 2., str. 97.

věci norimberských zákonů, ale žádal ho, aby objasnil, že je formuloval z vědeckých zásad, a ne z nenávisti.⁴³¹

Každý obžalovaný měl právo před rozsudkem říci několik slov na svou obhajobu. Frickova řeč zněla takto: „Mám čisté svědomí, pokud se týká žaloby. Můj celý život byl věnován službě národu a mé vlasti. Jim jsem zasvětil všechnu svou sílu ve věrném plnění svých povinností. (...) Protože jsem plnil svou právní povinnost, věřím, že nezasluhuji žádného trestu, stejně jako desetitisíce věrných německých státních úředníků, kteří jsou dnes stejně jako před lety drženi v táborech jen proto, že plnili svou povinnost.“⁴³²

Co se týče stanovení rozsudku, jednání mezi soudci byla mnohem jednodušší, než tomu bylo u Konstantina von Neuratha. Falco požadoval, aby byl Frick oběšen jako vinný ve všech čtyřech bodech. Parker souhlasil s vinou, ale dával přednost doživotí, protože považoval Fricka jen za pouhého byrokrata. De Vabres se nevyjadřoval. Biddle nesouhlasil s vinou v bodě jedna, ale navrhoval šibenici za zbylé tři body. Sověti a Lawrence ho shledali vinným ve všech čtyřech bodech. Frick byl nakonec prohlášen vinným v bodech dva, tři a čtyři a odsouzen trestu smrti.⁴³³

Dne 30. září 1946 byl oznámen obžalovaným verdikt. Conot, který se účastnil procesu, si zaznamenal Frickovu reakci. Ve své knize píše, že když de Vabres přečetl Frickovo jméno, Frick se narovnal jako by do něho bodli.⁴³⁴ O den později byly vyneseny rozsudky. I v tomto případě byla jedním z účastníků zaznamenána Frickova reakce. Když uslyšel, že bude popraven, údajně se v tichém hněvu otočil.⁴³⁵ Večer ho v cele navštívil Gilbert. Frick jen pokrčil rameny a zůstal cynický jako vždy: „Provaz. Nic jiného jsem nečekal.“⁴³⁶

Obhájce Pannenbecker, stejně jako většina ostatních obhájců, podal žádost o milost, ve které argumentoval, že provádět zabíjení v ústavech pro duševně choré nařídil Hitler speciálními direktivami a Frick neměl pravomoc protestovat nebo zabránit vykonání rozkazu.⁴³⁷ Milost však byla zamítnuta a Frick 16. října 1946 stanul na šibenici. Jeho poslední slova zněla: „Ať žije věčné Německo“.⁴³⁸

⁴³¹ GILBERT, str. 362.

⁴³² EČER, B.: *Norimberský soud*, Orbis, Praha, 1946, str. 302.

⁴³³ IRVING, str. 268.

⁴³⁴ CONOT, str. 495.

⁴³⁵ HARRIS, W. R.: *Tyranny on Trial: The evidence at Nuremberg*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1958, str. 479.

⁴³⁶ GILBERT, str. 384.

⁴³⁷ HARRIS, str. 482.

⁴³⁸ Tamtéž, str. 487.

Závěr

V úvodu jsem si předsevzala, že budu analyzovat postoje jednotlivých velmocí k otázce mezinárodního tribunálu a jejich společná jednání. Dokázala jsem, že nejvíce nakloněni procesu byli Sověti, kdežto u západních spojenců se postoj k jeho uspořádání prosadil až mnohem později. Ve Spojených státech amerických se až do konce roku 1944 střetávaly dvě protichůdné koncepce, a to umírněnější a procesu nakloněnější koncepce ministra války Stimsona a radikálnější koncepce ministra financí Morgenthaua, jež se přikláněla k zastřelení hlavních válečných zločinců po jejich dopadení. Nakonec se prezident Roosevelt přiklonil ke stanovisku Stimsona, ovšem jak jsem ukázala, opravdové práce vedoucí k ustanovení mezinárodního tribunálu začaly až za úřadování jeho nástupce Trumana, kdy se Spojené státy staly rozhodující silou při společných jednáních Spojenců, která byla zdoluhavá a náročná. Ve své práci jsem se zabývala také postoji Velké Británie, jež překvapivě nejdéle odmítala proces a souhlasila s ním teprve v létě 1945. Mým cílem bylo vytvořit komplexní, a pokud možno objektivní, pohled na celý proces, proto jsem se podrobněji zabývala jak prací jednotlivých žalobních týmů, tak německé obhajoby. Dokázala jsem, že před všemi obhájci stál nesmírně těžký úkol, a přestože měli určitou výhodu v tom, že pracovali s materiály ve své rodné řeči, jejich klienti jim mohli řadu věcí vysvětlit a znali strukturu nacistické vlády a armádních sil, byli v řadě věcí omezeni. Nemohli stavět na tom, že obžalovaní jen plnili rozkaz, protože podle článku 8 Statutu je tato skutečnost nezbavovala odpovědnosti, mohla být jen polehčující okolností. Nemohli se také odvolávat na trestné činy Spojenců, tedy na princip *tu quoque* (ty jsi činil totéž). Obhajoba se také hůře dostávala k dokumentům a ke svědkům, navíc pokud o nějaký dokument či svědka požádala, musela uvést, co jím chce dokázat. Tato informace se poté dostala k žalobě, která si mohla opatřit protiargumenty.

Norimberský proces přinesl do mezinárodního práva mnoho významných změn. Stala se jím jednak trestnost zločinů proti lidskosti, jednak ustanovení o zločinech proti míru, kdy poprvé v dějinách lidstva byli postaveni před soud politici, vojenští a hospodářští vůdci za zločiny, které způsobil režim, jemuž sloužili. Plánování, příprava, zahájení a vedení útočné války bylo prohlášeno za zločin. Dalším významnou změnou je fakt, že rozkaz nadřízeného od této chvíle nelze považovat za důvod vylučující odpovědnost pachatele, může být ale případně považován za polehčující okolnost.

Mezinárodní vojenský tribunál bývá často kritizován, že se jedná o soud vítězů nad poraženými, je však otázkou, kdo jiný by měl Němce soudit, protože velmoci měly ještě

v živé paměti, jak vypadal proces s Němci po první světové válce a navíc díky německým útočným plánům zůstalo jen velmi málo zemí skutečně neutrálních a nebylo by v jejich moci takový proces vést. Je důležité zmínit, že Němci nebyli souzeni proto, že prohráli válku, ale protože ji rozpoutali. Navíc jim byla dána možnost se hájit, i když, jak bylo zmíněno, s jistými omezeními. Další kritika se týká toho, že Němci byli obviněni z něčeho, co v době spáchání nebylo zločinem a že se sami Spojenci dopustili zločinů. S argumentem o zločinech Spojenců nelze nic jiného než souhlasit a je nutné také uznat, že obhajoba neměla možnost tohoto faktu využít, protože se v Norimberku probíraly jen zločiny spáchané Němci. Někteří kritici vyzdvihují fakt, že jako soudci a žalobci na procesu vystupovali Sověti, tedy představitelé dalšího totalitního režimu, ne tak odlišného od toho, který byl souzen. Podle mého názoru však Sověti proces nezneužívali a opravdu se snažili vystupovat co nejobjektivněji.

Norimberský proces byl také s velkým zájmem sledován v Československu a v den zahájení sovětské žaloby, tj. 8. února 1946, byla v soudní síni dokonce přítomna československá vládní delegace vedená ministrem spravedlnosti Prokopem Drtinou. O několik týdnů později navštívil Prahu jak hlavní americký žalobce Jackson, tak sovětský soudce Nikitčenko. Ovšem zájem veřejnosti o proces začal postupně upadat nejen tím, že byl zdlouhavý a na řadu přišly křížové výsledky obžalovaných, ale také tím, že v březnu 1946 byl zahájen proces s Karlem Hermannem Frankem a o měsíc později s protektorátní vládou, což bylo pro československé občany mnohem zajímavější. Téma Norimberského procesu se tak znovu dostalo na titulní strany novin až v samotném závěru, kdy byly vyhlašovány rozsudky.

Ve druhé části práce jsem se zabývala osobou Bohuslava Ečera a jeho přínosem pro Norimberský proces. Ukázala jsem, jakou aktivní úlohu sehrál během jednání Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinců a jak jím předložená memoranda o zločinnosti útočné války a zločinnosti organizací SA, SS a Gestapa ovlivnila Statut mezinárodního tribunálu. V tomto ohledu je nutné vyzdvihnout jeho úspěch při snaze prosadit, aby se zločiny proti lidskosti staly jedním ze samostatných bodů obžaloby. Uznání se mu dostalo nejen od svých kolegů, ale také například od hlavního amerického žalobce Roberta H. Jacksona. V Československu byl Ečer velmi populární a občany byl vnímán jako ztělesnění spravedlnosti za hrůzné zločiny, kterých se nacisté dopustili. Československé zájmy Ečer reprezentoval i na následujících dvanácti procesech s válečnými zločinci vedených v Norimberku mezi lety 1946 až 1949, ze kterých podával podrobné zprávy. V této části práce jsem také analyzovala německé útočné plány vůči Československu, ze kterých je jasně patrné, že Adolf Hitler svou agresi plánoval již od roku 1937. K tomu, aby si mohl podmanit československý stát, mu

měla významným způsobem dopomoci i podvratná politika Sudetoněmecké strany, která, jak jsem dokázala, byla německými nacisty podporována už od roku 1935. V Norimberku tak byly uznány důvody odsunu sudetských Němců. Naše delegace se během procesu snažila prosadit, aby Hossbachův protokol, obsazení Sudet nebo alespoň březnová okupace byly označeny za útočnou válku, což by velmi podpořilo boj o kontinuitu československého státu. Bohužel agrese vůči Československu, stejně jako vůči Rakousku, byla prohlášena za pouhý útočný čin.

Ve třetí části jsem věnovala pozornost říšskému protektoru Konstantinu von Neurathovi. Nejprve jsem analyzovala československou žalobu, v níž jsem podrobněji rozebírala obvinění z masového teroru a zejména 17. listopad 1939 a vyhlášku o uzavření vysokých škol, pod níž je jméno říšského protektora uvedeno. Není překvapivé, že Neurath v Norimberku popíral, že by něco takového podepsal, kdežto Karl Hermann Frank během vlastního procesu naopak tvrdil, že Neurath vyhlášku podepsal bez větších protestů. Během svého bádání se mi podařilo najít další svědectví k této problematice, ale ani zde jsem nenašla jednoznačnou odpověď, neboť některé výpovědi podporovaly Neurathovu verzi, jiné naopak Frankovu. V rámci československé žaloby jsem poté podrobněji rozebírala obvinění ze zavedení protižidovských opatření. Dokázala jsem, že původně bylo snahou Němců, aby židovská otázka byla řešena protektorátní vládou, ale protože Eliáš odmítal převzít plné pojetí norimberských rasových zákonů, chopil se iniciativy sám Neurath a 21. června 1939 vydal protižidovské zákony a nařízení. Od 4. července 1939 tak platily norimberské zákony i v protektorátu.

V závěru třetí části jsem se zaměřila na to, k jaké obhajobě se Neurath během svého křížového výslechu uchýloval. Neurath odmítal obvinění, že během provádění anšlusu Rakouska dal 12. března 1938 československému vyslanci Mastnému lživé ubezpečení, že Německo nemá útočných plánů vůči Československu. Hájil se tím, že vystupoval jako soukromá osoba a jen tlumočil závěry své rozmluvy s Hitlerem. Ukázala jsem však, že Neurath vůbec nejednal jako soukromá osoba. Z důvodu Ribbentropovy návštěvy Londýna mu totiž byly svěřeny záležitosti Ministerstva zahraničí. Během křížového výslechu byl dále konfrontován s výnosem z 1. září 1939, který s výjimkou branné moci podřizoval všechny úřady, služební místa a orgány Říše v protektorátu říšskému protektorovi. Neurath tak byl informován o všech důležitých věcech týkajících se německé bezpečnostní policie. Při výslechu Neurath argumentoval, že v praxi to tak vůbec nefungovalo, neboť byl informován se zpožděním a jen sporadicky. Jsem toho názoru, že Neurath věděl o všech důležitých záležitostech bezpečnostní po-

licie, ovšem na druhou stranu podle mne neměl dostatečnou moc, aby politiku policie ovlivnil. Frank sice vypověděl, že Neurath využíval svého práva vydávat nařízení bezpečnostní policii, ovšem v Národním archivu jsem našla výpovědi předních představitelů Gestapa, z nichž si ani jeden nepamatoval, že by kdy od Neuratha přišlo nějaké nařízení, nebo že by se Neurath dopustil něčeho ke škodě českého národa. Asi nejzávažnějšími dokumenty, které žaloba předložila, bylo Neurathovo a Frankovo memorandum o germanizaci Čech a Moravy ze srpna 1940. Ve své práci jsem je podrobně analyzovala a ukázala, že obě koncepce se od sebe prakticky nelišily. Jediným bodem, v němž byl Neurath mírnější než Frank, byla otázka, jak naložit s inteligencí, kde místo Frankova „zvláštního zacházení“ navrhoval „odsunutí“. Neurathova obhajoba vůči těmto důkazům byla chabá a nepřesvědčivá. Hájil se tím, že obě memoranda psal Frank a on s nimi nesouhlasil. Tato argumentace však neobstála při konfrontaci s jeho vlastním dopisem, který 31. srpna 1940 poslal vedoucímu říšské kanceláře Hansi Lammersovi.

Protože jsem se snažila o objektivitu, zabývala jsem se také polehčujícími okolnostmi. Dokázala jsem, že se Neurath několikrát dožadoval propuštění alespoň části studentů, jež byli zatčeni na podzim 1939, a části občanů, jež byli zatčeni během akce Gestapa 1. září 1939. Ve svých snahách byl nakonec úspěšný a několik desítek vězněných osob bylo opravdu propuštěno. Za další polehčující okolnost je nutné zmínit fakt, že v roce 1941 protestoval proti tvrdým opatřením proti českému obyvatelstvu, která byla navrhována Gestapem a Frankem. Důkazem toho, že Neurath vedl liberálnější politiku, než jakou si nacistický režim představoval, bylo jeho odvolání z postu říšského protektora.

Poslední část své práce jsem věnovala dalšímu říšskému protektorovi, a to Wilhelmu Frickovi. Jak jsem uvedla v úvodu, československá delegace v Norimberku vůči Frickovi nepředložila žádný významnější dokument a ani já jsem během svého bádání nic usvědčujícího, co by opravdu pocházelo z rukou Fricka a vedlo ke škodě českého národa, nenašla. Frick jako jediný z obžalovaných odmítl vystoupit jako svědek, protože byl přesvědčen, že vše podstatné bude sděleno jeho právníkem a svědky. Bohužel právě křížový výslech by mohl být pro mou práci velkým přínosem. V úvodu jsem si také předsevzala, že se budu zabývat Frickovým chováním během procesu, a to na základě poznámek psychologa G. M. Gilberta a psychiatrů D. M. Kelleyho a L. Goldensohna. Frick byl jimi vykreslen jako člověk neschopný téměř jakéhokoliv citu, o proces se příliš nezajímající, přijímající obvinění žaloby, ale odmítající jakoukoliv vinu a prohlašující, že jeho svědomí je čisté.

Seznam použité literatury

Archivy:

Národní archiv (NA)

Fond č. 615: Úřad československého delegáta v Komisi pro stíhání válečných zločinců

Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

Inv. č. 1797: Norimberský proces

Sign. T 474/45: Stíhání německých válečných zločinců

Sign. T 842/46: Dokumenty mezinárodního vojenského soudu v Norimberku

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

Fond č. 301: Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV

Publikované prameny:

ČELOVSKÝ, B.: *So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*, Tilla, Praha, 2002.

Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu, Ministertvo financí, Praha, 1946.

Documents on German foreign policy 1918-1945: from the Archives of the German Foreign Ministry. Series D (1937-1945). Volume II., Germany and Czechoslovakia 1937-1938, United States Government Printing Office, Washington, 1949.

Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. (II) Spolupráce čs. emigrace na západě s domácím odbojem, její vztah k tzv. protektorátní vládě a germanizační politika okupantů, Academia, Praha, 1966.

Chtěli nás vyhubit, Naše vojsko, Praha, 1961.

Norimberský proces: sborník dokumentů, díl 1., Orbis, Praha, 1953.

Norimberský proces: sborník dokumentů, díl 2., Orbis, Praha, 1953.

Literatura:

ALEXANDROV, D. N.: *Njurnberg včera i segodnja*, Izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva, 1971.

- BECKMANN, R.: *Hitlerova válka proti Československu ve světle mezinárodního práva*, Orbis, Praha, 1948.
- BERNSTEIN, V. H.: *Final Judgment*, Boni & Gaer, NY, 1947.
- BORGWARDT, E.: *Re-examing Nuremberg as a New Deal Institution: Politics, culture and the Limit sof Law in Generating Human Rights Norms*, in: *Berkeley Journal of International Law*, vol. 23, Iss. 2, ar. 8, 2005, el, zdroj: <http://scholarship.law.berkeley.edu/bji1/vol23/iss2/8> [5. 5. 2014]
- BRANDES, D.: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, Prostor, Praha, 1999.
- BRANDT, W.: *Verbrecher und andere Deutsche: Ein Bericht aus Deutschland 1946*, Dietz, Bonn, 2007.
- COOPER, R. W.: *The Nuremberg Trial*, Penguin Books, Harmondsworth, 1947.
- CONOT, R. E.: *Justice at Nuremberg*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1983.
- Český národ soudí K. H. Franka, Ministerstvo financí, Praha, 1946.
- DEJMEK, J.: *Zahraniční politika Česko-Slovenska před německou okupací*, in: *Nacistická okupace: sedmdesát let poté*, sborník textů, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 2009.
- DELPLA, F.: *Norimberský proces: poučení z historie*, Slovart, Praha, 2009.
- DEMANDT, A.: *Moc a právo: velké hrdelní procesy*, Themis, Praha, 1998.
- DRDA, J.: *Listy z Norimberka*, Alois Hynek, Praha, 1946.
- DRTINA, P.: *Československo můj osud*, 2. sv., kniha 1., Melantrich, Praha, 1992.
- EČER, B.: *Jak jsem je stíhal*, Naše vojsko, Praha, 1946.
- EČER, B.: *Norimberský soud*, Orbis, Praha, 1946.
- EČER, B.: *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*, V. Linhart, Praha, 1948.
- ELLIS, M. S.: *Assessing the impal of the United Nations War Crimes Commission on the principle of complementary and fair standards*, el. zdroj: link.springer.com [5. 5. 2014]
- GEBHART, J., KUKLÍK, J.: *Druhá republika. 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Paseka, Praha, 2004.
- GILBERT, G. M.: *Norimberský deník*, Mladá Fronta, Praha, 1981.
- GILBERT, M.: *Druhá světová válka: úplná historie*, BB/art s. r. o., Praha, 2006.
- GOLDENSOHN, L.: *The Nuremberg interviews*, Alfred A. Knopf, New York, 2004.
- GROUŠL, J.: *Lavice obžalovaných zločinců: Norimberk 1945-46*, Orego, Praha, 2011.

- HARRIS, W. R.: *Tyranny on Trial: The evidence at Nuremberg*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1958.
- HEINEMAN, J. L.: *Hitler's first foreign minister*, University of California Press, Berkeley, 1979.
- HERBEN, I.: *Žalujeme v Norimberku: reportáž o nacistických zločinech proti Československu*, Athos, Praha, 1946.
- HEYDECKER, J. J., LEEB, J.: *Norimberský proces*, Ikar, Praha, 2007.
- HONZÍK, M.: *Povstaňte, soud přichází*, Panorama, Praha, 1986.
- CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl I., Lidové noviny, Praha, 1992.
- CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl V., Lidové noviny, Praha, 1995.
- CHURCHILL, W. S.: *Druhá světová válka*, díl VI., Lidové noviny, Praha, 1995.
- IRVING, D.: *Norimberk: poslední bitva*, Naše vojsko, Praha, 2009.
- JIRŮ, V.: *Nedaleko od Norimberku: z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*, Svět křídel, Cheb, 2000.
- KELLEY, D. M.: *Muži kolem Hitlera*, Naše vojsko, Praha, 2010.
- KERSHAW, I.: *Hitler: 1889-1936: Hybris*, Argo, Praha, 2004.
- KERSHAW, I.: *Hitler: 1836-1945: Nemesis*, Argo, Praha, 2004.
- KLEMPERER, K. von: *Atentát na Hitlera: muži 20. července*, Agentura VPK, Praha, 1995.
- KOCOUREK, R.: *Svět žaluje v Norimberku*, František Borový, Praha, 1946.
- KURAL, V.: *Místo společenství - konflikt!: Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1938-1945)*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, 1994.
- KVAČEK, R.: *A bylo rozhodnuto*, in: *Nacistická okupace: sedmdesát let poté*, sborník textů, Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 2009.
- LEIKERT, J.: *Černý pátek sedmnáctého listopadu*, Univerzita Karlova, Praha, 2001.
- LEWIS, M.: *The Birth of the new Justice: The internationalisation of Crime and Punishment 1919-1950*, Oxford University Press, UK, 2014, el. zdroj: <http://books.google.cz/books?id=L1WpAgAAGBAJ> [5. 5. 2014]
- LIVERPOOLU, lord Russell z: *Pod bičem hákového kříže: stručný přehled nacistických válečných zločinů*, Naše vojsko-SPB, Praha, 1957.
- MARŠÁLEK, P.: *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*, Auditorium, Praha, 2012.

- MARŠÁLEK, P.: *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*, Karolinum, Praha, 2002.
- MENDELSSOHN, P. de: *Hitlerovy plány na dobytí Evropy: několik pohledů na německou válečnou politiku v letech 1939-1945 ve světle norimberských dokumentů*, Melantrich, Praha, 1948.
- MOULIS, M.: *Osudný 15. březen*, Mladá fronta, Praha, 1979.
- MRÁZAK, J.: *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*, Academia, Praha, 1979.
- NAŘ, M.: *K odkazu norimberského procesu*, Čs. svaz protifašistických bojovníků, Praha, 1986.
- NOVOTNÁ, M.: *Život a dílo prof. JUDr. Bohuslava Ečera*, Masarykova univerzita, Brno, 1993.
- OLIVOVÁ, V.: *Dějiny první republiky*, Karolinum, Praha, 2000.
- OVERY, R.: *Výsledky: nacistická elita v roce 1945 v rukou Spojenců*, BB/art s. r. o., Brno, 2004.
- PARSSINEN, T. M.: *Osterovo spiknutí v roce 1938: neznámý příběh vojenské konspirační s cílem zabít Hitlera a zabránit druhé světové válce*, Beta-Dobrovský, Praha, 1990.
- PASÁK, T.: *Pod ochranou říše*, Práh, Praha, 1998.
- PÄTZOLD, K.: *Im Rückspiegel: Nürnberg: Der Prozess gegen die deutschen Hauptkriegsverbrecher 1945/1946*, PapyRossa Verlag, Köln, 2006.
- POLEVOJ, B.: *Norimberský deník*, Lidové nakladatelství, Praha, 1972.
- POLTORAK, A. I.: *Norimberský proces*, Naše vojsko, Praha, 1973.
- PRZYBYLSKI, P.: *Zwischen Galgen und Amnestie: Kriegsverbrecherprozesse im Spiegel von Nürnberg*, Dietz Verlag, Berlin, 1979.
- RAGINSKIJ, M. J.: *Njurnberg pered sudom istorii: vospominanija učastnika Njurnbergschogo processa*, Izdatel'stvo političeskoj literatury, Moskva, 1986.
- RIESS, C.: *Procesy, které vzrušily svět*, Jota, Brno, 2000.
- RÝPAR, V.: *Norimberk: zločin a soud*, Futura, Praha, 1946.
- SHAWCROSS, W.: *Justice and the enemy: Nuremberg, 9/11, and the trial of Khalid Sheikh Mohammed*, Public Affairs, New York, 2011.

- SMIRNOV, L. N.: *Ni davnosti, ni zabvenija: po materialam Njurnbergskogo processa*, Jurisdičeskaja literatura, Moskva, 1983.
- STEINIGER, A. P.: *Der Nürnberger Prozess: aus den Protokollen, Dokumenten und Materialien des Prozesses gegen die Hauptkriegsverbrecher von dem Internationalen Militärgerichtshof*, 1. sv., Rütten & Loening, Berlin, 1957
- SUK, I.: *Reportáž o Norimberku*, Nová osvěta, Praha, 1946.
- THACKER, T.: *Konec „Třetí říše“: porážka, denacifikace a Norimberk: leden 1944-listopad 1946*, Mladá fronta, Praha, 2011.
- TUSA, A., TUSA, J.: *The Nuremberg Trial*, Macmillan, London, 1983.
- WANNER, J.: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945*, díl 2., Dokořán, Praha, 2002.
- WANNER, J.: *Spojené státy a evropská válka 1939-1945*, díl 3., Dokořán, Praha, 2002.
- Zpověď K. H. Franka: podle vlastních výpovědí v době vazby u krajského soudu trestního na Pankráci*, Cíl, Praha, březen 1946.